

ЧИТАЛНИЦЕ

ГОДИНА III

Книжка 5.

1873

Февруарій 30

БЪЛГАРІЯ подъ турскѣто господаруваніе и най-вече въ 15-ый и 16-ый вѣкъ.

[Извлечено изъ лекцій чѣтены въ Варшав. Универс. 1872]

— 0 —

Въ послѣднѣтъ годяны на XIV-ый вѣкъ, Българія станѣла турска область. Изгубила ли е или е спечелила тя въ промѣненіето на правителството?

За да рѣшимъ този въпросъ, ный трѣба да си припомнимъ що е была тя подъ управленіето на своитѣ царю, — да съобразимъ, какво бы станѣла тя, ако да не бѣхъ ѣз завладѣли Турцитѣ, и най-сетнѣ да разгледамы условіята на новийтъ неинъ живеть подъ турското господаруваніе.

Всичкото господарственно устройство на Българіѣ ся държало на чужды основанія. Българското царство, основано отъ Чудскѣтъ орда на Аспаруха (въ VII-ый вѣкъ), въ края на IX-ый и въ началото на X-ый вѣкъ ся устрои по образътъ на Византійското царство. Полу-Гръкътъ Симеонъ прѣсадиъ безразборно на българскѣтъ почвъ всичко що намѣрилъ въ Византіѣ, и съ таквъзъ неразбран-

ство вверилъ първѣтъ сѣмена на вътрѣшното растлѣніе и на вънкашното упаденіе. Неговата блескава *слъпка* отъ Византійскійтъ колосъ не устоялъ за много врѣме: не ся минъло ни полвинъ столѣтіе и тя вече ся урнѣла. Наедно съ господарственнѣтъ независимостъ паднѣла и църковната независимостъ: Патріархъ Даміанъ сваленъ; царъ Борисъ II-ый тържественно развѣчанъ въ Цариградъ (972 год.)

Повече отъ вѣкъ и половина Византійцитѣ ся располагали като ступани въ Българіѣ: народътъ кѣснѣлъ въ невѣжество и страдалъ отъ алчността на своитѣ господари а). Чашата на горчивинѣтъ сѣ прѣпълнила, и рѣководени отъ дързновитѣ брата, Петра и Асѣня, Българитѣ ся подигнали скупомъ противу умразнитѣ насилници. Въ ново-направенъ храмъ Св. Мученика Димитрія тѣ ся клели да си отмѣстятъ беспощадно на Византійцитѣ! «Отъ Бога е сждено, щото Българо-Влашкый народъ, да вверли отъ себе си продължителното иго и да стане свободенъ. Той ни испраща на помощъ Св. Мученика Димитрія, който оставилъ Солунскѣтъ Митрополіѣ и ся оттеглилъ отъ Гърцитѣ..... Сега не е вече врѣме да ся прѣпирамы — нека побързамы на оръжіе и да нападнемъ на Гърцитѣ. *Робіе да не задържамы при себе си и да ги не продаваме, но всички немилостиво да избивамы.*» б)

Таквъзъ было озлобленіето на Българитѣ противу Византійцитѣ. Съ десето-годишны побѣды Българитѣ си купили свободѣ и независимостъ, и Асѣнь I-ый напомнилъ на Византіѣ Симеоновѣтъ врѣмена.

Нови непріатели зели да заплашватъ възстановеното Българско царство. Маджарскыйтъ краль Емерикъ не рачалъ да припознае Іоана I-ый за Българскый царъ в) и

а) Това го не крихътъ и неповѣдватъ си даже и самитѣ Византійцы. Никыта Хонскый (въ Исторіѣтъ на Исаакія Ангела книга I гл. 4 стр. 482 изд. Бон). казува: *ih (Blachi) angustiis et castellis freti, quae plurima habent praeruptis saxis inaedificata, cum prius etiam Romanos parum curarent, tum per causam abacti pecoris et vexationum quas, tolerassent, aperte defecerunt.*»

б) Никыта Хон. 485 — 6.

в) Тейнеръ, Слав. Монум. I, Н. LVIII.

ся впуснѣлъ на владѣніята му, за да го лиши отъ прѣстола и да покори Българіѣхъ подъ своѣхъ власть г). Съ намѣсваніето на папа Инокентіа III-й тѣзи опасностъ ся отстранила честито д)

По-страшна была опасността която заплашвала отъ кѣмъ югъ. Алексій, сынѣтъ на Исаака Ангела, когото ослѣпилъ и свалилъ отъ прѣстола родныйтъ му братъ, довелъ до стѣнѣтъ на Цариградъ кръстоноснытъ Латинскы войскы. Іоаннъ прѣдлагалъ на рицаритѣ сто хыляды за войскѣхъ, да прѣвзематъ Цариградъ, ако го вѣнчѣхѣтъ на Българското царство; но прѣдложеніето му ся отвлѣрило. е) По-късно, когато Балдуинъ сѣднѣлъ на прѣстольтъ на цесаритѣ, Іоаннъ испратилъ до него пратеницы съ прѣдложеніе на пріятелство; но гордыйтъ Балдуинъ отговорилъ, *че той трѣба да ся обноси съ него не като царъ съ пріатели, но като рабъ кѣмъ господаритѣ си ж*). И отъ тогазъ между Българското и Латинно-Византійското царство сѣ отворила пропасть, която погълнѣла и императора, и кратковрѣменихъ му имперіѣхъ. Вѣчнытъ непріатели, Българи и Грѣци, ся съединявать, и подъ тѣхнытъ задружны удары пада Латинското царство, което оставило слѣдъ себе си непрѣсѣхнѣхъ рѣкы отъ крѣвъ и повсемѣстно разореніе. з)

Борбата съ Латинцытъ, която ся протакала прѣзъ три царствованія, истощила Българіѣхъ. Междоусобицытъ на наслѣдницихъ Асѣна II-го, крамольтъ на болѣритѣ, войнытъ, съсѣдытъ, на два пѣтя опустошаваніето на Българіѣхъ отъ Монголытъ и Татарытъ (1242, 1284 год.) и намѣсваніето на Сърбитѣ и Маджаритѣ въ нейнытъ работы, докарали ѣхъ до толкозъ изнемошѣло състояніе, щото тя трѣбало да стане плячка на най-силный народъ — Турцитѣ.

Вжтрѣшнѣто и вѣнкашѣто раскапваніе на Българіѣхъ ся продължавало цѣло половинѣ столѣтіе. При непрѣстан-

г) Ibid. Н. XLVI

д) Прѣписка на Іоанна I съ Инокентіа III у Тейнера.

е) Робертъ де Клэри (Рар. Югослав. Академія ки. V.)

ж) Никыта Хон. 809.

з) Лекціи за Българіѣхъ въ крайтъ на XII и въ първѣхъ половинѣхъ на XII вѣкѣ. Вижъ въ *Варш. Унив. изв.* 1372 год., Н. 3.

ното смѣшаніе на управителитѣ — ту изъ царскій, ту изъ боярскій родъ, а еще и изъ най-ниско съсловіе, (свинарьтъ Бръдоквеникъ), а по нѣкога даже и не изъ свойтъ имъ народъ, а отъ вѣнъ надошли искатели на Търновскій прѣстолъ (Мича, Тихъ, Александръ), (?) при вѣтрѣшнѣтъ бъркотіѣ, при вѣнкашнитѣ незгоды, Българитѣ не могли да благоденствувать: страната была разорена и опустошена; областитѣ падали едни слѣдъ другѣ.

Не могло да ся мысли никакъ за самостоятелното сѣществованіе на Българіѣ. Ако да не бѣхъ ѣхъ завладѣли Турцитѣ, тя можаше да мине вѣрѣцѣтъ на Маджаритѣ. Нека си напомнимъ, че еще Емерикъ мыслилъ за българскѣтъ коронѣ; да си напомнимъ, че папа Григорій IX-ый уговарялъ Бела IV (1238) да прѣдиріемне кръстовый походъ противу Българіѣ, като му казувалъ, че него Богъ избралъ за распространіе на католицизма; да си напомнимъ, че Лудовикъ Великий привзелъ отъ Българитѣ Видинъ (1365 г.) и владѣлъ въ него четири години, и че Иванъ Страшимиръ, Видинскій краль, припознавалъ себе си за васалъ на Маджаритѣ до 1397 г. когато вече былъ принуденъ да ся подчини на Бѣазита.

Четырегодишното владѣніе на Видинъ ясно показало, на що бы могли да ся надѣѣтъ Българитѣ отъ Маджаритѣ. На слѣдъ тѣхнѣтъ войскѣ тамъ ся явили францисканци, и подъ защитѣтъ на маджарското оръжіе начинло ся насилственното обращеніе на Българитѣ въ католицизмъ. И по-късно, а че и до днесъ даже, България ся е прѣдставляла лакома хавка както на маджарскѣтъ патріоты, тѣй и на католическѣтъ миссіонери, и нѣма сумнѣніе, че ако бы мѣнѣла въ рѣцѣтъ на Маджаритѣ, тя бы ся покатоличила и изгубила бы народностѣтъ си.

Ако на самытъ Българы бы ся прѣдложило да си изберѣтъ между господаруваніето на Маджарѣтъ католики и Турцитѣ моаметаны, нѣма никакво сумнѣніе, че както и съплеменницѣтъ имъ въ Боснѣ и Сърбіѣ и единовѣрцѣтъ имъ въ Византіѣ, Морѣѣ и Албаніѣ, и) Българитѣ бы прѣд-

и) Знаймо е, че Гърцитѣ прѣдпочитали турското господство не же латинското. « Когато Латинитѣ казвали на Гърцитѣ, че бизъ тѣхнѣтъ помощъ ще станѣтъ жертва на Турцитѣ, народѣтъ (Гръ-

почели турското господаруваніе а не маджарското; защото съ туй послѣдното было сирѣчьто истрѣбваніето на православиятъ вѣръ и народный языкъ, а подъ второто тѣ можали още да ся надѣжтъ на свободѣ въ вѣроисповѣданіето и за спазваніе на народността си.

До крайтъ на XVI-ый вѣкъ България подъ турското господаруваніе ся наслаждавала съ миръ и съ таквозъ благоденствіе, каквото тѣя отдавна не была виждала: Турците ся отличавали съ вѣротърпимостъ, справедливостъ и съ много высоко-нравственны качества, които ный напраздно бы търсили у самытъ просвѣтены народы въ Западнѣ Европѣ по това вѣмѣ; даноцитѣ не были значителны; вѣрата, чести́та, личната свобода и имотѣтъ были оградены отъ закона и обычайтъ. Турската сила защищавала България отъ външнытъ непріятели. За туй право забѣлжва единъ съврѣменникъ, Дубровчанинъ Павелъ Джорджичъ, *че сѣстои́ето на България́ было най-честитото.*

На 1661 год. славныйтъ по ученіето си, префектъ на Ватиканъ, Дубровчанинъ Стефанъ Гради́чъ писалъ до князя Фердинанда Фіорстенберга така: i) « У историцѣтъ, които описувать дѣлата на Турцытъ за по вѣмето на нашѣтъ дѣды, въ тѣхъ съ похвалѣ и очудваніе ся напомянува много често за дисциплина́тъ на този народъ, за неговѣтъ привързанность къмъ господаритѣ му, за готовностьтъ му да умре за отечеството, за наляганіето му въ трудовѣтъ, за неустрашимостьтъ въ опасноститѣ, за простотѣтъ на живѣніето и нѣравытъ, за воинственностьтъ и славолубіето . . . Тѣ (Турцытъ) прѣзобилино иматъ всички́тъ качества, съ които ся достигать власть и славѣ.

цкый) выкалъ та отговарялъ: *по-добрь да останемъ на Турцынѣ а не на Френцынѣ!* Туй мѣніе на народа намѣрвало подпоркѣ въ мнозина отъ господарственнытъ люде Великийтъ Канцлеръ, Лука Нотара, говорялъ открыто: *азъ желая́ по-добрь да видѣмъ въ срѣдѣ градѣтъ турскѣ чалмѣ, неже папскѣ тларѣ* (Сталюсевичъ). — Миланскыйтъ посланикъ Жерардъ де Коли въ доносытъ си отъ 1464 съобщава, че не само жителитѣ на Моревъ, но и самитѣ гърци които служали въ Византійскѣтъ войскѣ, ся прѣдвали на Турцытъ. Подобно на това расказва той и за Албанцытъ.

i) Въ ръкописнѣтъ книж. Св. Марка въ Венеціи.

При туй още у тѣхъ ся намира най-свършеното правленіе — самодържавното . . . между всичкыѣ Султаны, отъ отоманскыйтъ родоначалникъ до Сюлеймана, не е имало нито единъ, когото да не можемъ сравни праведно съ славныѣ Александра, Пирра, Сципіона и съ други герои отъ старыѣ врѣмена Но сега мѣстото на прѣдизнажъ — справедливостъ къмъ покоренитѣ народы и въздържаніе — то захванали сѣ го аличностъ и гордостъ. . . . (?)

Градиць, както по широкѣтъ си ученность и сношеніята си съ найзабѣлжителныѣ люде на врѣмето си, тѣй и по общественото си положеніе могълъ да има вѣрны свѣдѣнія за Турцыѣ. Освѣнъ туй, той былъ родомъ Дубровчанинъ, а на дубровничкыѣ търговцы была добръ известна Турція. Най-послѣ той былъ чулъ много работы отъ дѣда си, Петра Бенесси, писарь на папа Урбана. к) И наистинѣ Градиць знаелъ и исказалъ истинѣтъ за Турцыѣ. Неговыѣ думы ся потвърдяватъ съ многобройны доказательства на съврѣменицыѣтъ. Отъ тѣхъ особно за насъ е важенъ Венеціанскыйтъ дипломатъ, Николай Сангундино, който ся отличавалъ съ ученіе и който познавалъ добръ Турцыѣ. Когато ся вържълъ изъ Цариградъ прѣзъ пролѣтътъ на 1454 г. зарѣчено му было отъ Венеціанскый сенатъ да прѣдстави на Алфонса краля на двѣтъ Сициліи вѣрнѣ картинѣ за Турціѣ, дано бы съ изображеніето на опасностѣтъ, която заплашвала всичкыѣ христіанскый свѣтъ, да го побудятъ на кръстовый походъ противу невѣрныѣтъ, — и Сангундино написалъ до него писмо, което е изнамѣрено въ единъ ръкописенъ сборникъ отъ XV-ый вѣкъ, който принадлежи на градскѣтъ библиотекѣ въ Болонь.

« По нарѣчаніето на Венеціанскый сенатъ, о свѣтлѣйшій господарю и непобѣдимѣйшій краю », — пише Сангундино Алфонсу, л) — « Азъ ще ся помѣжъ съ всевъзможнѣ точность, вѣрность и внимательность да исприкажѣ прѣдъ ли-

к) Споредъ както разказва за това самъ той въ писмото си.

л) Сангундино былъ прателъ отъ Венеціанскѣтъ синьорѣ до Султана тутакъ си слѣдъ като прѣвзели Турцитѣ Цариградъ. На 1457 год. него го пращали до Арагонскыйтъ кралъ, на 1461 — до Султана, а въ 1462 въ Римъ. (В. Макушевъ въ изслѣдованіето си « За Словеныѣ въ Албаніѣ. »)

цето на В. Величество това, че слѣдъ завращаніето ми отъ Султановый дворъ, дѣто азъ ходихъ въ свитѣхъ на высокійтъ Венеціанскій посланникъ, азъ расправихъ за това на славѣйшиятъ сенатъ, и което съмъ могълъ да забѣлѣжжъ и да узнажъ за характера, нѣравитѣ, дарованіята и военнытъ приготовления на Султана, сжщо тѣй както и за състояніето на неговото царство. Нашійтъ славенъ сенатъ за нужно считалъ да достави на Ваше Величество свѣдѣнія за турскытъ дѣла, не само по причинѣ на вашѣхъ взаимнѣ дружбѣ и съгласіе и за другытъ условія, които тѣсно и ягко вы съединяватъ и свързватъ, но сжщо тѣй и по това, защото таквызъ едны дѣла очевидно сж насочены къмъ христіанскытъ вѣрж и къмъ католическытъ господари и ся турятъ въ дѣйствіе съ огромны срѣдства, съ всевъзможно стараніе, съ най-жестокж ненависть и съ удивителнж рѣшителность. А сега, свѣтлѣйшій кралю, като изпълнявамъ това щото сте наръчали (ты си обявилъ, че искашь за да ти ся прѣдадѣтъ тѣзи наши писанія), не съ слогу достойнъ на королевскій слухъ, не съ таквозъ краснорѣчіе, каквото заслужва важностьта на прѣдмета, а споредъ мѣржкѣ на слабытъ силы на мойтъ умъ и на скудостьтъ на рѣчитѣ ми, пристѣпвамъ да раскажѣмъ и ще ся постаражъ да прѣдамъ съ всевъзможнж точность туй, което самъ азъ узналъ съ най-големж придиричность.

«Турскытъ Султанъ, на име Мохаммедъ, о славнѣйшій кралю, е на 23 год. възраст. На нѣравъ и видъ той е меланхоликъ, растъ срѣденъ, лице доста красно, въ очертаніето на което ся изражаватъ челоуеколюбіе и любезность, наистинж врождены въ него, ако и да ся вижда че той постѣпва много жестоко съ христіанытъ, което азъ быхъ приписалъ не на характера му (защото скритнытъ душевны побужденія ся показватъ въ чертытъ на лицето), а на умразата къмъ нашій родъ, именно христіанскій, отъ кождо той гори и ся мжчи. Той има умъ проникателенъ и быстъръ, защото, щомъ токо стѣпилъ на прѣстола подиръ сирѣтъ на бащж си, тойзи часъ побързалъ да събере най-дребнытъ, тѣй да кажемъ, свѣдѣнія за всичкытъ дѣла на царството, той най-придиричиво изслѣдовалъ управленіето на царскій дворъ и на сарѣя; много работы които му ся виждали врѣдителны или малко полезны той ги

уничтожилъ и съборилъ, а много още работы и самъ за првъ пѣтъ наредилъ и установилъ. Начинътъ на неговото живѣніе и на пѣравытъ му не ся отличавагъ съ тѣзи въздръжаливость, умѣренность и строгость, какъвто нѣи изисквамы отъ единъ почтенъ и непороченъ господарь; но безъ да гледамы на туй, че той, по възрастъж си, кѣто юноша, ся увлича отъ народнытъ и отечественнытъ си обычай, че природно е наклоненъ къмъ тѣлесны удоволствія и раскошество, че съобразно съ царскытъ срѣдства за удовлетвореніе на стадострастіята, държи голѣмъ харемъ, и че, най-сетнѣ таквъж живѣніе ся допрошава отъ закона или по-добрь отъ нѣравственнѣж испорченность, която при невъздръжаніе води къмъ позоръ, пропастъ и крайнѣ погыбель, — безъ да гледамы на всичко туй, ако бы, казвамъ, да съобразимъ неговътъ животъ и пѣравъ, то нѣма да ся усумнимъ ни най-малко да го наречемъ въздръженъ и умѣренъ; защото денъ и нощъ е занятъ съ работытъ на едно толкозь широко и толкозь богато царство, той не намира особно удоволствіе нито въ раскошностьж, нито въ сладострастіето, нито въ чревоугодіето; него не го занимавагъ ловъ, птицеловство, игры и пѣсни; той не обыча раскривытъ и скомрахытъ (кючецытъ) не ся прѣдава споредъ обычайтъ на народа си на угощенія и попиванія, кога нѣма работж, не ся прѣдава на лѣность и пѣяństwo, но всякога все работи, нѣщо, все има нѣщо на умъ да крои, всякога е занятъ; ту измыслева, ту разсждава, ту съ удивителнѣж бързотж и съ невѣроятно стараніе и усърдіе изпълнява онова което намыслилъ съ врѣме, защото, когато работата е за честь, за ползж на царството, за похвалж, за славж, той дѣйствува съ невѣроятнѣж пѣргавинж, съ искусство, съ присърдце и бързинж, безъ да жали не само царскытъ съкровища и подданиныцѣтъ си, но дори и самъ себе си и животътъ си. И тѣй по-неже всякога почти когато е желателно и нужно при-сѣствіето на господаря — безъ да ся бои нито отъ мѣчнотіитѣ по пѣтъ, нито отъ лошава врѣме, нито отъ наводненія, нито отъ непрѣстѣпны планины, като прѣтегля и пекъ, и хладъ, и гладъ, и жаждъ, — въ кратко да кажемъ: той тича, или по-врѣно, лѣти, при непрѣкъсвано, тѣй да кажемъ, управление на толкозь и толкозь важны

дѣла, той ся старае да ся занимава такожде съ литературѣтъ и съ философїѣтъ; при него ся намира единъ дълбоко-учень въ философїѣтъ, родомъ Арабинъ, комуто ся позволява всякой день въ опрѣдѣлено вѣрме да дохожда при Султана, за да му чете нѣщо достойно за вниманіе; освѣтъ туй, той държи двама лѣкари, отъ които единъ добръ знае латинскѣтъ, а другытъ грѣкътъ литературѣтъ; той прїятелскы ся обхожда съ тѣхъ и полъ тѣхното ръководство е добылъ познанія отъ старѣтъ Исторїѣтъ. Неговътъ духъ не ся задоволява съ дѣлата на спартанскытъ, атинскытъ, римскытъ, картагенскытъ и другытъ царѣ и господари; той си избралъ за да подражава Александра Македонскаго и Кесаря, дѣлата на които, заръчалъ, да му ги прѣведѣтъ по языкътъ му, и въ прочитаніето и въ слушаніето на които той намира най-гольмо удоволствіе.

Съ нѣкакво си славно съпротивленіе той ся старае да ся показва равенъ тѣмъ: той пламти и гори отъ стремленіе къмъ слава и похвала, а по това и не е доволенъ съ прѣдѣлытъ на дѣдовото и бащиното си царство, ако и да е то доста широко, той ся старае да распространи по-надалечъ името ся и славѣтъ ся, и турилъ на умъ да навлѣзне въ христїанскытъ царства, и да ся утвърди въ тѣхъ. Защото, христїанскій кралю, отъ туй вѣрме, отъ когато той завладѣлъ Цариградъ, вѣроятно, по волѣтъ на Бога, съ негово съгласіе, съ негово попущеніе, противъ надѣждѣтъ и ожиданіето и противъ всеобщето мнѣніе, — той станѣлъ твърдъ високомѣренъ и жестокъ къмъ христїанытъ; той счита вече всичко дозволено за него и ся надѣе, че е лесно да постигне това што иска, най-послѣ той дерзва и блънува за истребваніето на христїанскытъ царѣ и за господаруваніе на всичкы свѣтъ. Къмъ това той упѣтва всичкытъ си помышленія, всичкытъ си намѣренія, къмъ това клонятъ всичкытъ му приготвенія, и съ тѣзи цѣль той притѣкмава сухопѣтъ и морскѣ войскѣ, като сѣ опира на нѣкои пророчанія и прѣдвѣщанія, които му обещаватъ италїанското царство и завоеваніето на града Римъ; той казува, че е нему дарень отъ небето Константиновътъ прѣстолъ който былъ въ Римъ а не въ Цариградъ, и заради това праведно и

напълно прилично е, споредъ него, щото онзи който е завладѣлъ дъщеріѣтъ да земе и майкѣтъ.

« Съ каквѣ цѣль той събира толкози войскѣ, приготвя толкози оръдія, стѣкмява толкози силиѣ флотѣ, — и защо му е толкози натрупваніе пары, и защо съ таквозь стараніе той напръга всичкыѣ сили на царството? Всичко това, о, великодушный господарю, той приготвя за това, за да нападне на Италіѣ; това той запечатилъ въ душѣтъ си, това желае той, на това ся домогва, къмъ това обраща всичкыѣ си помисли, и чини му ся, че лесно ще постигне и ще получи онова което желае, както поради прѣгольмыѣ си сръдства, толкози повече поради несъгласіята въ Италіѣ и страшныѣ раздоры на партіѣтъ. Той знае, че вече отдавна италіанскыѣ царства ся борятъ по между си упорно из смъртъ и като сръща толкози сгоденъ случай, защото нему не сѣ безизвѣстны работыѣ на Италіѣ, които не сѣ никакъ тайна. Посрѣдствомъ тайныѣ съгледницы, той сѣ присърдце ся старае, не само искусно да проникнува, но даже напълно да издири и да узнае, и той, както е казано, бърза като да има отворены всичкыѣ платна на кораба си, като ся сумнѣва че ще може да успѣе, ако ся забави единъ день, а не само годиниѣ. Италіенцитѣ, като ся примирятъ, ще ся въодушевятъ и не само ще побързатъ да защитятъ царството си и да отблъснѣтъ невріателското му вмѣкваніе, но даже ще панесѣтъ на Турцыѣ гибелно поражение.

« Пристъпваніето къмъ Италіѣ той не счита за себе си ново и необыкновенно, той разбира, че, като владѣе знаменитыйтъ и безопасный градъ Драче (Дурацо), може лесно да прѣкара флотѣтъ си на сръщныѣ бръгове и въ пристанището на Бриндизъ, дѣто може безъ страхъ да пропрати войскыѣ си. Таквази е неговата воля; таквозь е намѣреніето му, което е вече извѣстно на всичкыѣ неговы приближены. За туй нѣкои мѣжне по-стары на години и знатны по общественото си положеніе, по происхождение и по славѣ въ подвигыѣ, като ся грижатъ за царството, за народа и за самы себе си, като ся въсползували отъ сгодныйтъ случай, дошли при Султана и обърнали ся къмъ него съ рѣчь, въ коѣто ся старали да го убѣдятъ въ опасностьѣ отъ прѣдпріятіето, което е замы-

слилъ и съвѣтували го да ся отрѣче отъ похода въ Италиѣ; по той съ прѣзрѣніе отъвѣрлилъ тѣхнийтъ старческій съвѣтъ и съ непоколебимѣ твърдость постановилъ да рѣши съ сабѣжъ този въпросъ: кой ще да владѣе свѣтътъ — Христіянитѣ ли или Турцитѣ. . . .

«Такъвъ е характерътъ на Султана. Таквазъ е неговата смѣлость, такъвъ е неговътъ упоренъ и отваженъ духъ, който ся не склонява на никаквы убѣжденія, и който никакъ не напуска което е започенѣлъ. Мене ми ся чини умѣстно да кажѣ тука въ кратко за устройството и силѣтъ на турскѣтъ войскѣ.

«Всичкото турско царство, както въ Азіѣ, тѣй и въ Европѣ, е раздѣлено на 36 области, които ся управляватъ отъ паша и отъ тѣхны подражници; тѣзи послѣднитѣ сѣ издържатъ на счетъ отъ даноцитѣ които ся даватъ на царството и отъ други нѣкои доходи. Тѣ сѣ подчиняватъ на двама великы воеводы, отъ които на едного е въвѣрена Азія, а на другый Европа. Тѣ изваждатъ повече отъ 80,000 хыл. конници. Освѣнь туй когато на Султана потреба по-голъма войска, частны лица изъ Турцитѣ, които живѣятъ свободно по народнытъ си законы и обычаи, и които не носятъ никаквы правителственны длѣжности, обвързани сѣ да му дадѣтъ помощь 40,000 конници. Всякои четирыма Турци сѣ длѣжни да държатъ на свой счетъ единъ конникъ.

Освѣнь това Султанътъ има свои си пѣшаци повече отъ 12,000 и конници около 8,000 души; тѣ сѣ събиратъ изъ всичкото царство отъ момчета съ добры способности и съ крѣпко здравіе. Тѣхъ ги прѣдаватъ на старытъ войници, които на счетъ на Султана ги въспитувать и обучавать на военното искусство; като достигнѣтъ на възраст двадесетъ години, тѣзи въспитаници постѣпватъ въ дворѣтъ и пѣши придружавать Султана; а слѣдъ като станѣтъ на 35 год. записватъ ся въ конницѣтъ, дѣто останувать до 45 год. и тогази получаватъ пенсіѣ и минувать старостѣтъ си въ спокойствіе, оздравены съ всичкытъ необходимости за живѣніе.

«Тѣзи люде, които ся отличавать съ цвѣтущъ възраст и съ яко тѣлосложеніе, съ строгъ военнѣ дисциплинѣ, като ся намиратъ прѣдъ очитѣ на Султана, въ вза-

имно съревнованіе, въ надеждѣ за награды, съ таквозь въодушевленіе встѣпватъ въ сраженіе, съ такъвъ стреми-теленъ напоръ, съ таквозь прѣзрѣніе, щото тѣхъ може да ги счете нѣкой не за чловѣци а за львове и насил-нѣйши звѣрове. При тѣхъ трѣба да присѣдинимъ еще слугитъ на велможитъ и на придворнитъ чиновницы; споредъ обычайтъ, тѣ слѣдуватъ подиръ господаритъ си въ царскій лагерь. Тѣ сѣ на брой повече отъ 10,000. А при това, ако ся види нужно, Султантъ наема и други еще пѣшы и конници; най-сетнѣ, въ крайнъ случай и о-станѣлитъ жители на царството, кой доброволно, кой насилственно отива на войнѣ. И тѣй по нѣкога всичката войска достига до 300,000 чловѣци.

«Освѣнъ туй, има еще и морскы силы: на искуснитъ моряци отъ Турцитъ, повече отъ 5000, плаща имъ ся отъ царщинѣтъ; а други, които ся занимаватъ съ разбойниче-ство на море, повикуватъ ся въ нужно врѣме и тѣ на мор-скѣ службѣ и нарѣчватъ имъ да придружаватъ царскѣ флотѣ. Има още и христіани, силомъ покорени на Султана, които служатъ на корабитъ за гребцы.»

Такъвъ былъ Мухаммедъ II-ый; такъвъ были силы-тъ на Турцитъ въ половинѣтъ на 15-ый вѣкъ, споредъ думитъ на съврѣменика-очевидецъ. Неговтъ одуше-венъ расказъ дыха съ искренность и справедливость, а отвлєнитъ черты на този расказъ ся потвърдяватъ съ свидѣлствата и на други съврѣменици.

Георгій Франци, пріятель и съвѣтникъ на послѣдній-тъ Византійскій Императоръ Константина XI, въздава при-личнитъ похвалы Мохаммеду II-му, който, споредъ него-витъ думы, еще въ младостѣтъ си, «показвалъ на явѣ стар-ческѣ мѣдрость както въ частнитъ работы тѣй и въ прав-ителственнитъ. Той былъ дѣятеленъ и бързъ въ всич-китъ работы и обычалъ добродѣтелнитъ и ученитъ людие, и самъ ималъ познанія въ наукытъ, а най-вече въ Астро-логіѣтъ. Като ся занимавалъ постоянно съ прочитаніе, той съ особинѣ охотѣ прочиталъ животѣтъ и работитъ на А-лександра Македонскаго, на Октавія Цесаря, на Флавія, Константина Великаго, на Императора Теодосія Испанца, и ѣтерсалъ и придирвалъ способѣтъ, съ които бы мо-гълъ да надмине всички тѣзи и да разширочи колкото е

възможно повече прѣдѣлыть на царството си, въ което и успѣлъ. » Освѣнъ родныйтъ си языкъ, той знаалъ добръ и други петь языка: грѣцкыйтъ, латинскыйтъ, арабскыйтъ, халдейскыйтъ и персидскыйтъ; обычалъ обществото на ученытъ и мѣдарытъ, и заради туй често ся разговарялъ съ Патриарха Геннадія.

Въ единъ безименнъ допискъ, която ся пази въ Миланскыѣ Архивы въ бройтъ на книгытъ *tarchia-guega*, прочитамы за Мохамеда II: «Този Султанъ е твърдъ отваженъ, бързъ въ изпълненіето на своитѣ прѣдначертанія и недопуска противорѣчіе на мнѣніето си; а за да върши това, което иска, той възпиталъ двама млади пашы на свойтъ си възраст, които го слѣдувать въ всячко. Той назначилъ такожде за свой Адмиралъ Янисъ-бей, който едва има на 25 години, отваженъ и възпитанъ ведно съ него еще отъ дѣте.

Азъ ще прибавѣмъ да посочѣмъ еще на едно до сега неизвѣстно на ученытъ свидѣтелство за Мохамеда II-аго: неговытъ съврѣменникъ *Лазаръ Барнабей*, който е написалъ Анконскыѣ Хроникъ въ крайтъ на XV вѣкъ, разказва за единъ случай отъ живота на този Султанъ, който доказва че той былъ любознателевъ на младостъ и какъ помялъ и цѣнилъ услугиѣ които му были направены.

Изобщо трѣба да кажемъ че всичкыѣ писатели хвалятъ благородството на душкыѣ на Мухамеда II, неговытъ высокы дарованія, неговыѣ образованность и въротърпимость. Подъ управленіето на такъвъ господарь, трѣбало да благоденствувать подданицытъ му, а въ този брой были и Българитѣ.

Но Мохамедъ II не съставлялъ исключенія въ редытъ на турскыѣ Султаны; баща му Муратъ II, споредъ свидѣтелството на единъ съврѣменникъ, былъ пріятель на челоувѣчеството и покровитель на бѣдныѣ; той строго изпълнявалъ договорытъ, ако и да сж были тѣ заключени съ християнытъ, не обычалъ войнытъ и лесно склонявалъ на миръ даже и слѣдъ побѣдытъ; Бейзита II, послѣдникытъ на Мухамеда II, хвалятъ за миролюбіето му, а Селима II за справедливостыѣ и благоразуміето му; Градичъ, както по-горѣ видѣхмы, сравнява всичкыѣ Султаны до Сулеймана съ пай знаменитыѣ герои на старо врѣме.

Отъ само себе си ся разумѣва, че личныѣ качества на господаритѣ не оставать безъ вліяніе на сждбытъ на

подчиненитѣ тѣмъ нареды; а заради туй ный счетовмы за умѣстно да ся спрѣмъ на характеристикѣтъ на Мухамеда II, този най-благороденъ прѣдставитель на турскитѣ Султаны. Нѣма съмнѣніе, че господари като него умѣятъ да накаратъ да уважаватъ волятъ имъ и строго да изпълняватъ прѣдначертаніята имъ, а съ това истото тѣ направятъ и трайно благосъстояніето на царството.

Като дарилъ вътрѣшный миръ на подданицитѣ си, Мухамедъ II располагалъ съ достаточны силы, не само за да ги заварди отъ външнѣ опасности, но даже да расширочи прѣдѣлитѣ на царството си на счетъ на съседитѣ и да вдѣхне почителенъ страхъ къмъ себе си даже и въ много изъ отдалеченитѣ народы. Прѣдъ него треперяла Италія, раздирана отъ междоусобицы, като не слушала гласътъ на лицемѣрныйтъ папѣ, който ималъ пълно право да ся оплаква, че, когато едни ся намиратъ въ явнѣ войнѣ съ Турцитѣ, другитѣ явно поддържатъ съ тѣхъ пріятелскы сношенія. Истиннитѣ патриоти въ Италіѣ были рѣдки, и толкозъ повече подвигътъ на Франциска Балба, който държилъ въ присѣтствіето на Дожа да каже, че было необходимо, шото, Венеціанскыйтъ сенатъ да опрѣдѣли смѣрно наказаніе за тогози, който бы говорилъ за миръ съ Турцитѣ, докѣтъ тѣ не бѣдѣтъ испаждени изъ Европѣ. . . . (както го него блазияло).

И дѣйствително, Султанътъ ималъ въ свое распоряженіе страшны силы. Споредъ думитѣ на Сангундино, той можалъ да подвигне 300,000 войници, и туй число не е прѣувеличено. Тѣй, извѣстно е, че подъ стѣнитѣ на Цариградъ въ 1453 год. имало събрана 258,000 турска войска съ страшнѣ артилеріѣ и съ флотъ, състояща отъ 420 кораби. Въ 1464 год. Султанътъ навѣзълъ въ Сърбіѣ съ 300,000 войны.

Споредъ думитѣ на Фр. Гундулича, Сулейманъ въ 1566 год. повелъ за въ маджарско еднѣ войска отъ четири стотинѣ хыледы; а споредъ изброеніето на Алонзіа Сангундино, секретаръ на Венеціанскыйтъ посланникъ въ Цариградъ, Турцитѣ въ крайтъ на XV вѣкъ имали готовы 163,000 войници, и имали еще 250 кораба. Турската Артилерія была отъ такъвъ голѣмъ колибръ, какъвто не были виждали въ Италіѣ.

Въ съставтъ на турскѣтъ войскѣ влизали два елемента: мюсюманскій и христіанскій. Изъ приведенныйтъ по-горѣ расказъ на Г. Николая Сангундино ся види, че постоянната турска войска, състояла отъ 80,000 всадници (спахиі). Въ случай на нуждѣ турското население ся задѣлжавало да му доставя още 40,000 спахиі, въ размѣръ по единъ на четирыма Турци. Види ся че тази система была ся измѣнила още въ царуваніето на Мохамедовътъ сынъ Баязита II: споредъ думытъ на Алоизія Сангундино, 62-та санджака въ Европѣ и Азіѣ имали подъ свое началство само 32,000 спахиі. Въ 16-ый вѣкъ военната наредба въ Турціѣ была организована така: който ималъ 3,000 асири (около 50 рубли) годишень доходъ былъ длѣженъ да доставя единъ спахія, а който ималъ 8,000 доставялъ двама и пр. въ размѣръ по единъ спахія на всякы 5,000 доходъ; при таквѣзь организациѣ Европейска Турція давала 80,000, а Азіатска — 50,000 спахиі. Спахиитѣ были подъ непосредственно управленіе на Алайбеговытъ, които были подчинены на санджацытъ, които ся намѣрвали подъ расположеніето на Бейлербегове (главно-командующытъ). Подиръ пашитѣ и придворнытъ чиновницы слѣдували въ лагерьтъ тѣхнытъ слугы: тѣ ся набирали до 10-15,000. Тѣ были своевольни всадници, които не земали заплатѣ.

Споредъ Н. Сангундина христіанското народонаселеніе давало на Султана, 20,000 отважны *Еничери*. На всякои петъ годинъ по всичкѣтъ имперіѣ набирали христіанскы момченца отъ седмъ години на горѣ — хубавы, здравы и способны — по размѣръ едно на десетъ отъ народонаселеніето. Които ся отличавли по умъ и красотѣ давали ги въ сарайтъ, гдѣто ги обличали съ турско облѣкло, обучавали ги и държали ги подъ строгѣ дисциплинѣ, и не ги пускали на никѣдѣ. Въ четирытъ сарая (въ Султанскыйтъ, Галатскыйтъ, Ипподромскыйтъ и Адрианополскыйтъ) наброявали ся до петъ или шесть хыледы таквызи. Слѣдъ обрѣзаніето едни постѣпвали въ еничари, а другы въ спахиитѣ при Портѣтъ или при пашитѣ. На всякои три години Султанътъ обхождалъ сарайтъ и избиралъ юношитѣ за своиѣ си личнѣ службѣ: отъ тѣхъ излизали послѣ бейлербеговетѣ, капитанъ-деиритѣ (адмиралитѣ) и визиритѣ

Еничеритѣ ся славили съ строгъ дисциплинѣ, съ безукоризненъ животъ и съ неустрашимость. Съ теченіею на врѣмето, тѣ заловили въ своиѣ рѣкѣ всичкѣтъ власть, и еничеръ-агасѣ вадялѣ и турялѣ пашитѣ и ся распореждалѣ съ прѣстольтѣ. Тогазѣ турското правителство за да отвлече вниманіею имѣ отъ вѣтрѣшныѣ работы, трѣбало дагы занимава съ непрѣстанны войны.

Изъ най-напрѣдъ на еничеритѣ было запрѣтено да ся женятъ; но въ половинѣтъ на 16-ый вѣкъ наченва да ся въвежда женитбата испърво между пограничныѣ еничери, а слѣдъ това и между онѣзи които прѣбѣждали въ столицѣтъ. Тѣй ся образовали наслѣдственныѣ еничери, които ся отличаваха съ своеволие, наглость и съ жестокость. Тѣ ся распрѣснѣли по всичкѣтъ страпѣ, насилственно за-владеѣли пай-добрыѣ земи и наченѣли да ся занимаватъ съ търговіеѣ. Въ половинѣтъ на 17-ый вѣкъ, отъ една страна поради отвращеніею, което имали христіанитѣ къмъ занаятътъ на еничеритѣ, а другѣ поради завистѣтъ, на турцитѣ къмъ тѣхъ, прѣкратило ся да берѣтъ христіанскитѣ момченца.

Нѣма сумнѣвие, че христіанитѣ служили не само въ еничаритѣ, но и въ наемныѣ войски на Султана, и че при въорѣженіею изобщо скупомъ тѣ были задѣлѣени, както и другитѣ подданици, да идѣтъ на войнѣ, както ся вижда изъ Сангундина. Че до таквѣзѣ мѣрѣкѣ прибѣгвалъ по нѣкога Султанѣтъ може да ся заключи изъ думитѣ на Миланскыѣ посланикъ въ Венеціѣ Леонарди Ботты: «Тукъ е стигнѣло извѣстіе, че Султанѣтъ обнародвалъ указъ, съ силѣтъ на койго всякой неговъ подданикъ, който живѣе по крайморіѣта на Тракыѣ или на Гръціѣ и който располага съ хылядѣ дукаты готовы пары, задѣлѣява ся да направи корабъ. Еще по-ясно ся изражава Миланската «Copia de la nove ricevute da Constantinopoli.». На 11-ый (Декемвр. не ся знае койѣ годинѣ) Султанъ Мохамедъ II зарѣчалъ да обявятъ въ Цариградъ и по всичкото царство, че всичкитѣ христіаны, които бы и-скали да встѣпятъ въ военнѣ службѣ, ще получатъ отъ него добрѣ заплатѣ, ще бѣдѣтъ на почетъ, и на всякого, който бы довелъ 20 души, той ще му даде (подъ начальство) 30 души т. и т., като ся съобразявама съ бройтъ

на приведенытъ солдаты; освѣнь туй, тѣ всичкы ся осво-бождавать отъ всякакъвъ родъ прѣстѣпленія, даже и ако бы нѣкой убилъ Турчина. «Прѣдполагать, прибавя дописника че на новъ годинъ ще дойдѣтъ много ловцы, съгласно съ безграничното желаніе на Султана. . . .

Отъ само себе ся разбира, че които ся приемать на толкози изгоны условія, не сж были стѣсняваны въ религіознытъ си вѣрванія, и вѣроятно е, че сж съставили отдѣльны отреды които сж ся намирали подъ началството на христіанскы кондотьоры.

Съ такъвъзъ свободж въ вѣроисповѣданіето, безъ сумнѣніе, ся ползовали и Евреитѣ, които служили въ турскы войска. Вѣротърпимостта на Турцыгъ привлѣкла въ тѣхното царство грѣмаденъ брой Евреи, които ся ползовали въ Цариградъ съ голѣмо вліаніе и които съставляли въ Одринъ (?) почти всичкото народонаселеніе.

Турската войска ся отличавала толкозь съ искусство, колкото и съ вѣрность и неуморность баснословни. Неустрашимостта на еничеритѣ е на всичкы извѣстна. Възможно было да ся правять чудеса, като ся имало подържж такъвъзъ войска, и Мохамедъ II ималъ право да каже, че два санджакъ сж доста за да прѣвземе Римъ.

За да разберемъ, колко горчива правда имало въ тѣзи думы на геніалный Турчинъ, доста е да посочимъ характеристикж на христіанскы войска, която е прѣдставена отъ нѣкой неизвѣстенъ авторъ на единъ трактатъ, който ся съхранявалъ Амвросіанскы Библиотека въ Миланъ, подъ заглавіе: *Essortation efficacissima alli Principi Christiani contra gli Infideli* (XVI вѣкъ). Авторътъ-патріотъ си задава въпросъ: Защо Христіанытъ, при всичкото си прѣвсходство надъ Турдыгъ не можѣтъ да ги побѣдятъ?

«Кой е по-отваженъ отъ Маджаринъ,» пыта той, «кой е по-страшенъ отъ Нѣмеца, и по-доблестенъ отъ Французина, по-постоянъ отъ Испанеца, по-хитръ отъ Италианеца, по-честолюбивъ и по-неустрашимъ отъ Поляка?..... Кой по-легко прѣтегля раны и опасности, отъ Маджарина?..... Кой е по-великодушенъ отъ Нѣмеца, по-благоразуменъ отъ Италианеца, по-честолюбивъ отъ Французина и по-прѣдосмотрителенъ отъ Испанеца?» Подиръ туй, като изброява доблеститѣ на разнытъ христіанскы народы

той заключава: « У насъ законитѣ сж добри, но нѣравнитѣ сж твърдѣ лоши, оружieto добро, но мързскы душинтѣ; за славно ся счита да ся бѣжтъ отважно помежду си, но страхливостта прѣдъ непріателя не ся счита срамна и останува си ненаказана. Турчинтъ, когато отива на войнѣ, оставя своитѣ пороцы у дома си, а Християнинтъ всичко взема съ себе си; въ турскыйтъ лагерь нѣма никаквы наслажденія, тамъ — само оружie и необходимытъ припасы, а въ християнскытъ войскѣ — чревоугодie и сладострастie, — въ нѣмъ има повече непотрѣбны жени отъ колкото мъжѣ. Маджаринтъ разбойничествува, Испанецтъ краде, Нѣмецтъ пилнствува, Италианецтъ ся прѣдава на сладострастie, Французинтъ пѣе или дрънка, Англичанинтъ лакомствува, а Шотландецтъ само гледа да лапа, Полякътъ бездѣйствува, Чехътъ буйствува, тѣй щото мъжъ може да ся найде сжщъ войникъ.

При Мохамеда II, Турція, споредъ думьтъ на Н. Сангундио была раздѣлена на 35 области, управляваны отъ санджакы подъ върховното началство на двама беглербееве — румелійскый и анадолскый. Бройтъ на областитѣ, споредъ отържтъ на завоеваніята ся увеличавалъ: тѣй Халкокондилъ ги наброява 36, а въ крайгъ на XV вѣкъ тѣ были вече 52. Българіѣ, ведно съ другытъ европейскы области, была подчинена подъ върховното вѣдомство на румелійскый бейлербей, и пръвъ нейнъ санджакъ былъ Али паша. Всичката завоевана земя была раздѣлена на удѣлы (*сіаметъ* или *тимаръ*) между Турцытъ. За да владѣжтъ тѣзи удѣлы тѣ ся задължавали да служатъ въ войскы на Султана. Колкото по-големъ былъ удѣльтъ, толкозъ по-тежка была военната повинность; както вече погорѣ ся поменѣ, всякой, който получавалъ всякъ годишъ по 3,000 аспры приходъ, былъ длъженъ да искарѣ единъ спяхія; на всякой 5,000 аспри ся прибавяли единъ спяхія. Тимарытъ не были наследственны; но право да ги владѣжтъ имали само сыноветѣ на тимарлинтѣ. Всякой назначавалъ каріержтъ си отъ манечтъкъ тимарець, като възлѣзвалъ на споредъ заслугытъ си къмъ по-големъ; тѣй, Сюлеманъ установилъ щото малолѣтнийтъ сынъ на санджака, който ималъ 700,000 аспры доходъ, да може да получа тимаръ само отъ 5,000. И тѣй, у Турцытъ нѣма-

до нищо подобно на европейското наследствено дворянство: почеститѣ и богатствата были награда за личныѣ заслуги. Всякой лесно ще разбере благодѣтельныѣ послѣдцы отъ такъвъ основенъ господарственъ законъ.

Турцитѣ изнай-напрѣдъ нѣмали никаквѣ другѣ повинности, освѣнъ военикѣ и не плащали данъцы. Данъцитѣ ся земали само отъ християныѣ; всякой отъ тѣхъ плащалъ по единъ дукатъ *харачъ* (подушенъ данъкъ) и $1\frac{1}{2}$ аспрѣ за единъ часть отъ домашенъ добытъкъ. Харачътъ, види ся, да не е былъ турско нововведеніе, но да го е имало отъ старо врѣме у южныѣ Славены, само въ другъ видъ: извѣстно, че въ Албаніѣ, гдѣто славенскыѣ законы и обычаи ся държали до турско завоеваніе, всяка челядь или домородство плащало данъкъ по единъ дукатъ. Споредъ Халкокондила въ Турціѣ открай си такожде съществувалъ данъкъ отъ суровы произведенія.

Освѣнъ даноцитѣ, правителственныѣ доходи състояли отъ *данъ*, който плащали вассалитѣ (Българи, Сърбы, Босняцы, Албанцы и Румуны до съврѣменното имъ покореііе отъ Турцитѣ, Дубровчани и др.), отъ мытарственныѣ палозы и др. При Мохамеда II, ако да вѣрваме на думы на Леонарда Ботти (1479 г.) суммата на всичкыѣ правителственны доходи ся простирала до 5 миліона дукаты въ злато; при Баязита II, тѣя спаднала до 3 даже и 2 и половина миліона, но въ началото на XVI вѣкъ достигнала до седмъ миліона, а въ крайтъ — до 16,000,000.

Самодържавныѣ Султаны ся огличаватъ съ справедливость къмъ своитѣ християнскы подданицы, както забѣлѣжава Градичъ: Леонардъ Ботти слушалъ отъ I. А. Кальдори, който былъ плѣнникъ у Турцитѣ, поразителны расказы за извънпѣрижѣ справедливость и за удивителното управленіе на Султана; Альберикъ Малетта въ 1455 писалъ на Миланскый Херцогъ, че Албанцитѣ сѣ твърдѣ прѣданы на Турцитѣ поради тѣхното добро и хуманно управленіе; най-сегнѣ Добровчанинътъ, Павелъ Джорджичъ, който прѣживѣлъ въ Турціѣ 15 години и който іѣ обходилъ отъ край до край, свидѣтелствува, че еще въ 1,580 год. състояніето на християныѣ было най-честитото: тѣ ся ползували съ свободѣ, были богаты, Турцитѣ ги не притѣснявали, смѣтъ былъ справедливъ. Заради

туй не е за чуденіе, че християнитѣ гледали на Султана като на свой благодѣтель, или, като ся изражавамы съ думитѣ на съврѣмника, комай го и обоготворявали.

«За своето господаруваніе, обязани на умразѣтъ на Гърцитѣ къмъ Латинитѣ, казва Г. Стасюлевичъ,» Турцитѣ въ XV-то столѣтіе не могли да притѣсняватъ християнитѣ, а еще по-малко можали да мислятъ за да стѣпятъ въ съѣзъ съ западнитѣ християны, за да притѣсняватъ источнитѣ. . . . промѣненіето въ най-послѣднитѣ политикѣ на Отоманскитѣ Портѣ има своитѣ исторически основанія. Знайно е, че еще въ XVI вѣкъ Турцитѣ изчезнали да играйтѣ своитѣ роль въ системѣ на политическото равновѣсіе. Изнай-напрѣдъ западнитѣ царства упѣтвали тѣзи системѣ единъ противъ другъ; тѣй въ XVI вѣкъ краля французскый, съперникътъ на императора Карла V, прывъ заключилъ съѣзъ съ Турцитѣ противъ Германіѣ, за да унижи Хабсбургскый домъ; въ XVII столѣтіе Лудовикъ XIV употрѣбилъ Турцитѣ пакъ за истѣтъ цѣль. Оздравеніи така отъ къмъ Западъ, Турцитѣ ся видѣли въ възможность да излѣзнатъ изъ туй отношеніе къмъ покоренитѣ странѣ, въ което ся намирали тѣ къмъ неѣ въ начало на своето господаруваніе. А когато ся убѣдили, че западната теорія на политическото равновѣсіе припознала тѣхното сѣществованіе даже и необходимость за себе си, тѣ станѣли още по-рѣшителны въ вѣтрѣшнитѣ си распорѣжданія, като имали гаранціѣ за своитѣ безнаказанность.»

Нѣма сумнѣніе, че западно-европейската политика възимала вліяніе за измѣняваніето на отношеніята на Турцитѣ къмъ християнитѣ; но не трѣба да ѣ ся придава твърдѣ голѣмо значеніе, тѣй сѣще както и не трѣба да обяснявамы успѣхитѣ на Турцитѣ въ Европѣ, само съ едикѣтъ умразѣ на Гърцитѣ къмъ Латинитѣ. Тази умраза была обща на Гърцитѣ съ Българитѣ и Сърбитѣ, и не само на неѣ, но еще повече и на племенитѣ разницѣ на Заддунавскитѣ Славяны, на тѣхнитѣ враждинѣ къмъ Гърцитѣ и на вѣтрѣшнитѣ неуредицы на Тракійскыйтъ полуостровъ были обязани Турцитѣ за своето господаруваніе. А прѣмѣната въ отношеніето на Турцитѣ къмъ Християнитѣ произлѣзла на толкозъ отъ включеніето на Турцитѣ въ системѣ на европейското равновѣсіе, колкото отъ

вътрѣшното растлѣніе, което было слѣдствие на сближаваніето съ Западнѣ Европѣ и най вече съ Венеціѣ; безпъравственната, своекорыстната и страхливата, но далновидната република на Св. Марка была, безъ сумнѣніе, първата и най-главната виновница на пъравственното растлѣніе на Турцыѣ, като ся откупувала отъ войнѣтъ съ щедры подароцы на Султана, на везирыѣ и пашитѣ, тя развила въ Турцыѣ продажностѣтъ и раскошностѣтъ — главныѣ извори на бѣдствіята на тѣхныѣ христіянскы подданицы. Интригыѣ на ренегатыѣ (отстъпнициѣ), на фанариотыѣ и на католическыѣ мисіонери подлѣли огънь въ маслото. Най-послѣ не е былъ безъ вліяніе, и личныѣтъ характерѣ на Султаныѣ.

.... Муратъ III-ій былъ, казватъ страшенъ рушветчія. Неговыѣтъ капѣ-агасѣ (оберъ-камерхерѣ), — Венеціѣнецъ отъ ниско происхожденіе, челоуѣкъ твърдѣ изнаѣмѣричавъ, — сдобылъ любовыѣтъ му съ богаты подаркы: тѣй напр. веднѣжъ той му подарилъ единъ къшкѣ, който струвалъ 300,000 *скуды*. Пашитѣ Сипанъ и Чикала много пѣтъ подносили Султану подароцы въ 160, 200 и даже 300,000 *цекіны*. Обвиненъ въ тайны сношенія съ Испаніѣ, Чикала отървалъ главѣтъ си съ 200,000 дукаты. Като ся ползувалъ отъ таквыѣ извори на доходы, Муратъ III-ій, при голѣмыѣтъ разноскы за въ сарайгѣ, всякъ годѣнѣ спитявалъ до два и половина миліона дукаты, а отъ смъртъта на бащѣ си до 1549 год. набралъ 50 миліона. Тѣзи си грѣмѣднѣ хазѣнѣ той ѣкъ кѣталъ подъ постелкѣтъ си, гдѣто былъ направилъ едно четвъртито отворстіе, много глѣбоко, прилично на гыранѣ.

При всячкото си скѣпершичество, Амуратъ не жалилъ пары за подароцы на женыѣтъ си (гой ималъ 32 жены) и на наложницыѣтъ, съ които обычалъ да ся расхожда и да си прѣминува врѣмето, да слуша тѣхното пѣніе и музикѣтъ при кривуленіята на джуджетата. Венеція, като знала вліяніето на сарайгѣ прислужвала му, испращала му раскошны подароцы за неговыѣтъ възлюбены, което, безъ друго, было е твърдѣ пріятно на скѣпныѣтъ Султанѣ. Неговыѣтъ любимицы были твърдѣ разглезены; тѣ не сѣдѣли вече на земѣтъ, както въ старо врѣме, а на позлатены столове, съ кадифе обвиты и бѣли не просты ястія,

но италянскы pasticci и французскы торты.

Каква роскошность владѣяла въ туй вѣрме при дворахъ и въ домоветъ на высокыѣ чиновницы, види ся отъ сполученото забѣлжваніе на единъ Италианецъ съврѣменикъ: «единъ чифтъ обувки на единъ отъ женитъ на тѣзи велможы струва повече отъ колкото всичкото украшеніе и обдѣкло на великѣтъ италянскѣ принцеса.» За истыйтъ прѣдметъ намирамы любопытны свѣдѣнія въ писмото на Петра Нани изъ Пера, отъ 1-ый Ноемвр. 1595 г. до брата му въ Венецій: като описва вѣзваніето въ Цариградъ на Венеціанскый посланикъ Донато, той казва, че тържественното ходеніе го отваряли чаушитъ; между тѣхъ имало и чаушъ-башия. Когато посланикътъ отишелъ да цѣлува рѣкѣтъ на Султана, най-напрѣдъ го завели въ сарайтъ; баида и него турили ги тамъ на *табуреты* (столове четвъртиты безъ прикрѣпки за обляганіе), покрити съ златотканѣ парчѣ (сидимѣж) ястіята имъ подавали на сребренны блюда, а шербетъ въ златны чашы; слѣдъ туй ги въвели въ стайтъ на Султана — която было «всичка отъ злато.» Той сѣдѣлъ на софѣ (столъ съ прикрѣпки), покритъ съ златнѣ парчѣ, и украсенъ съ бисеры, рубины и елмазы.

Разбира ся, че за удовлетвореніе на тѣзи роскошность и на таквъ едно корыстолюбіе на Султана, паши-тъ трѣбало да ищѣждатъ послѣднійтъ сокъ отъ злочестытъ християны «мѣстото на прѣдвинѣтъ справедливостъ къмъ покоренитъ народы и въздржность,» казва Градичъ, «застѣпили адчность и гордость: не ся уважава нито го-снодарственната, нито частната полза; владѣе най-цѣленъ произволъ на господаритъ надъ рабытъ; дворътъ продаженъ, съ законитъ търгувать, почеститъ ги добывать съ купуваніе и не исплащатъ разнесенитъ за тѣхъ пары; продава ся право да ся извършватъ прѣстѣпленія. Распрехосанитъ народны богатства не удовлетворяватъ на корыстолюбіето на пашитъ и санѣжачитъ, и по слѣдствіе на това, голѣмытъ и плодоносны полета остоятъ неразработены, по-голѣмытъ градове запусѣли, всичко дошло въ разсипваніе. . . . Военното искусство въ упаданіе. Подобрѣтъ земи ги завзели спахитъ. Напрѣдъ тѣ ся отличавали съ войнственность, съ силъ, съ търпѣніе, съ скрсьность, съ въздржность; а сега тѣ станѣли прѣзрѣни, за-

вяжли, страховливи, сладострастни. . . . и за пары туратъ на мѣстото си наемници, повечето христіани. А що да кажемъ за еничеритъ? Голѣмото множество на тѣзи сганъ поглѣща всичкитъ правителственны налозы; непокорни, лѣнливи, гнусни, съвсѣмъ не войаственни, тѣзи прѣзрѣни изреди сж способни само на грабежъ; своеволіето имъ е прѣминжло прѣдѣлѣтъ.»

Българитъ, отъ само себе ся разбира, раздѣляли участѣтъ на всичкитъ христіанскы подданици на Султана. Въ какво състояніе ся намирала България въ послѣднитъ години на XVI-ый вѣкъ, види ся изъ подробнѣтъ запискѣ, който прѣдставилъ въ 1595 год. Стефану Баторію Дубровчанинѣтъ Павелъ Джорджичъ. Стефанъ Баторій ся намѣрвалъ въ туй врѣме въ Молдавіѣ, отъ гдѣто ся тѣкнѣлъ да ся вѣкне въ Турціѣ и да завземе България. Джорджичу было порѣчано отъ секретаря на Баторія да състави запискѣ за положеніето на България и за състояніето на нейнитъ жители, и той побързалъ да изложи въ горѣпоменѣтитъ запискѣ свѣдѣнія, които былъ събралъ въ врѣмето на честитъ си пѣтуванія по Турціѣ и дѣлгото си въ неѣ живѣніе.

(следи)

Въ идущій брой на *Читалище* ще да ся свърши тази любопытна и твърдѣ интересна статія, който прѣдпоставихмы на започенѣтитъ въ прѣидущій брой статіи «За Гърцитъ, Латинѣтъ и Българитъ въ началото на XIII то столѣтіе». Ный направихмы това съ намѣреніе, да по, докѣ дойде пакъ редъ за тѣхъ, да можахмы да си набавимъ нужднитъ намъ за това «*Лекціи за България въ крайтъ на XII и въ първѣтъ половинѣ на XIII вѣкъ, въ Варш. Универ.*», за които не знаехмы до сега, и отъ които, разумѣва ся, ще можемъ да си ползуваме не малко, въ започенѣтото изложеніе. За туй умоляваме както Читалищното Настоятелство, тѣй и всякого другы отъ нашитъ по вѣсъ сѣнародници и сѣплеменици, на които е възможно да ны снабдятъ колкото по-скоро съ наименованитъ книги. Книгы нѣмамы, а безъ книги като за насъ е невъзможно да поддръжамы едно таквозъ списаніе, каквото е по назначеніето си *Читалище*. При многото другы книги които сж необходимы намъ, добръ бы было да имамы и изданія на *Радъ Югославенске Академіе* и всичкитъ изданія на Сръбското учено Дружество — Гласницѣтъ. Нѣма ли нѣкой, който да снабди заведеніето ни поне съ тѣхъ? — Колкото за привожданѣтъ свѣдѣтельства въ тѣзи статіѣ,

както до тука тъй и по-на сетѣ ный ще забѣлѣжимъ тука изобѣщо, че ако и да има въ тѣхъ нѣкои правда, има обаче и доста прѣкаленичко; но ный не искахмы да нащърбимъ статіѣтъ съ исклученія, защото считахмы за не безполезно да знаемъ какво сѣ мыслили и какъ сѣ сѣдили за насъ и за нашето правителство нашитѣ съсѣды открай и до сега, като считамы това твърдѣ поучително въ всяко отношеніе и за насъ и за тѣхъ.

Ред.

НѢЩО ЗА ТОПЛИНАТА И ОБЯСНЕНИЕ НА НѢКОИ ОТЪ НЕЙ- НЫТѢ ДѢЙСТВІЯ.

—о—

1. Ако подържимъ ржката си надъ пламъка на свѣщъта, ржката ни ще усѣти топлина; съ други думы, топлината, коѣто излѣзва отъ свѣщъта, сѣгрѣва ржката; като земемъ на ржка камъкъ, ный неусѣщаме топлина, но ако първо го подържимъ надъ свѣщъта и сетѣ го земемъ въ ржка, ный усѣщаме, че отъ камъка излѣзва топлина и прѣминава на ржката ни.

Отъ дѣ зе камъка тая топлина, коѣто испърво не-забѣлѣжвахме? Той ѣж зелъ отъ пламъка на свѣщъта. Ако туримъ нагрѣвния камъкъ въ студена вода, то камъка ще истине. Но дѣ ще прѣмине тогава топлината? Въ водата.

Отъ тука става явно, че топлината може да са отдѣля отъ едно тѣло и да прѣминава на друго. Ако чаша съ топла вода туримъ въ студена вода, топлината отъ горѣщата вода ще минава на хладната! Топлината ще минава до тогава, до дѣто водата въ сѣсѣда стане еднакво топла. Но какво нѣщо е и отъ що сѣстои топлината? Ученитъ казвать, че топлината зависи отъ особена, тѣнка, невидима и невѣсoma течность, нарѣчена *теплородъ*. Теплорода прониква въ тѣлото прѣзъ порытъ му и прави го топло.

Тѣлата, както знайме, бывать твърды, течны и въздухообразны. Ледътъ е твърдо тѣло. Нѣ ако го прѣнесемъ въ топла стая, той са прѣвръща въ вода. Защо?

Ный рѣкохме, че топлината отъ по-топлото тѣло минава въ по-хладното до тогава, до когато двѣтъ тѣла доджтъ въ сжщата топлина. За туй леда не може да стои за дълго време въ топлата стая се ледъ. Топлината на стаѣтъ минава въ леда и са съединява съ него. Леда си остава такъвъ само тогава, когато е студено, сир. когато топлината въ въздуха е малка; а сега са съединява съ леда довольно топлина; за туй леда са обръж на вода. Ако водата са съедини още съ по-голѣмо количество топлина, то тя са обръща въ паръ. Тѣй, ный виждаме, че когато подкладемъ котела съ силенъ огънь, то съ водата са съединява толкова топлина, щото изъ котела излазя водата на пара. Това сжщото са случава и съ много други твърды и течны тѣла. Тѣй напр. ако нагрѣйме единъ късъ славина, тя са обръща на течное масло. Ако са отдѣли топлината отъ течното тѣло, то пакъ става твърдо. Това виждаме, когато мазьта застива.

Когато са допрѣмъ до кое да е тѣло, отъ което са отдѣля толкова топлина, щото да получимъ пріятно ощущение, ный казваме, че това тѣло е *топло*. Ако ли са отдѣля отъ тѣлото твърдъ много топлина и ный усѣщаме непріятность, такова тѣло са казва *горещо*. Напомнете си, колко е пріятно въ топлата стая да са сѣди, а опыйте така пріятно ли ще ви бжде да си втопиге ржката въ горѣща вода. Ако са допремъ до тѣло съ по-малка топлина, отъ колкото онъзи, що са нахожда въ нашето тѣло, ный наричаме такова тѣло *хладно*. Ако ли най-сетнѣ отъ тѣлото са отдѣля толкъсь малко топлина, щото усѣщаніето става непріятно, то ный казваме, че тѣлото е *студено*. Когато лѣтъ сѣдите на сѣнка, подъ дърво или къща, вамъ е прохладно. А се пріятно ли ще ви бжде, ако си слуснете ржката въ ледена вода?

Ный казахме, че ако двѣ тѣла са допржтъ едно до друго и въ едното тѣло има малко топлина, а въ другото много, то топлото ще прѣдава отъ топлината си до тогава, додѣто топлината на двѣтъ тѣла стане еднаква. Ако атомытъ на едно тѣло съдържжтъ въ себе си 8 части топлина, а на друго — 2 части, то когато тѣзи тѣла сж едно до друго, тогава отъ 8 части на първото тѣло ще са отдѣлжтъ само 3 части топлина, и слѣд. въ него

оставатъ 5 части. Тѣзи 3 части топлина, ще минатъ въ другото тѣло, ще са съединятъ тамъ съ двѣтъ части и ще да дадѣтъ 5 части топлина. По този начинъ и двѣтъ тѣла ще съдържатъ по 5 части топлина, сир. тѣ ще бѣдѣтъ еднакво топлы.

Тѣлото може да ни са покаже твърдъ студено, и се пакъ да съдържа въ себе си още много топлина. Само тѣзи тѣла са показватъ намъ топлы, отъ които са отдѣля повече топлина, отъ колкото са намира въ нашето тѣло; онѣзи тѣла, изъ които излѣзва по-малко топлина, отъ колкото са намира въ нашето тѣло, ни сѣ показватъ студени. Често рѣцѣтъ биватъ студени, а лицето горѣщо; ако са похванемъ съ рѣцѣ по лицето, ще усѣтимъ на лицето че рѣцѣтъ сѣ студени, а на рѣцѣтъ, че лицето е горѣщо.

Ний знаемъ, че тѣлата биватъ повече или по-малко горѣщи. Това състояніе на топлината сѣ казва *температура*. Сръдня температура на въздуха са казва състояніето на въздуха, когато не ни е ни топло, ни студено, нѣ пріятно. При високата температура ний усѣщаме горѣщина, а при ниската студъ.

2. Ний видѣхме, че тѣлата иматъ повече или по-малко топлина. По кой начинъ можемъ извади топлина изъ въздуха?

Да земемъ кремъкъ и стомана. На кремъка да туримъ праханъ и да удряме въ едно и сѣмѣто врѣме на кремъка и праханъта. Тогава при сѣкы ударъ ще искачатъ искры; отъ тѣзи искри праханъта ще са запали слѣдователно отъ ударытъ на чилика и на кремъка ще излѣзе толкова топлина, коѣкто ще запали праханъта. Нека направимъ, щото искрытъ да паднѣтъ на бѣла книга, и нека погледнемъ на хартиѣтъ сѣ увеличително стѣкло. Що виждаме тогава? Парчета на нѣкакво си тѣло отъ най-разнообразна форма. Това сѣ парчета, които сѣ са отдѣлили при удара отъ чилика. При силното притриваніе тѣ сѣ са ухлузили отъ стоманата и сѣ са запалвали, въ видъ на искры. Когато искрытъ падвахъ на книгата, тѣ истинвахъ. Праханъта е тѣло, което са запали твърдъ лесно, и за това когато пада върху ѣ искра, тя са разгари.

Да земемъ една суха дѣска съ кръгла дупка посрѣдъ. Въ дупката да пхнемъ дървена прѣчка и да по-

чепенъ да ѝ трійме силно. Да извадимъ пръчката сега и да досегнемъ съ ржка дупката и пръчката. Дупката и пръчката сж като плени доволно. Ако потрійме още повече дъската, тя може да са запали. Какъ направихме да са покаже топлината, коѣто не са усѣщаше испърво? Съ тріеніето. Когато пробивать съ средялъ дъска, остро то трѣба да са намазва съ лой, защото при въртеніето са образува твърдъ много топлина и дървото може да са запали. Тѣзи е причината, дѣто мажътъ колелата съ лой. Когато зимъ ни е студено, ный трійме рѣцѣтъ си една о друга, скачае, бѣгае и др. т. По този начинъ, нашиятъ членове са трѣкатъ единъ о други и искарватъ топлина. При чуканіето и коваіето сжщо така са отдѣля топлина, защото отъ удара на чука частицитъ на метала са зближавать и тріѣжтъ.

Отъ що са запалѣ кибритѣ, когато го потрійме о нѣкое неравно тѣло? Въ края на клѣчицата има сѣра и фосфоръ. Фосфора твърдъ лесно гори, тѣй що при най-малкото потриваніе, той са запалѣ. Нѣ той изгарѣ скоро и не успѣва да запали клѣчицата; за туй неѣ ѣ потапятъ първо въ растопена сѣра, сетѣ ѣ намазватъ съ фосфоръ и най-послѣ ѣ покривать съ каква-годѣ краска. Сѣрата неможе да са запали скоро нѣ тѣ гори дълго врѣме. И тѣй, тріеніето на кибритѣ запалѣ най-първо фосфора, сетѣ сѣрата, и най-сетѣ дървото.

Да земемъ стѣклена трубка, запушена отъ единѣй край и сѣ доволно дебелѣ стѣны. На края на буталото, което трѣба да запуша трубката добръ, да прикрѣпимъ парче праханъ; подиръ туй да вкараме буталото въ трубката и да го бутнемъ силно. Праханъта ще са запали. Защо? Въ трубката имаше въздухъ и буталото го притиснѣ. Между частицитъ на въздуха стана притриваніе, отъ дѣто са и появи топлината, коѣто запали праханъта, И тѣй, съ тріяніе и натисканіе ный можемъ да извадимъ топлина отъ тѣлата.

Сѣкы познава, какво нѣщо е киреча (зара), който са употребява за мазаніе на кѣщата. Този варъ става отъ камъни, които съдържѣтъ въ себе си вода, турѣтъ камънитъ въ пещъ и гы топлятъ додѣто сичката вода из-

чезне. А водата непременно трѣба да са испари, защото съ неж до врѣме на накаляваніето са съединява толкова топлина, щото тя са обръща на пара. Такъвъ варъ са казва *негасенъ*. Като си долепимъ ржката до такъвъ варъ, ний не усѣщамы никаква топлина. Да палѣмъ върху му малко студена вода. Тозъ часъ ще видимъ че са отдѣлятъ отъ него пары, и че до вара е опасно да са долепимъ; толкова е той горѣщъ. И тѣй, ето още единъ способъ ако искамы да извадимъ топлина отъ тѣлото. Въ варѣтъ испърво нѣмаше вода, нъ когато я налѣхме, тя са смѣси, съедини са съ киреча, по причина на голѣмото химическо сродство между безводния варъ и водата; отъ това съединеніе произлѣзе топлината. Покосеното сѣно складать на копны; ако гы намокри силенъ дѣждъ, повърхността на купена може да изсъхне отъ вѣтъра; нъ вѣтрѣ, дѣто вѣтъра не може да проникне, сѣното почева да гние и при това са образува толкова топлина, отъ коѣто сѣното са запалва. Отъ такыва химическы съединенія често са случаватъ пожары

На конецъ, има още единъ источникъ, който съгрѣва и освѣщава земята. Това е слънцето. Сѣкы знае, че слънчовыѣ зары лѣтъ повече грѣятъ, отъ колкото зимѣ. Хората обыкновенно мислятъ, че зимѣ слънцето малко грѣе, защото са намира далечъ отъ земѣтъ. Нъ това е заблужденіе; слънцето зимѣ е много по близу до насъ, нежели лѣтъ. Малката топлина зименъ день произлиза отъ други причины. Да туримъ на массата западена свѣщъ и да си подържимъ ржката върху ѣ. На ржката ни ще бѣде топло. Да поставимъ ржката си отъ страна на такога разстояніе отъ пламъка, както и прѣди; въ този случай на ржката ни не ще бѣде горѣщо. Това сѣщото происходитъ и съ земѣтъ. Лѣтъ слънчовыѣ зары почти напърво падатъ върху земята, и за това намъ е тогава топло; а зимѣ тѣзи зары падатъ полегато, за туй тѣ нѣматъ снѣжни сила. На сѣка точка стѣ земната повърхность пада по единъ слънчовъ лучъ. Въ този лучъ нѣма толкова топлина, която може да запали тѣло; нъ ако съ искусствень начинъ съединимъ нѣколко такыва лучи въ единъ, то тѣ правятъ твърдѣ силна топлина. Тѣй напр. ако земемъ запалително стѣкло, то съ неговата помощъ слънчовыѣ лу-

чи са струпватъ много на едно мѣсто и могатъ да запалятъ сухото дърво.

3. Защо слънчевитѣ лучи попладнѣ повече грѣятъ, нежели сутрина и вечерь?

Да земемъ мѣденъ шаръ, който едвамъ да минава прѣзъ желѣзенъ прѣстенъ. Да спуснемъ този шаръ въ врѣла вода и сетиѣ да го прѣкараме въ прѣстенъ; ный виждаме тогава че той не минава. Защо? Като са натопили шара, съ него са съединява топлина и той става по голѣмъ. Когато шара истине, тогава топлината отъ него прѣминава въ хладный въздухъ и шара свободно минава прѣзъ прѣстена. Отъ тука ный виждаме, че твърдытъ тѣла, като са натоплятъ ставатъ по голѣмы.

За да можемъ по добръ да наблюдаваме, що ще стане съ водата въ слѣдующій опытъ, ный наливаме вода въ тъпичка трубка, запушена въ единый край; ако туримъ парче желѣзо на запушенный край, ный не забѣлѣжваме никакво промѣненіе. Но щомъ спустимъ желѣзото въ врѣла вода и го туримъ на трубката, водата въ трубката са издига, като да става повече. Топлината отъ горѣщото желѣзо прѣминава прѣзъ стѣклото и са съединява съ водата. Въ този случай водата и топлината заловихъ повече пространство и водата са издигна. Когато водата истине тогава топлината ѝ ще мине въ въздуха и жидкостъта въ трубката ще спадне. Да земемъ сжщата трубка и да втопимъ открытыя край въ вода. Щомъ нагорѣщимъ запушенный край на трубката, ный забѣлѣжваме че изъ водата искачатъ мѣхурчета. Какво нѣщо е това? Топлината са съединява съ въздуха, който са намира въ трубката, и защото топлината и въздуха захвж по голѣмо пространство, за това не могатъ сега да са помѣстятъ въ трубката, и въздуха излазя отъ нейж въ видъ на мѣхурчета. Когато трубката истине, сир. когато са отдѣли топлината, тогава въздуха пакъ залавя първото си мѣсто.

Да земемъ мехуръ, да го истискаме, да завържемъ добръ устата му и да го площимъ на горѣща плоча. Ный ще видимъ, че той почева малко по малко да са раздува и най сетиѣ ще са брьсне; това е, защото частицитѣ на останѣлый въздухъ са нагрѣватъ и са отдалечаватъ една отъ друга тѣй, щото отъ разширеніето имъ мехура са

надува и пръска. Огъ тука видимъ, че когато тѣлата са соединяватъ съ топлината, т. е. когато са нагрѣватъ, тѣ са разширяватъ. Колкото по гъсто бива тѣлото, толкова по малко то се разширява, защото въ такъвъ случай, силата на свивленіето, която държи атомытъ, се противи на разширеніето. Въздухообразнытъ тѣла се разширяватъ повече отъ твърдытъ.

Намѣсто да се разширяватъ, нѣкой тѣла отъ нагрѣваніето са свиватъ. Напр. дървото. Това произходи, защото дървото испуща водата, която е било попило и която се отдѣля при нагрѣваніето; въ този случай дървото, както казватъ, изсъхва. Огъ общото правило се изключаватъ и глината; нѣ умяляваніето на глината въ объема ѝ, когато се нагорѣщи още не е добръ обяснено отъ ученытъ.

Да направимъ нѣколко опыта, за да познайме разширеніето на разнытъ течны тѣла. Да нальйме спиртъ въ една трѣбка. Нѣ за да познайме по добръ издиганіето на спирта въ трѣбката, ный прильпваме на горнята ѝ стѣна книжка, тъй каквото края на тѣзи книжка да достига повърхността на спирта въ трѣбката. Като нагрѣйме тази трѣбка, ный ще видимъ че спирта се издига. Нека забѣлжимъ высочината на издигнатия спиртъ и нека го замѣнимъ съ вода. Въ този случай ный забѣлжваме, че водата се разширява по-малко отъ спирта. По този начинъ ный познаваме, че разнытъ течны тѣла не се разширяватъ равномерно, сир. еднакво. Сѣщото се случаватъ и съ твърдытъ тѣла. За туй, когато купуваме течны тѣла, които се не купуватъ на вѣсъ и на объёмъ, ный трѣба да обърщаме вниманіе и на температурата имъ! Сто оки спиртъ купень лѣтенъ день, губи 4—5 оки като се продаватъ зимъ; сир, спирта лѣтъ се разширява и за туй объёма му бива по-голямъ; когато зимъ се случаватъ противното.

Ако въ студена чаша, ный нальйме изобеднажъ топла вода, чашата ще се пукне. Стѣнытъ на чашата сѣ тѣкы, а дъното дебело. Тѣкытъ стѣны се натоплятъ по-скоро отъ топлината отъ колкото дебелытъ; а за туй първытъ се разширяватъ по-скоро отъ послѣднытъ. Огъ таково неравномерно разширеніе на стѣнытъ, чашата трѣба непременно да се прѣсне. Ако нальйме горѣща вода въ една трѣбка съ стѣны на сѣзде еднаквы, тя нѣма да се пу-

кне, защото сичкытъ и часты са разширяватъ равномѣрно.

Когато отъ тежестта на покрыва една отъ стѣнытъ на къщата са раскриви, ето какъвъ способъ сѣ измислили, за докарать стѣната на първото и положеніе. Въ насрѣшнытъ стѣны пробивать дупки, въ които пропѣхвать желѣзны прѣтове. Послѣ нагрѣватъ сръдата на прѣтоветъ и въ това състояніе за крѣпѣвать добръ краищата имъ, когато прѣтоветъ истинатъ, тѣй ставатъ по-късы, което опина стѣната и ѣѣ докарва на първото и положеніе. На дървенытъ коелета турять желѣзны обръчи, каквото тѣ да са не развалятъ, когато коелата върви по пѣтя. Нѣ за да прилѣпнатъ добръ, тѣзи обрачи трѣбва да бѣдѣтъ по-малкы отъ коелелата; поради това когато ги турять, тѣ трѣбва да бѣдѣтъ нагрѣты. Когато обрача истине, той са свива и прилѣпва на коелелото.

Ако туримъ ябълка на горѣща плоча, тѣѣ са распуска. Това происходитъ отъ двѣ причины: 1. въздуха, който са намира въ ябълката, са разширява и кожата на ябълката са прѣсва: 2. сока на ябълката са прѣоборѣща въ пара и такожде прѣсва ябълката. Дървото на огъня искарва искры по пѣкогажъ съ трѣстѣкъ. Това произлиза защото въздуха, койго са заключава въ шупытъ на дървото са разширява, распуска стѣнытъ на шуплытъ и като си проправи пѣтъ исхвърля изгорѣлытъ парчета отъ дървото. Въ елховытъ дърва тѣзи шуплы сѣ много и слѣд. въздуха въ тѣхъ е много; отъ туй тѣзи дърва даватъ много искры. Камънетъ, солта и другы тѣла когато са турять на огъня прѣжатъ, защото съдържатъ вода или въздухъ. Защо барутя избутва съ сила крушума отъ пушката? Барутя е смѣсъ отъ вѣгленъ, сѣра и селитра; таѣѣ смѣсъ скоро са запала отъ топлината, когато барутя са запали, отъ него са образувать много въздухообразны тѣла, които, като са разширяватъ отъ топлината, исхвърлятъ съ сила куршума. Ако въ пушката турять твърдѣ много барутъ, то тя може са прѣсна, защото избухваніето ще бѣде много силно и ще надвѣе сѣвплението на желѣзото. По сѣщата причина, барутя са употрѣбѣва и при раскрѣщаніе на скалытъ. Бръсница ще бръсне по добръ, ако прѣди бръсненіето го намокримъ съ горѣща вода. Това са обяснява по слѣдующія начинъ: бръсница прилича на тріона, у

когото зжытъ сж твърдѣ малкы и лежатъ единъ до други. Топлината на водата разширява острытъ жби, растягва ги и ги прави по-остры. Кожата тоже са распуща отъ топлината, тѣй щото чувствителността на брадата намалява, и освѣнь това отъ водата космытъ умекватъ. На топло мѣсто часовника остава назадъ, защото всичкытъ му части са разширяватъ. Като става по-дълго махалото са движи по-медленно и часътъ остава назадъ; напротивъ, въ студено мѣсто часътъ бѣга напредъ. Въ първый случай махалото трѣба да са издигне на горѣ, а въ второй да са спусне на долу. Ако влейме малко вода въ врѣлото масло, водата излѣзва отъ тука на ключеве. Това иде отъ многото топлина въ врѣлото масло, която обръща водата въ пара. Частицытъ на водата, като проникнжтъ въ маслото, са разширяватъ и изрытватъ маслото, което ги покрыва.

4. Ный видѣхме че колкото нагрѣваме едно тѣло, сир. колкото повече топлина са съединява съ тѣлото, толкова повече то са разширочава. Като знаиме разширеніето на едно тѣло, ный можемъ да измѣримъ и самото измѣненіе въ температурата. Инструмента, който показва измѣненіето на температурата въ тѣлата са нарича *термометръ*, по българскы *темпомръ*. За направяніето му зематъ тѣлка стѣкляна трубка, на коіжто дупката да е на сѣкадѣ еднаква. Едина край е издутъ на шаръ. Въ тая трубка наливатъ чистъ живакъ, като натопятъ трубката. Въздуха, който са намира въ неж, са разширява, и часть отъ него оставя трубката. Слѣдъ това въ трубката наливатъ живакъ, който залава мѣстото на отдалеченный въздухъ. Направо, безъ нагрѣваніе, живака не може да напълне съвършенно шара, защото въздуха съ своята непроницаемость не го прѣпуща, когато цѣлый шаръ са напълне съ живакъ, изново нагрѣватъ трубката за да са испжджтъ малкытъ остатъцы отъ въздухъ, подырь което запушатъ отвореный край на трубката. Тѣй приготвената трубка зикрѣпять на дѣсчица, на коіжто са намиратъ черты и числа. Тѣзи черты и числа са турять по такъвъ начинъ, който показва разширеніето на живака. Това става по слѣдующый начинъ.

Термометра турять въ снѣгъ, който са топи. Жива-

ка почева да пада и да са спуща до тогава, до когато топлината му стане равна съ топлината на снѣга. На тѣзи точка живака са спира и показва температурата на снѣга. На дѣсчицата драсватъ черта и турятъ нула. Тѣзи точка са казва точка на замръзваніето на водата или на топеніето на снѣга.

Сетиѣ тепломѣра турятъ въ врѣла вода, отъ којто живака почева да са издига. Когато топлината на живака са изравни съ топлината на водата, живака са зазира и повече не са подига. На срѣща на тѣзи точка драсватъ на дѣсчицата черта и турятъ число 80. Тѣзи точка са нарича *точка на вреніето на водата*. Отъ точката на замръзваніето до точката на вреніето забѣлзватъ на равны далечини една отъ друга 80 черты, наречены градусы. Това раздѣленіе е приелъ ученый Реомюръ; за туй тѣкъвъ тепломѣръ са нарича *Реомюровъ*.

Другъ ученъ, Цельзій, турилъ на точката на вреніето числото 100 и раздѣлилъ пространството между 0 и точката на вреніето на сто градуса, така щото въ единия тепломѣръ водата възвира на 80° а въ другия на 100° ; нѣ тѣзи точки и въ двата сѣ еднаквы, само градусытѣ сѣ разны. Въ единия сѣ по голѣмы, а въ другия по-малкы. За това когато говоримъ за градусы на топлината, ний трѣба да прибавяме думытѣ споредъ Реомюра или Целзж, само и само да са знае за каквы градусы сѣ говори, за по-голѣмы или по малкы. Градусытѣ у Реомюра сѣ по голѣмы отъ градусытѣ у Цельзія; 4° у Реомюра сѣ равны съ 5° у Целзія. Чертытѣ на горѣ отъ точката на замръзваніето показватъ топлината, а на долу отъ тѣзи точка сѣ означены градусытѣ на студъ. Напр. ако живака стои по-горѣ отъ нулата, да речемъ на третята черта, ний казваме, че топлината е на три градуса.

За да знайме точно състояніето на температурата споредъ разширяваніето на водното тѣло, което са намира въ тепломѣра, нужно е да употребяваме тѣла, които са разширяватъ равномерно. Живака са разширява равномерно, и за туй той ся употребљава въ термометра. Освѣнь това живака е згоденъ и отъ туй, че е твърдѣ чувствителенъ къмъ топлината, сир. отъ най-малкото нагрѣ-

ваніе са разширява значително; той може да показва най-малкитѣ измѣненія на температурата.

Сичкитѣ тѣла не са нагрѣватъ еднакво, а едно по-скоро, друго по-полека. Тѣй напр. ако земемъ една литра вода и една живакъ и ги нагрѣйме до 80° , нѣй ще видимъ, че за водата сѣ потрѣбны 30 пѣти повече топлина нежели за живака. Съ други думы, за да нагрѣйме една литра вода, нужна е толкова топлина, колкото бы трѣбало за 30 литры живакъ. Отъ тука става явно, защо са употрѣбаватъ много дърва за готвяніето.

Въ сѣко домакинство трѣба да са намира термометръ. Като погледнемъ на термометра, нѣй узнаваме топлината на въздуха, сир. студа и топлото и слѣд. знайме колко дърва да туримъ въ пещьта. Да са знае температурата на въздуха е важно и за здравіето, защото тогава ще знайме какъ да са облѣчемъ. Въ кѣщи най-здравата температура е отъ 12° до 14° по Реомюра; за болнитѣ отъ 14° до 16° .

Топлината въ чловѣка е отъ 29° — 30° Р. Въ болно състояніе тя може да бѣде и по-голѣма. Температурата на птицѣтъ надминава 33° , а у земноводнитѣ и рибытъ тя не е тѣй голѣма; обыкновенно тя не надминава 21° .

Като спустили термометра въ земята на единъ сажень дълбочина, ученитѣ забѣлѣзали, че лѣтъ температурата са не издига много, а зимѣ никога не спада до 0° . Отъ това, за запазваніе на нѣщата за яденіе, които са развалятъ отъ студъ, правятъ зимници. Ако термометра са спусне повече и повече на дълбоко въ земята, температурата постепенно ще са повишава. Забѣлѣжено е, че на сѣки 20—30 аршина дълбочина температурата са уголѣмява съ 1° Р. Слѣдователно вѣтрѣ въ земята температура трѣба да бѣде твърдѣ голѣма; и наистина по нѣкои мѣста на земята отъ вѣтрѣшността извиратъ врѣли воды, въ други степени метали, камъны и прѣ. По нѣкога такыва изригванія сѣ гибелны за хората. Растопената масса, или както ѣь наричатъ лава, залива цѣлы села, като истребва сичко, що срѣщне напрѣдя си. (смѣди)

ИЗБОРЪТЪ НА КНИГЫ.

ЗА ПРОЧИТАНЬЕ.

I.

Въ работата на прочитањето нѣма нищо по важно отъ избора на първитъ книги, които ся даватъ въ ржцѣтъ на дѣтето, на първоначалныя. Отъ този изборъ зависи всякий характеръ на дѣтето и, слѣдователно, на челоуѣка. Всички ный, малко или много, смы ученицы на първитъ книги, четеньето на които въ дѣтинството произвежда на насъ впечатленіе.

Книгытъ сж най-удобны учители; тѣхъ можемъ да ги земемъ, да ги оставимъ, пакъ да ги призовемъ, когато ни ся поиска; распытвате ги за което ви е нужно и получавате отговоръ именно тогазы, когато ви е пужно; вый отваряте и затваряте тѣхнытъ уста споредъ собственый си произволъ. Тѣзи скромны наставницы, тѣзи нѣмы и въ сжщото врѣме краснорѣчивы повѣренницы на нашитъ мысли увличать ны, безъ да ны мърдасть отъ мѣстото дѣто смы, въ непознаты страны и тѣхното вліяніе на насъ е повече неотразимо за това, дѣто тѣ не правятъ ни най-малко опытуване за да ны наложатъ своитъ възрѣнія, своитъ мнѣнія.

Книга — то е нѣкой отсутствующъ, който не са разговаря съ васъ а го слушате; то е таинственный другаръ, който ся съобщава съ васъ само чрезъ духа си, не може да ви безпокои съ своето лично присжтствіе, който най-послѣ не разваля очарованіята на своята бесѣда съ каквы-да было външны свои недостатки; то е — другаръ, въ безкористіето на когото не можемъ да ся съмнѣваме, защото той не иска нищичко, защото той не пыта за нищичко; то е — свидѣтель, който никога не ще свидѣтельствува противъ мене; той ма познава, но не знае какъвъ съмъ азъ. Четеньето е разговоръ на двама ны, дѣто азъ съмъ самичкъ, четеньето, слѣдователно, подиръ мыслѣта, е най-завѣтното, най-задушевното (вжтрѣшното) нѣщо на нашія животъ, то-есть — най-гольмо зло, ако книгытъ сж лоши, най-гольмо добро, ако книгытъ сж харны.

И тъй, колко е важно щото момчето или младата дъвойка, въ тѣзи минута, когато тѣ поотварѣхтъ вратата, що види въ дѣйствителный животъ, колко е важно да имахъ прѣдъ прочитъ си само харны книги! Навѣрно може да ся каже, че избора въ този случай е важенъ не по мако отъ избора на другъ или дружка.

II.

Предъ да стане момче умѣтъ бива дѣтенце. Нашій духъ както и тѣлото ни, има своитѣ възрасти, также нуждающи ся отъ потребното нагледваніе.

За нравственното здравье е тъй необходимо да ся чете *добро*, както за физическото — *добро* да ся яде и да ся пие, то-есть да ся яде и да ся пие съ мѣрка. Да ся развали ума е лесно, сѣщо тъй, както и да ся повреди желудъка. Въ първытъ години на нашія животъ вкусътъ не търпи никакво излишество; той е най нѣжното отъ петѣхъ наши чувства.

Ако ты не си челъ никога други книги, освѣнь харны, освѣнь здравы, то азъ отговарямъ за здравіето на твой умъ, ако ли пѣкъ, напротивъ, ты си ся хранилъ съ вредителны или болны книги, то — свършено. Ты си ималъ съмнителна поддояка (кѣрмилица), ты си ссукалъ разваленно млѣко, твойта кръвь е заражена.

Изреченіето «кажи ми съ кого ся познавашъ, азъ ще ти кажѣ какъвъ си человекъ» може да ся допълни съ слѣдующето: «кажи ми, какво си челъ, азъ ще ти кажѣ какъвъ ще бѣдешъ».

III.

По въпроса за прочитаньето «прилично за дѣтскій и юношескы възраст» сѣществуватъ двѣ мнѣнія.

Едното отъ тѣхъ отъ нищо не ся бои. Нека дѣтето чете всичко на свѣта, также нека то прави все що му скымне, ако искате да порасте крѣпко и здраво.

Другото отъ всичко ся бои. То иска щото дѣтето да ся води за ръка, съ наведени и токо-речи съ завързаны очи, до самый прагъ на зрѣлыя възраст. Подъ предлогъ за да улази дѣтето чисто, то го пуца въ безднати на живота свършенно невѣщъ въ практическо отношеніе.

За зла честь на авторитета на първото отъ тѣзи мнѣ-

вѣя, опитътъ не единъ пѣтъ е доказалъ, че системата за възпитанье, която е основана на него мнѣние сполучва да убие даже и умственнитъ Геркулесовцы. На една лодка, която успѣшно преплава този морскы ржавъ, съ малки но страшни волны, който ржавъ ся нарича дѣтство и юношество, хыляды погивать безъ да стигнжтъ пристанището.

Колкото ся касае до мене, азъ намѣрвамъ, че ако можемъ да оставимъ дѣтето или вече момчето да си бърка и отбира каквыто ще книги, въ библиотеката, то сжщо можемъ да отдадемъ на негово распоряждане ключевтъ и отъ буфета (килеръ) и отъ винный зимникъ.

Ето отъ тѣзи система на предвременна свобода са обяснява единъ отъ най-лошитъ болѣсти на нашето време, тѣзи затѣпяванія на мозъка, отъ които страда нашата младежъ. Всичко намѣрено и прочетено, а нищичко не сварено, и нищичко не смѣно. Отъ несмислаше на несмислаше, умственный желудкъ пристига до тамъ щото, вече нищо не може да носи. Младыйтъ момкъ на двайсетъ години, вече той — остарѣлъ! старецъ!

IV.

Време е, време е вече да ся почепе война противъ тѣзи гибелна система. Потребно е младежтъ самъ да разбереше че е въ интересытъ не само на здравьето му, но и на най-истиннитъ му наслажденья, да не ускорява, да не блъска своя животъ, да не развива своя умъ порано отъ времето му, да не преуголѣмява напръганьето на своитъ още незрѣлы душевны силы. Потребно е да разбереше, че всичко има своето време, че не трѣбва да исчерпя, да умаломощава нито ума си, нито тѣлото, и че да прилагамы на младый организмъ распалителна дѣта, която едва е на време за най-зрѣлый възраст, значи да убивамы еще въ зародишь всичко, което младостта има въ себе най-добро, значи да хвърлямы прѣзъ прозореца всичко което е въ дома и даже самый домъ.

И тѣй азъ ся объевихъ, въ особенностъ по тѣзи часть на четеньето, непрѣятель на тѣзи система на предвременна свобода, система твърдъ вече спокойна и удобна за тѣзи наставницы, които яко ся държжтъ у нея на

дѣло. Но отъ туй не слѣдва че азъ предпочитамъ нейната противница, системата на безусловното подчинение на ума, защото всичко, доведено до крайностъ, граничи съ безмислицата (абсурдъ), и по моему, ако е необходимо отъ двѣ злины да ся избира по малката, то е по-хубаво да пуснемъ дѣтцата да ядѣтъ каквото имъ падне на рѣжкѣ, нежели да ги уморимъ отъ гладъ.

Подтвърждавамъ че да ся възпитаватъ дѣцата въ таъзи система на въздържанье, да ги поѣтъ само съ топла водица, да ги кърмѣтъ съ безвкусны кашицы и да ги държатъ въ незнаянье на всичко, що става по свѣта, значи да поселяватъ въ тѣхъ неодоимо желанье, да ся хвърлятъ, като токо удари часа на освобожденіето имъ, въ туй самото дѣлаване на всѣкаквы излишества, отъ което именно сѣ искали да ги предпазѣтъ.

V.

За добра честь, да ся избѣгватъ тѣзи крайности е по-лесно, отъ колкото нѣкои си въобразяватъ. Истината е тукъ, както обыкновенно бива, посредъ.

Ако петнайстогодишно момче не трѣба да наричамы еще мжжъ, а петнайсетгодишна мома — жена, то толкозъ не по-малко трѣба да ся съгласимъ, че тѣ вече не сѣ и дѣца, нуждающы ся отъ млѣкото на майка си, и че за тѣхъ, както въ физическо тѣй и въ нравственно отношение, вече е дошла пора за печено и пържено (бюфтекъ), пора за месна пища и серіозно четенье. Но има два сорта книги, отъ които трѣба да предварямы младый и момата, които ся намѣрватъ въ този періодъ на живота.

1-о Книги разбюздены, — пеперливы и люты ястія, които распалѣтъ, но не освѣтляватъ мозъка.

2-о Книги безцвѣтны, забѣлжены съ печата на бездарността, приличны на тѣзи безвкусны ястія, що обременяватъ желудъка, но не го хранѣтъ.

Глупавата книга, безъ да сматрамы на наивното предубѣждение на нѣкои си въ нейна полза, никога не бива безвредна. Глупостъта има своя дѣлъ на заразительность. Странно щѣше да бѣде да избирамы за дѣтето такъвъ учитель, който може да го науча само да стане глупецъ.

Колкото касателно до разбюзденныѣ книги, то тѣ сѣ

опасны въ противоположенъ смьслъ. Дѣтето лесно получава дързость че има сила. Книгата, като е изпълнена съ този духъ, развращава ума му; лошитѣ ѣ страници удрятъ въ очитѣ му и му ся аресватъ по-напредъ отъ добритѣ. А понеже да подражавамы лошето е неизмѣримо повече лесно, отъ колкото да усвояваме по-доброто, то той отъ таквазъ книга ще си земе само туй което е лошаво.

VI.

Всѣкий, надѣвамъ ся, ще ся съгласи съ мене, че най-хубавото въ свѣта музикално произведеніе става петьрпимо за ушитѣ, когато ся пѣе скоро, или ся свири фальшиво; сжщо тѣй и книгытѣ въ които естественностьта е замѣнена съ натруфенъе и декламация, иматъ свойството да съобщаватъ на самата истина нѣщо фальшиво и противно, както лъжатъ. Истината не ся нуждае отъ труфенъе и кыченъе; Тя не ся декламирува, но ся исказва. Колкото заради онѣзъ книги безцвѣтны и повѣхнжли, тѣ иматъ този гиусенъ порокъ, дѣто за тѣхенъ хатъръ въ читателя ся вкоренява предразсждкъ, както дотѣгванъето — неразлженъ пѣтникъ на всичко, което са нарича поучително или правоучително. Строгата и величавата фигура на добродѣтелята ся изобразява въ нѣкои отъ тѣзи книги таквазъ начумерена и непривлекателна, щото портретътъ ѣ отблѣсва отъ неѣ всичкы, които быхъ желали да ся приближатъ до самата нея. Ако словесното пиперливо ястѣ излага ума на огнѣнна треска и на опояване, то словесный *киселмокъ*, който ся намѣрва въ бездарно-правоучителнытѣ книги, произвожда умственно подиганъе (да ви ся връща) и отвръщанъе.

Ето повтарямъ два вида книги отъ които трѣба да предвардвамы ранната младежъ — пора на зрѣньето и приготвяньето на ума.

VII.

Единствено полезнытѣ книги за този възрастъ сж тѣзи, въ които владѣе прямодушье и искренность на тона. Подъ впечатленьето на таквизито книги младежътъ трѣба а стѣпва въ живота; тѣ само ще го доведжтъ до надлежащата цѣль. —

Но, ще кажтъ нѣкои, книгытѣ, които съединяватъ въ

себе тѣзи качества и сѣ свободны отъ горѣпосоченнитѣ недостатъки, ся броятъ твърдѣ малко, а помежду нашата книжнина тѣ съставятъ рѣдкость.

Тѣхъ ги нѣма много, азъ съмь съгласенъ на това, по вече не сѣ таквази рѣдкость, каквато вый ся въобра-зявате. Сѣкровищата на европейската книжнина въ наше врѣме е чудно обогатена и ако нашитѣ наставници на младежа поищѣхъ, безъ да ся стѣсняватъ отъ нѣкоя си-стема, да покопаѣхъ съ внимание въ произведеньята на сѣврѣмненнитѣ искусны по тѣзи работа, то тѣ щѣхъ да ся убѣдятъ, че не всичкитѣ классици сѣ умрѣли, отжи-вѣли, че може чловѣкъ да стане классически писатель и въ живота си, и че най-новитѣ книжности иматъ много нѣщо, което може да подпѣлни по-голѣмата часть отъ про-бѣлитѣ на преминѣлото.

Вирочемъ както и да было, числото на харнитѣ кни-ги и сега и всѣкога ще бѣде ограничено. Туй само нека не безпокои никого. Библиотеката на чловѣчеството нѣма потреба въ такова силно нарастяне, щото то, чловѣче-ството, токо да прибавя на нея съ твърдѣ щедра рѣка.

Ако тѣзи библиотека състоеше всичко отъ двѣстѣ то-ма, или даже само отъ сто тома, азъ и тогазы щѣхъ да ви кажъ: бѣдете спокойны, това е доволно, защото тѣзи сто тома, ако само умѣйте да ги четете и прочитате, стру-ватъ сто хыледы; защото тѣзи книги заключаватъ въ се-бе си всички другы; защото тѣзи еще много има да ги зиматъ за напѣдъ на рѣка за умственно удоволствие на свѣта.

Особенностьта на харнитѣ книги състои въ това дѣто харната книга е всѣкога нова, харната книга е всѣкога неистошима. Този който я прочита често открыва въ нея новы погледи, всѣкога съобразно съ възраста на живота си, прилично на това, дѣто зрѣлищата ся измѣняватъ на нашитѣ очи съобразно съ освѣщеньето, и ся представѣхъ различни споредъ по-ранний или късний часть на деня.

Ако всѣко столѣтье уголѣми само съ десетъ тома малкото, по неохѣнено сѣкровище на харнитѣ книги, то е доволно; нека не искамы повече отъ туй: всѣко сто-лѣтье ще изпълне по този начинъ достатъчно своя дѣлъ въ туй дѣло.

Никой, полагамъ, не са одобива съ кроткы другари въ числото на нѣколкото хыледы. Ако въ безбройната чело-вѣческа тѣла ный сполучимъ въ своя вѣкъ да намѣ-римъ нѣколко чело-вѣцы, които да струвать, за да гледамы на тѣхъ като на родны братья, като на милы и вѣрны пріатели во всичкій си животъ, то намъ неостава освѣнъ да благодаримъ Бога и хората. Харната книга — е также единъ кроткъ и вѣренъ пріатель, а всѣкъ отъ насъ може да си има по сто; какво ны еще трѣба?

Ц-градъ, Сарай-Бурну 22 Януар. 1873

Превелъ С. С. Бобчевъ.

О П И С А Н І Е

НА

ГРАДЪ ПРИЛѢПЪ СЪ ОКОЛНОСТѢТЪ МУ, НА
МОЛЕБНЫТЪ и УЧЕБНЫТЪ МУ ЗАВЕДЕНІЯ.

(Продълженіе отъ брой 2-й год. III).

— 0 —

2. Нъ отъ 1865 год., отъ кога поченъ зачатіето сп горѣописаната распря съ Власитѣ, работитѣ ся по измѣ-ниха; отрѣдиха ся въ чорбаджійскійтъ, така да рѣчемъ, съборъ да участвувать и еснафитѣ така що, половината съборъ да състоить отъ нѣкои избрани и ополномощены отъ устабашинтѣ еснафскы прѣдставители на число 6-8 ми-на. Слѣдъ малко той рѣдъ съвсѣмъ ся промѣни.

3. На 1867 год. Іуниа 20, на празникътъ Святаго Паума Охридскаго, първый пѣтъ въ Прилѣпъ ся исхвър-ли отъ молитвитѣ името на гръцкото инородно духовен-ство. А на 1869 год. 25 Марта на Св. Благовѣщеніе съ-стави ся отъ по-отличнытѣ гражданы единъ съборъ отъ 12 членове състоящъ и *Община* или, како що го нари-чать въ Охридъ *Старѣйшина*, наричянтъ, за да расправятъ църковнытѣ прѣставляваны въпросы и распри. Отъ тога веке вситѣ градскы общественны работы, кои не ся отно-сятъ до хукюматътъ, разгльждатъ ся и ся расправятъ отъ *Общинянтѣ*.

4. Църковната Община, състояща отъ 12 членове мѣряны съ единъ прѣдсѣдатель священникъ и единъ писарь, въ управленіето на рѣченыѣ църковны работы ся водить по единъ уставъ. Тя по него водима дваждъ въ седмицѣтъ или по нѣкогажъ въ нуждѣ и извънредно ся събирать на засѣданіе; испитувать работыѣ и появляваныѣ расправы точно и безпристрастно, та гы рѣшавать. Рѣшеніята, какощо и разискваніята записувать ся отъ писарыѣ въ рѣдовны протоколы. Въ нихъ ся пазять и отписыѣ на всиѣ писма и документи, които ся относятъ до църковныѣ работы въ града и до управленіето имъ.

5. Общината или, како що ке ся рѣчетъ по-долу, Народното събрание поставять настоятели на църквыѣтъ и на 8-тъ обители, кои отъ съставяніето ѣ на вамо зѣде подъ свое управленіе, и надзиратели на училищата.

6. Членовыѣ на общиныѣтъ ся промѣнувать на всеѣкой въторъ годинѣ, сир. на всеѣкой годинѣ по половинѣтъ. Промѣнувать гы и гы замѣстять съ другы Народно-то събрание.

7. Нѣ имать и друго; Прилѣпчяне не задоволени само на общиныѣтъ, нѣ желающи, како що ся рѣче по-горѣ, да имѣтъ равенство и справедливость, държать въ общественныѣ си работы единъ видъ народно — Дикторатическо управлѣніе.

8. Желающи да знаѣтъ все, що ся вършитъ и како ся вършитъ въ общественныѣ работы всеѣкой частно разискувать и разсуждать рѣшеніята на общиныѣтъ, и, кога да найдетъ въ нихъ въпѣиющи нѣкои неправды въ рѣшеніята ѣ, въздвигать ся противъ неѣж, та поправять неправдыѣ отъ тука излиза върно заключеніе че въ Прилѣпскыѣ общественны работы не ся допущать и неможѣтъ никакъ да ся вмѣкнѣтъ никаквы неправды, понеже народыѣтъ цѣль бдить, та по това и злоупотрѣбленіята сѣж далечъ.

9. Заради това важни нѣкои въпроси, относящи ся до цѣлый народъ или изискующи знаніето на повѣето граждане, разгѣждать ся и ся рѣшавать отъ едно общенародно събрание, съставяно отъ общиныѣтъ, отъ по единъ или по двойцѣ опълномощены прѣставители (устабашиѣтъ) отъ 22-та еснафы и отъ по-първыѣ граждане.

10. Кога н. п. ся разгѣждать словетыѣ (хесапѣтъ,

смиткитѣ) на църковнитѣ или училищнитѣ и обывелскитѣ настоятели; кога тѣ или общинскитѣ членове ся промѣнувать, и на другы подобны обстоятелства, тога ся свикувать народно събраніе, повикано отъ Общинѣтъ чрезъ поканителны билеты до еснафскитѣ устабашин и по-първитѣ гражданы.

11. Народното събраніе подѣ прѣдсѣдателството на общинскитѣ прѣдсѣдатель, а сега и Архіерейскы намѣстникъ, ся разглѣждать и рѣшавать подобны на горнитѣ въпросы. На такво народно събраніе ся апелирать и важни нѣкои или мѣчни въпроси, кои общината сама не ся улеснявать или не смѣять да ги рѣшить, така що, отговорността, ако не за отговорность, да паднеть врѣхъ цѣлыйтъ народъ.

12. Рѣшеніята на народното събраніе быдувать пріеты безъ колебаніе и никакъ несъстязаемы, ако не и непогрѣшны.

13. Въобще въ Прилѣпъ владѣеть едно съвършенно съгласіе и единодушіе дури нѣмать нѣкакво отклоненіе отъ правдѣтъ; нѣ щомъ такво нѣщо ся появиць, нечаяно избухнувать страшно между народътъ вълненіе противъ управителитѣ на общинскитѣ работы, та ся поправять неправдата.

VIІ УРѢДБАТА НА УЧИЛИЩАТА.

1. За да быдеть по-понятно изложеніето ни за урѣдбата на училищата въ Прилѣпъ, нужно не да ся рѣчьтъ прѣдварително нѣщо за основаніето имъ и за началното имъ състояніе.

2. Въ Прилѣпъ прѣдъ да ся съградиць сегашнево училищно зданіе, како що са рѣче погорѣ, не не имало нѣкакво училище обще, нѣ учило ся не нѣкакво паустничко ученіе по кукытъ отъ нѣкой попъ или учитель. А и отъ какъ ся съгради училищево, пакъ до нѣкое врѣме въ Българското отдѣленіе слѣдувало не таковото ученіе.

3. Около 1860 год. ся не довелъ първъ за главенъ учитель г. Йорданъ хаджи Константиновъ изъ Велесъ, кой слѣдъ 6-мѣсячно учителствуваніе по интригитѣ на тогашныйтъ фенерскы владика быде заточенъ въ малъ Азія, отъ кждѣ слѣдъ нѣколко години ся врати изнеможенъ.

Языкътъ на г. Йордана хаджи Константиновъ не не

чисто Българскы, нъ, какшо казватъ овдешниѣ младежи, ученици нѣговы, нѣкакъ половина Сърбскы, а прѣдаваніе то му нѣкакъ несъобразно съ сегашнето. Г-да Скопяне могатъ да знаятъ по-добрь, каквы сж были, зашо въ Скопіе довольно врѣме е учителствувалъ Н. Милость.

4. На 1861 год. зимѣтъ нѣкакъ случайно бѣше дошълъ нѣкой Сърбинъ за учитель и то главенъ, кой обаче бѣше за смѣхъ и срамъ.... А на идущийтъ панаиръ отъ сжѣтътъ годинѣ дошълъ бѣше нѣкой книгопродавецъ съ Българскы книги отъ Хр. Дановѣтъ книгопродавниѣ. Прилѣпчане жедны за наука, на частътъ спогодватъ того книгопродавца за Българскый учитель, кой заедно съ единъ помощникъ туземецъ учителствува 3 и пол. години. дури до смъртъта си, първо како взаименъ, а послѣ и главенъ въ Прилѣпскыѣ училища. Покойный учитель Василь Алексіевъ, кой бѣше родомъ изъ село Маврово, Дебърско или Тетовско окръжіе, и ученикъ Г. Я. Груевъ, ако и слабъ въ научныѣ си силы, нъ той быде причина да ся въведеть по-добрь рѣдъ въ Прилѣпскыѣ училища и отъ тога на вамо тие трѣгнѣха на по-плодовитъ успѣхъ. Съврѣменикъ неговъ бѣхъ и азъ до скончаніето му, како грѣцкый учитель въ грѣцкото отдѣленіе на сжѣтыѣ училища, та повике отъ всѣкого азъ съмъ былъ въ състояніе да оцѣнѣ неговатыѣ способности и заслугы.

На негово врѣме ся извадиха изъ училището наустницитѣ и машиналното имъ учение, а ся въведоха учебны българскы книги и поурѣдно учение по Ланкастерскѣтъ методѣ въ по-долнето отдѣленіе, а на по-голѣмытъ ученици ся почнѣ да ся прѣподава чисто българско учение по сегашній рѣдъ.

Ако и да ся находахъ до тога овдѣ-ондѣ по нѣкой родолюбецъ, нъ, можеме да рѣчемъ, отъ това врѣме почнѣха да изниквѣтъ, родолюбивитѣ младежи, кои днесъ украсяватъ Прилѣпъ съ своитѣ родолюбивы старанія за прѣдѣка на просвѣщеніето въ града имъ.

Отъ неговото въ другыйтъ свѣтъ прѣселеніе, 24-ий февр. 1865 год. до 29 Іунія сжѣтътъ година мѣстото на главенъ учитель въ Прилѣпъ быде праздно. Ся повникахъ нѣколцина учители за да го занемѣтъ, нъ едвай ся найдѣ такожде покойный Георг. Икономовъ отъ Дупницѣ да на-

пълнить праздностьта и да задоволи научитѣ жедность на Прилѣпчянитѣ.

6. Покойный Г. Икономовъ жаркъ родолюбецъ и способенъ учитель, кой бѣше заслужилъ, како що бѣхмѣ ся научили, на много мѣста сполучливо, нѣ изнеможенъ на послѣдкъ отъ грѣднѣ болѣсть не сполучи въ Прилѣпѣ. Той, желающъ да извършитъ много, а неможѣщи ни малко, слѣдъ еднѣ години учителствуваніе и несполучливо испитаніе, яко разболѣнъ оттегли ся отъ Прилѣпѣ и съ исцѣдени жизнены и вещественны силы отиде въ Бытоля да ся лѣкувать, а отъ тамо на отечеството си, кждѣ слѣдъ малко сконча живота си.

Съврѣменно почти съ покойнаго Г. Икономова, т. е. около мѣсяца Іулія 1865 год. пристигнѣ и една българска учителка. Подбудени отъ жедность за наукитѣ Прилѣпчяне задържаха и нейъ, коя учителствува двѣ години. Нѣ слѣдъ нейното излизаніе до тая година дѣвическото училище въ Прилѣпѣ оставаше затворено. Дълго и вънъ отъ цѣльтѣ бы было да расправамы за причинитѣ на това, за туй ще кажемъ само че каквыто и да бѣхъ причинитѣ, отстранихъ ся вече и днесъ Прилѣпчяне ся рѣшихъ и доведохъ учителкѣ изъ Велесъ Г-жица Севастіа Антонова, възпитаница на Желѣзничкитѣ и Габровскитѣ дѣвическы училища.

Около панаирѣтъ на 1866 год. ся повыка и дойде за главенъ учитель сегашный Г. Никола Ганчевъ, кой ето шесть цѣлы години сполучливо учитѣлствувать въ главното училище.

Въ разстояніе на неговото 6-годишно учителствуваніе училищата въ Прилѣпѣ много напреднѣхъ, много добри младежи изъ училищата излѣзоха, кои още повеке спемогнѣха за добрѣтъ урѣдбѣ на училищата, и днесъ Прилѣпѣ можеть да ся гордѣеть съ училищата и младежитѣ си прѣдъ много мѣста въ Македонія. Рѣченитѣ отъ 10 год. на вамо възникнѣли младежи на 1869 год. отвори хъ и Читалище, за кое обаче ке поговоримъ по-долу въ особность.

Въ сѣщето това разстояніе въ Прилѣпѣ ся извършихъ нѣкои забѣлжителны промѣненія, за кои спомѣнахмы по горѣ, и овдѣ нарѣдъ ги повторямы.

- а. Распрята съ Власытъ и нейзинытъ слѣдствія.
- б. Исхвърлянето на Гръцкото духовенство и слѣдователно
- в. Съставленіето на Църковниѣтъ Общинѣ.
- г. Добрата урѣдба на училищата и
- д. Отвореніето на Читалището.

Отъ 1867 год., отъ какъ распрята съ Власытъ ся рѣши въ ползѣ на Българытъ, двѣтъ училища Гръцко и Българско ся слѣхж въ едно — Българско, нъ Гръцкыйтъ языкъ не ся исключи отъ него, а слѣдувалъ е да ся прѣподаватъ първо отъ дотогашныйтъ Гръцкый учитель Г. Петра П. Орлевъ изъ Бсбошицѣ, момъкъ добъръ и жаркъ родолюбецъ, а послѣ отъ едного Охридянина, кой го замѣсти. Послѣднийъ, понеже показвѣлъ немарливостъ къмъ народното ни добро и народныйтъ ни языкъ, а Българското ученіе хладнокрѣвно гледалъ, за да не рѣчемъ и нѣщо повике, слѣдъ двѣ годишне учителствуваніе само на Гръцкый языкъ, освободилъ ся отъ длѣжностейѣ учителскѣ въ Прилѣпъ, а училището за нѣколко мѣсеци стоя безъ гръцкый учитель.

А поминѣлѣтъ продѣтъ повиканъ отъ Кукушъ дойдохъ да донѣмѣнѣтъ празното учителско мѣсто азъ како сътрудникъ на Главнаго учителя, Г-на Н. Ганчева, и прѣподавателъ на гръцкыйтъ языкъ.

И така сега ево какъ слѣдувать училищната уредба.

а. Въ I-то отдѣленіе, основното, прѣподаватъ единъ учитель съ единъ спомощникъ на първыѣтъ часть отъ «башинъ языкъ» — рѣчи, по полузвучнѣтъ методѣ....

б. Въ II-то отдѣленіе, раздѣлено на двѣ подраздѣленія, въ 1-то състояще отъ два класа, прѣподаватъ единъ учитель пакъ на «башинъ языкъ», другыѣтъ части, четеніе, писаніе и численіе. А въ 2-то подраздѣленіе, състояще такожде отъ два класа, прѣподаватъ сѣще единъ учитель чтеніе на разны полезны книжки съ разясненіе на четомото и упражненіе на изустно ученіе, краснописаніе и практично изучваніе на 4-тъ просты дѣйствія отъ числителницѣтъ.

в. Въ III-то отдѣленіе, прѣготовителното, състояще отъ 3 класове. прѣподаватъ единъ учитель, начала отъ Българскыѣтъ Граматикѣ, първоначалныѣтъ уроцы отъ Зе-

млеописаніе, Числительницѣ, отъ Законъ Божій (св. Исторія и Катихизисъ) и упражненіе въ четеніе съ разясненія. Последнево, какшо и краснописаніе е задължително за вситѣ отдѣленія, безъ исключеніе на IV-то.

г. Помежду II-то и III-то отдѣленія вѣгвувать и махалското училище, наричано Варошко, и състояще отъ 5 класове, въ кое прѣподавать единъ учитель уроцы отъ I-то и II-то отдѣленіе, ученицытѣ отъ това училище слѣдъ свършваніето на курсътъ си поминвать въ III-то отдѣленіе.

д. Въ IV-то отдѣленіе или главното училище, състояще отъ 4 класове, прѣподавамы двойца учители по настоящему слѣдующытѣ прѣдметы.

1. Българскѣ Грамматикѣ. 2. Българскѣ Исторіи; 3. Землеописаніе Гражданско и Исчислително; 4. Числительницѣ; 5. Законъ Божій (св. Исторія и Катихизисъ); 6. Всеобщѣ Исторіи; 7. Физикѣ; 8. Языцытѣ Турскій и Гръцкій.

Отъ изложенытѣ прѣдметы, въ IV-то отдѣленіе единъгъ отъ насъ прѣподавать Грамматикѣтъ, Землеописаніето, Числительницѣтъ, Физикѣ и Турскій языкъ; а другыгъ — Българскѣ и Всеобщѣ Исторіи, Църковнытѣ науки, и Гръц. языкъ.

Забѣлѣжв. Освѣнъ горѣизложенытѣ прѣдметы, въ всѣкойнѣ недѣлѣ или други праздниченъ день на утро, ученицытѣ отъ III-то и IV-то отдѣленія сѣ задължены отъ църквѣ право да отидѣтъ въ училището, кждѣ за единъ два часа единъ отъ главнытѣ учители съ прочитъ на старъ-Българскы и прѣводъ отъ съдържаніето на Евангелскытѣ и Апостолскытѣ чтенія прочитаны въ тыя дни разяснувающемъ имъ го по пространно. При това. въ курсътъ на главно то училище вѣгввать още и Антропология (Анатомія и Физиология), коя, по нѣманіе пригответны ученицы овѣжѣ годинѣ сѣ прѣподавать.

е. Отъ 8-ый 9-врий на текуща. год. сѣ отвори и дѣвическото училище, въ кое сѣ стѣрчѣжъ до сега около 200 дѣвицы и слѣдувать да сѣ множить.

Прилѣпъ, 2-й Ноември 1872.

К. А. П. Шапкаревъ.

РАЙМОНДЪ И МАРИЯНА.

(ПОВѢСТЬ)

(Продълженіе и свършѣкъ).

Внезапното пристиганіе на младыйтъ Сицилецъ, придружаванъ съ дароветъ които съ благоговѣніе и вѣрность принесе нему, докара клетника Самодържецъ въ голѣмо смущеніе. Но колко повече се умножи смущеніето му когато чу юнака да му говори.

Ваше Величество, Вы бѣхте склучили миръ съ царя на Маіорка, за това принуждавани да ся завърните въ Държавата си повѣрихте на мене управленіето на войскытъ си. Но въ послѣднійтъ день въ който часъ ся приготвихмы да ся навеземъ на корабитѣ за да си трѣгнемъ, като бѣхмы безъ никакво припазваніе, утвѣрены на онова що бѣхмы спогодены, вашитѣ стары неприятели, разволнуваны отъ отсъствието Ви, нападихъжъ противу насъ внезапно и царьтъ имъ на чело прѣди тѣхъ. Войскаритѣ ви безъ оръжіе и безъ управленіе падахъ подъ ударытъ на неприятелытъ, при все това азъ можѣхъ да ги съберѣхъ, поведохъ ги противу неприятеля, който слѣдъ дълго въспротивленіе тѣрти да бѣга, гонихъ го на далеко, и отиехъ му короната му и сабитѣ му, а безъ малко що не хванехъ и самого него, но избѣгнѣхъ отъ рѣцѣтъ ми. Най послѣ обсадихъ го въ столицата му, отъ коѣто не вдигнѣхъ обсадата докѣ го не принудихъ да направи новъ договоръ и да ни прѣдаде три утвърдени мѣстоположенія. Слѣдъ това като бързахъ да ся състанѣ съ Васъ и не по-малко да видѣхъ възлюбленната си Маріана, ускорихъ трѣгваніето на войскытъ ви, които сега вече ся намѣрватъ въ царството ви, а пѣкъ азъ ви носѣхъ този трактатъ, наедно съ короната и сабитѣ на откопаныйтъ вашъ неприятель. Сега вече довольно честитѣ, защото можѣхъ да склуча мирътъ, който владѣтельтъ ми бѣше далъ на народа си, дойдохъ да вкусѣхъ плодоветѣ му при него и да ся постарахъ съ новы услуги да станѣхъ достоинъ на пріятельство му.

Царьтъ щомъ чу това пригърна Раймонда и рече му: Ты ми отърва животътъ, ты си и утвърденіето на царството ми. Младый человекъ, услугытъ които ми направи много е да ти ся заплатятъ, за туй ти провъзвѣждамъ на санъ

Донъ Алфонсъ не си дописа думата, като трепна отъ това

що имаше да искаже. Ревнивата му любовь му прѣдстави тутакъ си Раймонда като съперникъ прѣдпочитанъ отъ любовницѣтъ му. Прѣдъ този образъ смушеніето на Самодържеца ся удвои, и за туй като го пустихъ отъ обятіята си изгледа го комай гнѣвно и ся махнахъ отъ тамъ.

Смаянъ за това тъй студено посрѣщаніе и пріеманіе юначныйтъ Сицилиецъ останъ недвижимъ и въ мълчаніе. Озѣрташе ся около си да види многобройното множество което, бѣше го обградило понапрѣдъ, но то бѣше изчезнало на слѣдъ царя. Какъ! думаше въ себе си, царьтъ мя пригрѣщаше съ любовь, наричаше мя избавитель свой и на народьтъ си, послѣ топлината на пригрѣщаніята му истинна изведнѣжъ, остави мя като мя изгледа гнѣвно комай. Жестоко и отчаянно недоумѣніе! Какъ ще могъ да ти распрѣснѣ?

Тогазъ пристѣпци нѣколко крачки на прѣдъ и ся намѣри прѣдъ Маріанъ. При видѣтъ на тѣзи любезниъ нему женѣ той забрави неблагодарныйтъ си пріятель и не виждаше друго освѣнъ вѣрникъ си любовницѣ. Но като видѣ скърбьтъ въ кождо бѣше потына, и сызгытъ които течахъ по лицето ѝ Раймондъ извика. И ты ли си станъла жестока къмъ мене, и ты ли имашъ отвращеніе отъ Раймонда? Защо плачешъ? моето присѣствіе ли тя нажалва? Ахъ! ако е таквазъ честта ми, кажи ми, продумай, обычамъ тя до колкото повече си не може, но готовъ съмъ да пожертвувамъ всичко за твоѣтъ добродѣтели.

Маріана като чу тѣзи думы скочи та го пригрѣи и му рече: Не; драго мое либе, присѣствіето ти не ми е никакъ неприяно, защото надеждѣтъ ми че ще могъ еще веднѣжъ да тя впадѣ и да тя придобийъ мя направи да обикна животътъ, който бѣхъ направила подиръ смъртьтъ на майкѣ си. Но и ако да ся видѣхъ чести-та да ся срѣщна пакъ съ тебе, не ся усѣщамъ съвършено благополучна. Ахъ, ако да знаеше каква нова злочестина тя очакваше тука на туй мѣсто, разумѣва ся, ты не бы считалъ че си мя намѣрилъ пакъ.

— И коя е тази злочестина, кажи ми, истѣкувай ми ѣкъ по-скоро, Маріано.

Но тя отнай-напрѣдъ ся подвои да му искаже причинѣтъ на скърбьтъ си, но слѣдъ малко, принуждавана отъ упорныйтъ си любовникъ, откри му страстьтъ царевѣ къмъ нежъ. Горкыйтъ любовникъ на тѣзи новинѣ не можѣ да ся въздржи.

Неблагодарнико! подума, това ли ти е наградата който ми давашъ за награжденіе на услугытъ ми? Огѣрвахъ ти животътъ и

животътъ на всичкитъ ти войска и въ награждение на тѣзи благодѣния, искашъ да ми отъмнешъ любовницата ми! Ако да бѣхъ сжашо тѣй *хаурски* като тебе, тази мышца която ти защити, тѣя бы ти задала и смърть. И струвашъ си ъмъ наистинѣ. Но не, ты нѣма да видишь тѣзи честъ да бѣдешъ убитъ отъ ржкитъ на единъ великодушень ратникъ. Маріано! хайде да побѣгнемъ. Нека излѣземъ отъ този палатъ, прѣпочитамя най-ужаснитъ пустини, защото тамъ баримъ нѣма да срѣшнѣ неблагоприятни царѣ. И тѣй убѣди любовницата си да побѣгнатъ прѣзъ нощта, а той излѣзе да приготви потребното за едно таквозъ скръшно и бързо побѣгване.

Нощта настанѣ и дълбоката тъмнина помогнѣ на двамата влюбени да трѣгнатъ отъ палата. А Донъ Алфонсъ, оттегленъ въ етажитъ си, затворилъ бѣше си самъ и си бореше съ съвѣстѣ си. Любовта и пріятелството си сражаваха въ сърцето му най-страшно, тласканъ между двѣтъ тѣзи страсти, по нѣкога го прѣобладаваше едната а по нѣкога другата. Но най-послѣ пріятелството вѣстѣржествува, станѣ и потегли да иде при Маріанѣ. Да идѣ, казѣ, да обадѣ на Маріанѣ побѣдѣ, коѣто направихъ въ себе си противу страстѣ си, нека идѣ да умиря и успокоѣ вѣрнитъ любовницѣ. Тя обича Раймонда, а Раймондъ е мой пріятель.

Но какъ останѣ смѣялъ като дойде въ Маріанинитъ стаж и ѣ намѣри празникъ, нѣмаше никой. Тогази любовта, коѣто до прѣди малко той си имаше че бѣ ѣ надвилъ, възроди се съсъ всичкитъ си възлостъ. Съперникитъ ми и повинната му любовница побѣгнали, извика Алфонсъ! О, ако изгубѣ Маріанѣ, тежко ми, азъ щѣ изгубѣмъ всичко! Послѣ выкнѣ стражаритъ и съ высокѣ гласъ ги пыташе: Какво сѣ ставили Раймондъ и Маріана? но тѣ понеже незнаяха що да отговорятъ на туй пытаніе, той ги нагълчѣ твърдѣ строго и ги отпрати да ги търсятъ. Покорни на заповѣдитъ на Господаря си стражаритъ прѣтарашуваха и най-скритыѣ мѣста на палата за да ги намѣрятъ, но не бы възможно да ги удирятъ. И едвамъ слѣдъ много търсеніе намѣри се единъ отъ най-долнитъ слуги на палата, който обадѣ на царя, че видѣлъ двоицата влюбени облѣчени въ просты дрехи и укѣсени къмъ пристанището.

Какъ? Азъ нѣма ли вече да видѣмъ Маріанѣ! извика. Стражари, тичайте на пристанището да ѣмъ хваните и да ѣ върните назадъ, зашого ми е невозможно да останѣ живъ безъ неѣ. И отчаянитъ выкове на Самодържеца, скижали по широкыѣ зали на палата, прокудиха сънѣтъ отъ очитъ на всички.

Слѣдъ малко стражаритѣ доведохъ двамата влюбены, конто уловихъ на частъ когато да ся качатъ на корабътъ. Смертна бѣда вина бѣ прикрыла Маріининото лице, очитѣ ѣ истакахъ рѣки отъ слъзы, а Раймондъ, съ лице зачервено отъ буйство, гледаше смѣло царя и укоряваещъ неговатѣ благодарность думаше му: Нечувственикъ! Азъ дадохъ вѣръ на дружбѣтъ на единъ царь, като мисляхъ че е искренъ, благороденъ и великодаровитъ.

Донъ Алфонсъ принуденъ да припознае истинатѣ на тѣзи укори, отговори му: Видѣ та поуголѣми малко стойностъ на услуги тѣ си; отървалъ си ми животътъ, но съ това ты не си направилъ нищо повече отъ каквото бы направилъ всякой другъ, що бы си намѣрилъ на твое мѣсто, и чувството което тя накара да ми помогнешъ бѣ независимо отъ волѣтъ ти, защото не си направилъ друго освѣнъ да послушашъ гласъ на природѣтъ, която, безъ да щешъ ты, е турила въ сърдцето ти, туй чувство на великодушіето. И ты говоришь еще за великодушіе?

— Неблагодарникъ, варваринъ! ты си който откъсвашъ съпругатѣ отъ съпруга ѣ и любовницѣтъ отъ любовника ѣ, ты си що употребвашъ безусловнатѣ власть, за да раздѣлишь двѣ сърдца, конто сѣ родены едно за друго!

Донъ Алфонсъ възбуялъ отъ тѣзи думы, каза му: Продерзникъ, щѣхъ да тя пратѣмъ тутакъ си на смъртъ, но единъ остатъкъ отъ милосердіе мя въспира, слушай:

— Не щѣ нищо да чувамъ, отговори Раймондъ, защото нѣмашъ що да кажешъ за да ся оправдаешъ.

— Не искамъ никакъ да ся оправдавамъ, но слушай.

— Казахъ ти по-напрѣдъ не щѣ да чуѣмъ нищо.

— До толкозъ ли чакъ си пѣкъ упоритъ, да ми сматришь като единъ мжчитель? Добрѣ, азъ ще станѣмъ такъвъ. Стражари! Затворѣте го въ най мрачнатѣ тъмницѣ, и ако до утрѣ гордостъта му си остане все пакъ истата, тогазъ го проваждамъ да ся смири на бѣсплото.

— Утрѣ, дѣто ще ся каже, ще привършишь купенътъ на бесчестіето си! Послѣ си обраца къмъ Маріанѣ, отъ кождо бѣхъ го отлѣчили, и каза ѣ: Плачешъ ли, драго мое либе! О, колко тѣзи слъзы сѣ скъпоцѣнны на сърдцето ми! Сбогомъ, прѣкрасна Маріано; ето, влекатъ ми далеко отъ тебе, обѣщай ми ся че ще ми останешъ вѣрна, и ако умрѣ, ще умрѣ барямъ благодаренъ.

Тогазъ гы отлѣчихъ пакъ, и Маріана поспека да иде подиръ му, но не ѣ допусихъ. Ты ся обвърнѣ та паднѣ на царя на по-

зѣтъ и, като дигилъ къмъ него пълнитъ си съсъ слъзы очи, заклева-
ше го въ всичко що има най-свещенно, да прости Раймонда и да
склони на оженваніето имъ; но царьтъ, когото бѣхъ раздразнили
гордитъ отговори Раймондови, затули си ушитъ на Маріаннитъ у-
моленія, и каза ѝ комай грубо-грубо: или ще станешъ моя съпруга
или друго не чакай освѣтъ да видишь Раймонда затритъ, а че мо-
же и самъ себе си; тъй лесно ся не прѣзира волята на единъ царь!
Туй е послѣдното ми рѣшеніе. Станѣте, господже, оставамъ ви още
единъ день да си помислите, а утрѣ ще да дойда самъ да земъ от-
говорьтъ си; примисли добръ че този ти отговоръ ще да рѣши и
твоѣтъ честь и честьтъ на Раймонда. Това рече и станъ та си
отиде.

Маріяна ся повърнѣ въ стаятъ си и щомъ влѣзе падна при-
мрѣла. Върната Лора за много врѣме имаше господаркѣтъ си за у-
мрѣла, но най-послѣ быде честита да ѝ завърне въ живогъ. Сърдце-
то на тѣзи злочестѣ либовницѣ ся вълнуваше за много врѣме въ
жестокъ нерѣшителность, за туй по нѣкога думаше да даде ржѣтъ
си на царя, а по нѣкога да остане вѣрна на Раймонда. А какъ да
може да даде край на туй жестоко недоумѣніе? За много врѣме въ
отчаяніето си стоеше на едно мѣсто безъ да мръдне, послѣ станъ
та излѣзе изъ стаятъ си и съ едры стѣпки, мнѣж прѣзъ широкитъ
залы на палата и пространнитъ прѣдворія, и дойде най-послѣ до
тъмницѣтъ, въ коѣто бѣ затворенъ Раймондъ. Обърнѣ ся тогазы
къмъ оногозъ който го пазеше и му казва:

Познавашъ ли Маріанѣ, злочестѣтъ онѣзи либовницѣ, коѣто,
като бѣ рѣшила да стане съпруга на Раймонда, сега е да изгуби
тѣзи надеждѣ за всякога? Тя е дошла да иска отъ тебе да ѝ сто-
ришь едно добро; ще ѝ откажешъ ли?

Какво добро искашь да ти сторѣжъ? отговори ѝ тъмничникътъ
съ единъ гласъ треснѣтъ.

— Ахъ! ѣврямъ да сте ся договѣдили какво е и защо е, прѣ-
клонѣте ся, молижъ ти ся, вижъ слызѣтъ ми

Оставѣте тука слызѣтъ си и плачевѣтъ си, отговори тъмнични-
кътъ, отъ много врѣме на самъ, азъ не съмъ чулъ нищо друго о-
свѣтъ това че съмъ нечувственъ, казвайте скоро и безъ забикалы,
защото инакъ съмъ принуденъ да ти не слушамъ.

— Е, добръ, ако да ми пуснишь за единъ минутъ, само за единъ
минутъ да влѣзѣмъ вѣтрѣ . . . ,

— И чухъ и разбѣрахъ, но това не е възможно да бѣде; азъ не
могахъ никога да издамъ длѣжностьтъ си. Туй каза и искаше да ся

поотмахне на странѣ, но Маріяна го хванѣ за дрехѣтъ и го задържа.

— Какво е ? Казвай, азъ не мога вече да слушамъ.

— Помисли си че азъ искамъ да идѣ при Раймонда който ще да умре, и комуто не остава вече нито единъ цѣль день да живѣе. Или отговорѣте ми баримъ, молихъ ви, на туй за което ще ви попитамъ.

На какво да ти отговорѣхъ, рече ѣ тъмничникътъ съ гласъ още тѣй грубъ.

— Не сте ли либили нѣкога ?

— Що ви интересува туй да го знаете ?

— Сторѣте добръ та ми отговорѣте.

— Ей, либилъ съмъ и азъ когато бѣхъ младъ.

— Въ любовтъхъ си не сте ли срѣщали нѣкоѣхъ прѣчкъ ? Были ли сте всякога честитъ ?

— Не ; баща ми си бѣше заложилъ всичкитъ сили за да улуши въ мене тѣзи страсть.

— И съ каквы очи си гледалъ ты тѣзи прѣчкы, които е турялъ баща ти за да въспрѣ да не бѣде онова което сърцето ти е искало ?

— Не знаехъ нищо друго освѣнь че, ако най-послѣ не бы склонилъ да земѣ тѣзи кождо либахъ, не ми стига умътъ до кождъ степенъ бы стигнало отчаяніе ми.

— Ами какъ можѣхте да го умекотите ?

— Моляхъ му ся толкози жарко, умолявахъ го съ толкозь сълзи.

— А какъ тѣй, твойтъ сълзи да ти послужатъ на любовтъхъ ти, а моятъ да не можѣтъ да смеччатъ сърцето ти. Охъ ! Господине, за име Божіе, смислѣте ся за тегливото което сте истеглили . . .

— А що ви интересува васъ, какво съмъ теглилъ азъ . . .

Коравото сърце на тогозъ чловѣка ся покърпи на този часъ, и той подума нѣкакъ по-мекко : Госпоже, защо искате да ми докарате въ умиленіе. Моята длѣжность е строга прогиву тѣзи слабостъ и азъ съмъ принуденъ да ви отрекъ въ това за което ма молите.

— Не, нѣма да ми го отречете, отговори Маріяна ; ще ви цѣлунахъ краката ако е нужно, както и вы сте направили съ бащѣ си, само да ми направите туй добро. Ахъ, чичко, пусни мя еще веднѣжъ само да видѣхъ Раймонда, за единъ минутъ да го видѣхъ, двѣ думы само да му подумамъ . . .

Госпоже, каза тъмничникътъ, съжалявамъ ви и много ми е мило за васъ, като вы гледамъ въ туй състоише, но вы искате да прѣстѣпнѣхъ длѣжносттахъ си, какъ можъ да го направѣхъ това азъ ? Но

Маріана удвои съзрѣтъ си и умоленіята си, тъй що той не можѣ по вече да ся противи, и отвори ѿ тъмницѣтъ.

Раймондъ бѣше ся трѣшнѣлъ тамъ въ единъ кѣтъ на тъмницѣтъ, обладанъ отъ ужасно отчаяніе. Дълбокиѣ въздишки и тежкиѣ му ехтенія до едно врѣме глушахъ мрачный сводъ на тъмницѣтъ му. Но испослѣ силыѣ му го оставихъ, той вече не можаше да стои на краката си и ся принуди да ся трѣшне на сламенѣтъ си постелкѣ дѣто въ прималнѣніе бѣ заспалъ. Спѣше, нѣ какъ? Праведный Боже! Най-тежкиѣ мъки можехъ да бѣдѣть по-малко жестоки за тогози клетника любовника отъ образѣтъ, който му прѣдставяше распаленото му въображеніе: прѣдставеше му ся Маріана тържеству-юща и облѣчена съ дрехы на царицѣ че огиваше на олтаря съ лице тихо и облѣгвана о рѣкѣтъ на Донъ Алфонса. Прѣдъ видѣтъ на този образъ въ сънѣтъ си Раймондъ пристѣпи ѿ при невѣрнѣтъ си любовницѣ, и като ѡкоряваше за непостоянството ѿ бѣлуваше и думаше: Невѣрнице! Една корона ли ти заслѣпи до толкозь очитѣ, да прѣдпочтешъ него повече отъ монѣ доблести и отъ любовѣтъ ми?

Маріана която бѣше доближила до него, като чу тѣзи жалны израженія въ бѣлуваніето му, не можѣ да ся сдѣржи да не заплачи и съ гласъ на прѣсѣклица отъ хѣлцанія извика: Раймонде, драгый ми Раймонде, събуди ся, отгъргни ся отъ тѣзъ ужасны помысли които съ тя обградили. Събуди ся, любезный ми годенико, да земешъ послѣднитѣ цѣлуванія на годеницѣтъ си, която ще прѣбѣде за вынѣгы вѣрна на тебе!

Раймондъ ся събуди и извика: Кой гласъ ми ся чу? Кой ми гыка? Какъ! ты ли си Маріано?

— Азъ съмъ самненичката, драгый ми, азъ кояго дойдохъ при тебе да поискамъ примѣръ отъ доблестъ за да подкрѣпѣмъ и азъ моѣтъ. Въпросѣтъ е или да ся отрекѣ отъ любовѣтъ си или да умремъ и двама.

— Азъ ще тя обычамъ всякога и смѣртѣтъ ми щѣше да ми ся види сладка ако да бѣхъ увѣренъ че си и ты на този умъ.

Кога е тъй, извика Маріана, честѣта ми ся рѣши. Азъ ще да умрѣмъ твоя пріятелка, годеница и съпруга. И съ тѣзи думы тѣ ся пригървахъ безъ да могатъ и думѣ по-нататѣкъ да си продуматъ. Но свѣстены наскоро пакъ, тѣ ся насърчвахъ взаимно да вѣстѣржествуватъ надъ гибѣтъ на Донъ Алфонса и надъ мъкыѣ му, когато прѣдстанѣ тъмничникѣтъ и ги принуди да ся отлѣчатъ. Напрѣдно и двамата го умоливахъ да ги остави единъ при другыго още

за петъ минути, неумолимыйтъ стражъ не рачи ни да ги чусе, но принуди ги да ся опростятъ, и като хванъ Маріанъ за рѣкъ изведе ѿ вѣнъ и заключи тъмницѣтъ.

Отъ тамъ Маріана, како са скыта доста да избикала изъ подъ сѣнякъ на пощѣтъ, най-послѣ завърнѣ си въ стѣнѣтъ си, вѣлно рѣшена да са въспротиви на щеніето на царя. Разумѣва ся, думаше си тя, че ще жертвувамъ годеника си съ това си постоянство, но ще ся жертвувамъ и азъ. Когато не ни е допростено да живѣемъ наедно, то ще имамы поне утѣшеніето че ще умремъ наедно. Итъй ще да тя видѣхъ пакъ, о, майчице! Туй като казваше дойде ѿна умѣта извади кадрото на любезникѣтъ си майкъ, сложи го на леглото си и колѣничла прѣдъ него цѣлуваше го, обливаше го съ слзытъ си и думаше му като на живо: Ахъ, майко, мила майчице, за какво добро съмъ останѣла, като останѣхъ подиръ смъртътъ ти, и какъкъ облажъ отъ това че си срѣщнахъ пакъ съ годеника си, кого-то ты, мале, бѣше ми избрала за съпругъ! Нима нѣма да умрѣ и сега безъ да може да ны съедини брачныйтъ съюзъ. Никога, о, никога, мамо, нѣма да ся сбѣде твоята свята воля и свето желаніе, на зълъ часъ е то исказано! Годеникътъ ми отива пакъ на смъртъ и азъ ще го послѣдувамъ; азъ не щѣ да останѣ жива безъ него, какво видѣхъ и какво разбрахъ като останѣхъ жива и подиръ тебѣ . . . Въ таквызи думы и размысли тя не бѣ осѣтила че бѣше зело да ся разсъмнува.

Щомъ ся разсъмнѣ, ето и Донъ Алфонсъ пристигна въ стѣнѣтъ ѿ, исправи ся прѣдъ неѣмъ и казва ѿ: Е, господже, намысли ли какъвъ отговоръ ще дадешъ? Наумявамъ ти пакъ да знаешъ че отъ този твой отговоръ зависи честъта ти, и твоята както и на Раймонда, за когото зарѣчахъ вече на стражарнѣтъ да го доведѣтъ тука прѣдъ очитѣ ти. Твоитѣ уста ще да произнесжѣтъ или спасеніето му или осѣжденіето му, и той трѣба да чуе това, и ты да го видѣши съ очитѣ си. Това като говореше той, Маріанъ бѣше ся взрѣла въ образътъ на майкъ си, и гледаше го вторачено, като да искаше отъ него силѣ въ смущеніето, въ което ся намѣрваше отъ тежкытъ за неѣ царевы думы. Царьтъ като съгледа образътъ, въ който тя бѣше ся взрѣла отъ ревнованіе, навчасъ помисли че този образъ е Раймондовъ; дай го самъ, каза, дай да строшѣ този образъ на любовника ти, както подиръ малко ще видѣхъ и самого него да издѣхне подъ нозѣтъ ми, и ся впускахъ та го дрѣпнахъ. Но, като го видѣ че не е неговътъ образъ, О Боже мой! пзвика, що виждамъ азъ? Тѣзи черты не ми сѣ чужды, думаше той, и ся жулеше съ

една рѣка по челото като да си обясни нѣкоп въспоминанія кой-то ся замержахъ въ главѣтъ му. Послѣ погледна пакъ къмъ Маріанн и ѿ нея попита: Какъ е минѣло туй кадро въ твоитѣ рѣцѣ?

Дала ми го е рѣка много свещенна за мене, рече Маріанна.

— Че коя е тази свещенна за тебе рѣка?

— Рѣката на покойнѣтъ ми майка.

— На майка ти ли? А че какъ ѿ бѣше името ней?

— Амелиза.

— Ами знаешъ ли какъ е дошелъ въ нейнитѣ рѣцѣ тозъ образъ?

— Ти ми казваше че съпругътъ ѿ, образътъ на когото виждате тука до нейнитѣ, бѣлъ ѿ далъ туй кадро като залогъ на любовнѣтъ си.

— Какъ? рече: Тѣзи два образа да не бѣдѣтъ на твоитѣ родители?

— Тѣй ми е казвала майка ми, защото азъ никога не съмъ била честита да видѣмъ баща си. Никога мойтъ мѣлъ баща не ми ся е усмихнѣлъ нито ми е пригърнѣлъ въ обятията си. Той ми напуснѣлъ еще прѣди рождението ми. Но, царю честпѣтый, азъ гледамъ очитѣ ви си налѣхъ, ако ви е дошлѣло за мене една горка сиротѣ, която нѣмамъ ни баща ни майка тука на свѣтътъ, смѣйте ся съ мене и станѣте ми побачици.

Донъ Алфонсъ потръпна като чу това и подума въ себе си: какво чувамъ азъ, а какво отивахъ да правѣмъ; о, свѣтъ!.... Послѣ си обърна малко на страна за да може да дойде въ себе си. Но смущението му станѣ еще по-силно и, като неможе вече да си сдържи, обърна ся пакъ къмъ дѣщерѣ си и съ гласъ задушливъ рече ѿ: дѣще моя, стани пригърни баща си!

Азъ твоя дѣщеря! рече Маріанна смаяна, ви мой отецъ!

— Ей, сѣщѣйтъ азъ. Увы! като да бѣ малко това що бѣхъ ти напуснѣлъ и забравилъ еще прѣди да ся родишь, но и сега еще на смалко да ти прѣдамъ и на смъртъ. Но що ся двоишь, чедо мое, и не смѣешъ да ми познаешъ за баща! Разбирамъ; достоинъ съмъ за таквозъ двоение споредъ работитѣ си. Но, дѣще моя, погледай си еще веднѣжъ въ този образъ на кадрото, погледай послѣ мене въ лице и сравни чертитѣ на двата образа. Маріанно, азъ съмъ баща ти!

Маріанна следъ като разгледа съ внимание двата образа, вѣтрѣшно убѣдена, вверли ся въ пригърдытъ на баща си и рече: Ей, вый сте татко ми, азъ вѣрвамъ повече на сърдцето си неже на чертитѣ на образитѣ, а нечаянната тази радость ѿ отне всякъ дума по нататѣкъ.... А царѣтъ въ млчаніе и той държеше нѣжно Ма-

ишна въ приграждкитѣ си, когато ся яви Раймондъ придруженъ отъ стражаритѣ. Той като видѣ любовницѣтъ си въ обятіята на съперника си не можѣ да търпи и извика: О, прѣдательство! О, невѣрство! Таквази ли е была любовта ти, Маріано? Ахъ кешки да не бѣхте мя изваждали отъ тъмницѣтъ дѣто бѣхъ много по-честитъ съ досегашнитѣ си мысли и надежды! Да бѣхте мя погубили прѣди да видѣхъ.... Ахъ мжчителю! Азѣ десницата ми е слаба противъ тебе днесъ, има кой да ти....

Раймонде, рече му царьтъ, утиши вече ревнованіята си. Азъ прѣстанвамъ вече отъ да ти съмъ съперникъ за да ти бѣдѣ татко за напредъ. Наистинѣ ты мя обесчести прѣдъ народѣтъ ми, но азъ ти дадохъ причинѣ, защото ся показакъ непризнателенъ къмъ пріятеля и благодѣтеля си, като искахъ да му отемни годеницѣтъ, която ми была дъщеря. Но сега вече ти ѣ давамъ, защото е достойна за тебе, и давамъ ти ѣ наедно съ пріятелството си, за което ты ся показа такожде достоинъ, и което никога вече нѣма да ся изгуби.....

Послѣ заповѣда на стражаритѣ да развържатъ Раймонда и като пригърнѣ и него въ обятіята си, удалечи присѣтсвующитѣ и му расказа тайнатѣ на Маріаниното рожденіе, съедини послѣ рацѣтъ на двамата млади и като ги благослови остави ги и излѣзе да даде заповѣдъ да станѣтъ най-великолѣпны приготвления, за да празнува сватобѣтъ на милаѣ си дъщерѣ и на младийтъ си пріятель.

КРАЙ.

НѢКОЛКО ДУМЫ ВЪРХУ ЗЕМЛЕДѢЛНОТО.

I.

Зпайно и очевидно е, че сѣкы единъ народъ, простъ, или образованъ, има си пѣкои художества, пѣкой запаеты, съ които той ся занимава, и отъ които ся обогатява, или само ся прѣхранва; но поменатытъ (народы) да ли отъ само-себе си сѣ захванали да ги работятъ, безъ да имъ даде поводъ нѣщо третіо? — Не, тѣхъ имъ ги е прѣпорѣчила самата земя, на която живѣятъ, самото мѣстоположеніе на тѣзи земя, самія начинъ за живеніе, и най-

сетнѣ самыѣ мѣстны нужды, отъ които тѣ сѣ заобиколени.

Едно отъ тѣзи художества, — художество одѣняемо отъ сичкыѣ народы за щедроста си, и съ което по-голѣмата частъ отъ нашя народъ, или почти сичкыя, е ималъ случая да ся запознае — е *Земледѣието*, — тозы драгоцененъ прѣдѣдинъ ны залогъ. У насъ то е, което поддържа бѣдныѣ ны селяны, и почти цѣля народъ; то е, което участвува въ снабдѣнието на различныѣ наши потребности и подпомага да си ги набавимъ; и най-сетнѣ, никой не може отказа, че е было то и е главната подпорка на сичкыѣ ны обще-полезны заведенія. То съставя най-важната и най-необходимата отрасль отъ нашата заспала индустрія; Другыѣ ны занаеты далечъ отъ да хранятъ толкозы хора; днесъ за днесъ тѣ тѣй ся пропаднали, защото сичкы ся намиратъ като въ мрътвило; тѣй сѣщо и търговіята ны далечъ отъ да ся сравни съ него, което ный тѣй просто и небрѣжно поддържае. Въ сегашно врѣме, когато гледаме, че сичкыѣ ны занаеты ся спрели; а то напротивъ при таквозы незгодно работене, прѣхранва не само тукашныѣ жители, но и голѣмо количество отъ произведеніята му ся изнася по вѣнъ; ето пѣтъ къмъ търговіята, по когото лесно ще ѣ завладейме, и къмъ когото ны опѣтва самата природа: земята, климата и обстоятелствата. Но за жалость въ нашето отечество то не е достигнало до такъвъ степенъ, какъто трѣбва да ся чака отъ поменатыѣ естествены спомаганія.

Работеніето на това художество иска да е поведено отъ единъ особенъ, основанъ на науката, начинъ. Увѣрени сме, че пѣма Българинъ, който да не е разбралъ, че въ сегашно врѣме, никой не може толкозъ свободно да ся прѣпитава, освѣтъ онзы, който ся занимава съ поменатото художество; а още повече ако го работи съ научно приспособленіе. Земята никой пѣтъ не ся отказва отъ да награди двойно и тройно за положеныѣ около нея трудове. Въ сичкыѣ прѣминали и сегашны врѣмена, когато земята помежду насъ ся е работила по единъ най-доленъ начинъ, то виждаме, че при малко поспѣшны атомосферны обстоятелства, тя възнаграждава доста притежателя си. Было е врѣме, въ което земята до толкозъ е изобилвала, щото е оставало една значителна частъ нево-

трѣбна, и ся е продавала съ една много долна цѣна. Но сега не е вече първото врѣме, въ което да остава часть отъ плодовѣтъ непотрѣбна; а сега 1-о хората сж повече отъ първенъ, както знайме, че хората отъ день на день, повече ся размножавать; 2-о земното пространство по тѣзи причина ся е стеснило, защото съкой е освоилъ и иска да освои повечко; 3-о че първенъ нѣмало е каде да ся изнасятъ пшеничны плодове, а сега голѣмо количество ся изнася по вѣпъ съ една доволна цѣна; 4-о Тогава-шната земна повърхность не е была толкозь изнурена и е много спомагала на земледѣліето — 4 причины, заради които ный трѣбва да ся постреснемъ и да обърнемъ голѣмо вниманіе върху това художество, и да търсимъ срѣдства за по-лесното му работеніе, да изнамеримъ начинъ за да можемъ повече да ся ползуваме отъ усвоенитъ си мѣста, за да може и нашето отечество чрѣзъ тозы изворъ на богатството да влѣзе малко много въ рѣда на образованитъ народы, които отъ сичко най-много ся грыжатъ за усъвършенствуваніето на собственното си а не да търсятъ полза отъ чуждото както назы. Ный въ това отиошеніе много сме слабы, каго незнаемъ да оцѣнимъ тозы богатъ дѣдинъ ны залогъ, ный не знаемъ да го задържимъ като наше притежаніе, ный сме захванали да диримъ высокы и тѣнky занаеты по чужды държавы, които сме видѣли че образованитъ европейцы работятъ; за насъ въ градовѣтъ ся види срамотно работеніето му и не искаме да знаемъ за усъвършенствуваніе му. Я да видимъ че Европейцитъ, при всичко дето земята имъ не е толкосъ способна за произвожданіето на подобны растенія, пакъ ся сполучили чрѣзъ искусства и приложенія на науката да го усъвършенствувать до тѣзи степенъ, прѣдъ която нашето земледѣліе остава нищо. Тѣ сж отворили училища особенно за това, тѣ го вселяватъ по междѹ си по единъ наученъ начинъ, и сж направили щото систематичното му изучаваніе да състави единъ важенъ клонъ отъ растеніето на науката. Ученіятъ Европеецъ е измыслилъ земледѣльескыѣ машины, които намъ трѣбватъ, той знае да оре, да сѣе, да жене, да вършее, по единъ толкосъ лесенъ начинъ, щото ако бѣхме го видѣли, то щѣхме да кажемъ, че ный не сме земледѣлцы по роботы на земикъ.

Той знае, че земята като ся работи нѣколко години изнемошява, и ся тори; за торъ не ся срамува и не ся гнуса да посише земята съ животински испразы, съ мъртвы тѣла, съ счуканы кости, съ струшени дървени частички и пр. Той оре земята съ плугъ и ѿ преобрѣща отъ половина почти метръ дълбоко, а не като нази само да разравя прѣста като съ рѣще. Той знае точно времето за посѣваніе на сѣрка година и го промѣня съ промѣненіе на атмосферата; и другы много искусствены приложенія знае да употреби въ това художество, за което ние ще сме въ състояніе да помислимъ. Не е нужда мисля да ся повтара, че тѣ съ научното му приложеніе сѣ го усъвършенствували до тѣзи степенъ; а въ насъ Българитѣ какъ е? Съ какво приспособленіе го работимъ? Колко сме ся потрудили да въведемъ този необходимъ за изучаваніе прѣдметъ въ малко-много успѣхытъ ны училища, въ программата на които той трѣбва да стои на чело! — Въ кое училище виждаме това да ся е направило? Ученицы за това малко-много имама, кое е причината за това хладнокрѣвіе? Иде врѣме, което е и сега, когато, ако стоимъ се тѣй немърливи къмъ развитіето на даденія ны този залогъ, той да бѣде немилостиво истѣргнатъ отъ рацѣтъ ны и да ся ползуютъ отъ него чужды народности, които, като гледатъ че сме неспособны да ся ползуваме отъ него, отъ една страна ще събиратъ произведенытъ ны плодове и печелятъ отъ него двойно и тройно, а отъ друга страна търсятъ средства за основното му отъ насъ усвояваніе. Най опасното за изгубваніето на този залогъ време е сега, когато желѣзнытъ пѣтища захващатъ да кръстосватъ и по нашенско; съ тѣхъ заедно ний ще влеземъ въ сношеніе съ чужды образованы народности, които, като знаятъ до колко сѣ голѣмы ползыгъ отъ систематичното му работеніе а особенно по нашытъ мѣста, тѣ ще употребятъ всички възможны срдства да го усвоятъ; а ако ний сме малко по-сѣбудены, то тѣ не ще можатъ да сполучатъ това и ще ся задоволятъ само съ скѣпото му отъ насъ купуваніе; тогазы ще е добръ на оногози, който е задържалъ въ рѣка сѣкакъвъ видъ земледѣлческы мѣста.

Че издърженіето на училищата въ моето отечество,

зависи повечето отъ селата и по-малкото отъ еснафитѣ, това го знаѣтъ твърдѣ добръ нашитѣ граждани; а сичкитѣ селяны, като са занимаватъ съ това художество, и то като е причината за помърдваието на еснафитѣ, ще рече че то е главния двигателъ на училищата и другитѣ ны заведения; а като е тъй то колко му дължатъ, тъй да кажемъ нашитѣ училища? А съ какво могатъ му ся показа признателны? — Съ нищо друго освѣнь, съ дѣйствиуваніе и помаганіе за усъвършенствуваніе и распространіе на него сѣщото; ето че излиза една пропорція мѣжду двата тѣзи прѣдмѣти: земледѣліею храни училищата; а училищата хранятъ земледѣліето. Не трѣбва само да казваме че сме сиромасы; но трѣбва да търсимъ срѣдство за прогонваніето му. Между богатитѣ градове по нашето отечество, нека земемъ за примѣръ Габрово, което между сичкитѣ наредбы, които ся трудн да даде на училищата си, съ помоща на изобилнитѣ си завѣщанія и приходи, азъ вѣрвамъ, че не ся изхарчватъ още толкова пары, ако ся потрудятъ да введатъ и този прѣдмѣтъ като учебникъ въ училищата си программа, да ся потрудятъ да доведатъ или да изучатъ въ чуждина подобенъ учитель, да си купятъ за това поне най-потрѣбнитѣ орѣдія за да служатъ за примѣръ на ученика; и нека ся увѣрены, че при всичката хвала, която заслужватъ, за сичкитѣ имъ постѣжки къмъ общеполезны работы, азъ ще съмъ първия, който ще ржкоплескамъ, като ся покажатъ и по този начинъ, че не сѣ неспособны да употребятъ въ добро подаренныя имъ за обща полза матеріялъ.

Подиръ ввежданіето на този важенъ клонъ отъ науката, послѣдственно имаме нужда отъ единъ специаленъ листъ, който да излиза редовно пълень съ сѣкаквы полезны наставленія, които ся отнасятъ, както върху работнието му, тъй и върху задържаніето на надлежното си право надъ него; за нѣкои земледѣлческы новини, за разнытѣ видове земя, новы орѣдія и др. потрѣбности, които ся отнасятъ върху него. Не е вече първый пѣтъ отъ какъ ся е говорило за това, по ный за такова нѣщо не сме даже предирѣмали, и ны ся прѣдставя като нѣщо невъзможно.

Втора потрѣбность слѣдъ това е: по едно земледѣл-

ческо дружество да има, ако не въ сѣкой градъ, то поне въ онѣзи, които исклучително ся занимаватъ съ него, този градъ да крѣпи сичкитѣ околны села, и да свържи всичкитѣ земледѣлцы въ единъ центаръ, сѣкой който ся прѣпитава отъ това художество да бжде членъ отъ това дружество, и всичкитѣ да работятъ за напрѣдваніето и увеличеніето на капитала дружественный, съ когото да ся подкрѣпя неговото напрѣднуваніе.

Трета пужда да имаме потрѣбнитѣ учебници, защото при всичко че имаме единъ два учебника по тѣзи часть но тѣ ся доста недостаточны, както по скратенностиа имъ, тѣй и по ограниченія имъ начинъ за ръководеніето. Тѣзи сж тритѣ главны сръдства, чрѣзъ които, споредъ насъ, ускорително може да ся достигне до единъ степенъ въ развитіето на прѣдмѣта за когото ны е думата.

М. С. Коларовъ.

ОТЪ СЕЛСКОТО И ДОМАШНОТО СТУПАНСТВО.

За да може да придаде на своитѣ произведенія една по-горня цѣна, земледѣлческата кѣща не трѣба да са ограничава само въ произвожданіето на суровы произведенія; тя трѣба да присъединява на това производство и нѣкои искусства, чрѣзъ които да може да прѣработва нѣкои отъ суровитѣ си произведенія и, като ги усъвършенствува, да имъ придава по-голъма цѣна. Ный ще покажемъ тука нѣкои отъ тѣзи селскы домашны промышленности.

СОХРАНЕНИЕ НА МѢСОТО. Главнитѣ способы за това състоятъ въ соленіето, въ окадяваніето и въ сушеніето.

Когато въ мѣсото има соль, тая соль поглѣща воднитѣ части на мѣсото и така запазва послѣднето отъ разваляніе. Подырь закаланіето добытка трѣба да са остави да истине добръ, Подырь това той са насича на кѣсове отъ 2-5 оки, като са пробивать дупкы въ дебелитѣ кѣсове, за да влѣзе солта вжтрѣ. На 100 оки мѣсо, тур-

гать 20 оки соль. Съ осемнайсять-тѣхъ части натривать мѣсото, а съ двѣтъ части посипвать късоветъ като гы нареждать въ бѣчвытъ. Насоляваніе то са почева съ тріянне. Чрѣзь тріянне на солта по мѣсото, тя прониква въ мѣсото и го усолява. Говеждото мѣсо иска по много тріянне отъ овчето и свинското. Тѣй насолены, късоветъ са нареждать въ бѣчвы, дѣто стоятъ открыты отъ 8 до 10 дни и затиснжты съ тяжесть отъ 20-30 оки. Слѣдъ това връме бѣчвытъ са затварять добръ и са опытвать не издишать и не текжтъ ли.

За насоляваніе на свинското мѣсо въ солта са размѣся и малко геверджеле, отъ 2-3 части на %. Тая приурка има за цѣль да запазва на мѣсото червена краска и да отстранява мыслъта за разваляніе у купувачитѣ. Добрината на соленытъ мѣса завьси и отъ качеството на мѣсото, нѣ не по малко завьси и отъ солта и начина на солението.

Окадяваніе. Когато ще сушимъ мѣсото чрѣзь окадяваніе, тогава то са соли малко, защото чрѣзь окадяваніето са получава второ прѣдхраненіе срѣщу разваляніето. Добръ е да са посиива мѣсото слѣдъ солението съ малко геверджиле, за да му са запази хубавата червена краска. Ако мѣсото за каденіе са прави по-много тогава, то са покача въ особенны стаи и тамъ са суши и кади. Стаятъ сж безъ огнища и дыма дохожда отъ долу, изъ други огнища. Ако едно огнище не стига, направять ся двѣ и коминитѣ имъ са прѣкарвать прѣзь стаята за окадяваніе, дѣто тѣй испущать по толкози дымъ, колкото искаме. Двѣ три дупкы на стѣната и на тавана допущать на излишнѣй дымъ да бѣга на вѣнъ и да ся подновява останжлыи въ стаята. Дыма не трѣба да бѣде твърдѣ топль; за това правять огнищата на далеч; нѣ не трѣба да бѣде и съвсѣмъ студень. Той трѣба да има еднаква топлина и дѣня и ноця. Ако ли мѣсото е малко, то са покача тогава въ колиня. Въ такъвъ случай не е злѣ да са обвивать късоветъ въ платно или да са отъркалвать въ брашно; тогава дебелый дымъ не ще са лени по мѣсото.

Прѣди да покачимъ мѣсото на окадяваніе, трѣба да го осолимъ добръ чрѣзь тріянне съ 8 части соль на 100 части мѣсо. Въ солта са размѣсва и 1 часть ситно гю-

верджиле. Следъ това мѣсото ся поставя въ бжъвы и стои тамъ отъ 8 до 10 дни, подырь което го тургатъ въ саламура на сжщѣтъ соленостъ, въ която саламура са намиратъ и нѣколко лавровы листы. Като го извадятъ изъ саламурата, мѣсото сжхне на въздуха два дни, подырь което са подырга на окадяваніе. Следъ нѣколко дни мѣсото е готово. По сжщый начинъ са окадяватъ и птицѣтъ и рыбытъ и прч.

ПРОИЗВОДСТВО НА БЛАЖНОТО МАСЛО.

Първо за Масларницѣтъ. — За произвожданіе на маслото са избира една стая добръ закжтана, нъ отдалечена отъ заходѣтъ, отъ гноищата, отъ проводницѣтъ (гиризѣтъ) и расположена къмъ сѣверъ. Мѣстото трѣба да е сжнчесто и спокойно. Водата трѣба да е изобилна и наблизу. Стаята трѣба да е охална и да има на четырѣтъхъ страни враты или прозорцы, каквото да може да са пуша въздухъ, отдѣто трѣба. Тавана трѣба да е доста высокъ, нъ мѣстото на стаята не трѣба да е много издигнато, каквото въздуха постоянно и лесно да са подновява. Главното е — температурата съкога да бжде еднаква.

Стѣнѣтъ трѣба да сж дебелы и отъ камъкъ; тѣтъ трѣба да сж измазаны съ варъ. По тѣхъ трѣба да има полицы, направены отъ камъкъ. Подѣтъ трѣба да е посланъ съ камъни и да е наведенъ малко възъ една страна, за да са стичатъ проливкѣтъ на едно мѣсто и да са чистятъ често. Когато масларството става на голѣмо, по-добръ е да има три стаи: една за приѣманіе на млѣкото, друга за биеніе на маслото, третя за пазяніе на послѣдното. Слѣницето не трѣба да бие въ стайтъ. По край стѣната трѣба да има доста широка лавица отъ камъкъ или отъ дърво. Подъ лавицата може да има една вада за вода, до $\frac{1}{2}$ лак. дълбока. Тая вода може да са пълни и испуща съкога, когато е нужда. Тая вода ще помага за разхладяваніе на масларницата прѣзъ горѣщинѣтъ, както и за запазваніе на млѣкото, което може да са турга въ водата съ голѣмы сжлины. За да са запази зданіе отъ заплѣсняваніе, което може да са прѣдаде и на производството, на срѣдъ тавана са отваря една трѣба, като куминъ. Цѣльта на сичко това е да са държи млѣкото съко-

га на еднаква температура и да става работата и по-лесно и по-чисто.

Производаніето на сырението изисква още по-големы зданія. За него сж потребности четири зданія: за млѣкото, за изцѣждане на сырението, за солението му и за запазваніето му. Да видимъ сега какъ са прави маслото.

Маслото. Маслото са извлича отъ млѣкото или направо, или чрезъ отбиране на каймака. За да извадимъ отъ каймака добро масло, потребно е да пазимъ много условія. Най-напрѣдъ каймака трѣба да са отбира при една температура отъ 10 до 12°; освѣтъ това млѣкото не трѣба да вѣскиснува, прѣди да му са отбере каймака. Това послѣдното условіе мжчно са запазва, нъ се пакъ може да са спомогне за неговото изпълненіе, като са хвърли въ млѣкото малко лимонъ-тозу. Споредъ мнѣніето на нѣкои агрономы-скотоводцы зимне врѣме е доста да са хвърли на 100 части млѣко 1 часть лимонъ-тузу, а лѣтъ 1½ часть. Тогава не само млѣкого не вѣскисвало тѣй скоро, нъ и каймака са набиралъ по-скоро. Най-послѣ трѣба да са бие каймака, додѣто е прѣсенъ, лѣтъ най-много 24 часа слѣдъ отбираніето му. Само чрезъ соблюденіето на тѣзи правила нѣкои страны въ Европа, особено Голландія сж са прославили съ своето масло.

Трѣба да кажемъ обаче, че маслото не ще стане никога хубаво, каквыто условія и да пазимъ при производството му, ако бы добытцѣтъ да ядѣтъ извѣстны трѣвы.

Врѣме за бѣяніе на маслото трѣба да избираме: лѣтъ вечеръ и сутрина, а зимѣ пладнѣ. Това ний правимъ не защото сутрината или вечерята иматъ нѣкаква важность въ производството на маслото, а само защото тогава температурата е по-умѣренна. Най-добрата температура за тая работа е 11 12°, което ний трѣба да знаеме и да пазимъ, като са съвѣтваме съ единъ термометръ. Сѣка кашла може и трѣба да има това орждіе отъ първа потребности. Защото въ бѣяніето си маслото са нагорѣщава още два-три градуса, то може да са каже, че маслото са образува при 14°. При 18° маслото бѣва много меко, размазано и въ малко количество; при температура по-долу отъ 10° то са събира мжчно. Трѣба прочее да са

кръжаваме буталката съ вода отъ потрібната температура, за да бѣде сичко наредъ и точно.

Самото бѣяніе трѣба да бѣде умѣренно, еднообразно. Ако прѣкъсваме работата, недообразованото масло са размива пакъ въ млѣкото; ако ли бѣемъ твърдѣ силно и бърржѣ, маслото придобива единъ непріятенъ вкусъ и загубваа, особено лѣтъ, своя добъръ цвѣтъ.

По бѣяніето на буталката може да са познае — дообрѣ ли отива работата. Когато гласа е дебелъ, тапъ и дълбокъ, това е знакъ че маслото са отдѣля. Врѣмето на бѣяніето бива отъ различна дължина; то може да са продължава отъ нѣколко минути до нѣколко часа, споредъ буталката, начина на бѣяніето, врѣмето на годината и качеството на каймака. По нѣкога маслото са отдѣля твърдѣ мѣчно или никакъ не са отдѣля; тогава помагатъ на злоото, като сипятъ въ буталката малко ракія, или малко въскиснѣлъ каймакъ, или малко сокъ отъ лимонъ. Това може да накара нѣкоп да кажатъ, че за маслото е потрібно, щото каймака да е вкиснѣтъ; нъ това ще бѣде лъжа. Опытано е че вкиснѣтый каймакъ дава долне масло и неетрайно. — Най-хубаво масло излазя, когато са бѣе млѣкото тозъ часъ подыръ издояваніето. Това масло е най-добро, нъ и най-скѣпо, защото млѣкото пуца по-малко масло, отъ колкото пуца отбраний каймакъ. Въ нѣкои мѣста на Англія натоплятъ каймака почти до възвираніе, прѣди да поченатъ да го бѣятъ. Въ такъвъ случай маслото бывало по-изобилно.

Като са извади отъ буталката, маслото бива съсипрено и плава надъ млѣкото; него свива на голѣмы късове, които тургатъ въ студена вода, за да закоравѣятъ. Маслото са промива така въ много воды, додѣто почение да остава водата чиста. Това премиваніе има за цѣль да измѣ суроватката на маслото, защото инакъ суроватката като въскисва скоро, скоро ще направи маслото вонѣщо. Мѣяніето не трѣба да ся продължава много защото маслото изгубва тогава добрия си дѣхъ. То може да съдържа и малко суроватка, ако са пазначава за скорошно употребленіе. Тогава то има доста пріятна миризма. По нѣкои мѣста искарватъ водата на маслото не чрѣзъ мѣяніе, а чрѣзъ стисканіе между валяцы.

Въ Америка правятъ масло безъ буталка и безъ бияне. Този способъ е поченалъ да са въвежда и въ Европа; той е слѣдующій: като отбератъ каймака, насипватъ го въ торбы отъ платно нито много рѣдко, нито много гъсто; послѣ завързватъ торбытъ и ги заравятъ въ земята до единъ лакетъ на дълбоко. Подиръ двацѣ и четири часа изваждатъ каймака, който бива станалъ твърдъ якъ, и почеватъ да го смазватъ съ едно чукало, откакъ го порасятъ съ малко вода. Този простъ способъ дава добро и изобилно масло. Добръ е да са работи въ зимникъ постланъ съ пѣськъ.

Доброто масло бива жълто и пуца тънка хубава миризма; вкуса му е сладкъ, деликатенъ, пріятенъ; тѣстото му бива тънко и може да са рѣже на тънки ремички.

Различнытъ условія, които иматъ вліяніе върху качества на маслото сж многочисленны и трудноиспытлимы. Най-напрѣдъ има вліяніе самата порода на добитъка; послѣ мѣстото съ своитѣ трѣвы и много други. Маслото, което са събира на пролѣтъ, особено прѣзъ Маія, бива най-добро и най-ароматично; въ Доброджа това масло са нарича *чичекъ-я*, цвѣтно масло. Въ Англія забѣлѣжаватъ че, маслото е станало по-долно отъ какъ сж са развѣдили нѣкои трѣвы, особено радикытъ, и сж станжли главната храна на добитъка. Въ Франція кравытъ много обычатъ цвѣта на дивытъ кастаны, нѣ съкога, когато яджтъ, маслото имъ получава отвратителенъ вкусъ. Измокренытъ трѣвы, листытъ на зелето, засжхналытъ картофи, луспытъ на граха и др. нѣкои сж твърдѣ вредители за добрытъ качества на маслото. Напротивъ, естественнытъ наши, листытъ на кукурузата и морковытъ съставляватъ най-добрата храна за добитъка, който дава масло.

И тѣй, доброто качество на млѣкото е първото условіе, което трѣба да са пази въ производството на маслото; на туй трѣба да са приложжтъ и грижытъ въ работяніето и чистота: маслото при тѣзи условія съкога ще бѣде добро.

За да са съхранява маслото дълго врѣме, трѣба да не допустимъ въскисваніето на суроватката, която е останала въ него. Това са достига като са отстраняватъ отъ него топлината и въздуха. Прѣтопяваніето отстранява съ-

всѣмъ суроватката и прави въскисваніето невъзможно. Солта отъ своя страна още повече възбранава появленіето на въскисваніето.

Въскисваніето докарва въ маслото една кислота, *масляна кислота*, която има силна миризма, пеперливъ и грапавъ вкусъ. Този недостатъкъ не може да са отмахне, освѣнъ ако са прѣтопи маслото съ малко лимонъ-тузу, или сода. Слѣдъ това маслото са измива въ студена вода и са пасолява, като са размѣси въ солта и малко ситенъ захаръ. Ако размѣсимъ малко говерджеле въ солта, тогава маслото ще може да са съхранява по-дълго врѣме.

Маслото е било непознато на старитѣ Гръцы. Него сѣ правили Германцитѣ, отъ които е прѣминало у Римлянетѣ и у другитѣ народы.

Количеството на маслото отъ една ока мѣтко бива твърдѣ различно. То завьси отъ породата на добытка, отъ гледаніето на послѣднія, отъ врѣмето на агнилото или на теляніето. Нашитѣ овцы даватъ слабо мѣтко пролѣтъ; а кравитѣ еще по-слабо прѣзъ първитѣ три-четыри мѣсеца слѣдъ теляніето си. Въ Европа добрата крава дава въ годината до 80 оки масло. У насъ това количество рѣдко надминава 20 оки. Това показва колко сѣ нашитѣ кравы добры, колко добръ са гледатъ и колко сме искусны въ производството на маслото.

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЙ

НАЙ-ГЛАВЕНЪ ЗНАКЪ НА СЛАВЯНСКИТѢ ЯЗЫЦИ ВЪОБЩЕ
И НА БЪЛГАРСКИЙ ОСОБЕННО.

(Продълженіе отъ брой 22-й год. II.)

I.

ИЗЪ ГРАММАТИКИТѢ.

а) Грамматика за старо-българский языкъ по сичкото му развѣтіе отъ И. Н. Момчилова, първо изданіе. Вiena 1865 г.

Вижъ предисловіе: стр. 6. въ (6): «Русситѣ като прѣбли сѣ време прадедїи на языкъ за богослужебенъ языкъ въ църквитѣ си, въ послѣдствіе дѣто го поправили по свойствата на языка си, направя-

ли туй колкото за тѣхъ си (вмѣсто: направили туй колкото за себе си), за да иде четеніето му по звука на езика имъ, а не съ намѣреніе да унищожатъ нашето произношеніе че да ни наложатъ тѣхното (нам. своето).

На стр. 7, въ (б) редъ 14 отдолъ: «да ли бы было грѣшно прѣдъ Бога за насъ, ако бихмы поискали въ богослужебния си езикъ да въспоставимъ нашето си намѣсто чуждото?» (нам. да въспоставимъ своето си намѣсто чуждото?).

На стр. 7 редъ 5: «Тѣй и «чърковенъ езикъ» неприлича да са зове, защото църквата нѣма особитѣ нейнѣ или общъ за сичкитѣ христіени езикъ; (нам. защото църквата нѣма особитѣ. . . . езикъ). — Защо не е писалъ Г. М. вслѣдъ въ такъвъ случай както на стр. 4 редъ 8-11?

б) Грамм. за ново-българскія языкъ отъ П. Н. Момчилова, първо изд. Русчукъ 1868 г.

Вижь предисловіе: стр. II, редъ 19: «Този мой (нам. свой) трудець азъ прѣдварително прѣдложихъ за пригласваніе на нѣколко отъ познатитѣ наши учены.» Тука «наши учены» е добръ, защото трѣбваше да е «свой» ако принадлежеха «учены» на писателя само, а горѣ «мой трудець» е криво, защото трудеца принадлежи само на писателя. *)

в) Първа Българско-Нѣмска Грамматика. Съчинена отъ В. Х. С. — Берона, доктора медицины и хирургій. Бодградъ 1868 г. Вижь най отпрѣдъ.

«На памятьта на покойната ми сестра Елена (почивша въ 1863 год. въ Котелъ) и: — на покойнитѣ ми братія Николая и Матей (почивши отъ холеритѣ въ 1865 год. въ Цариградъ) въ знакъ братской любви посвящава Съчинитель.» (нам. на покойната си сестра и на покойнитѣ си братія, посвящава Съчинитель.

Въ това прѣдложение главното е: Съчинитель посвящава; послѣ

*) А ный мыслимъ че мой «трудець» не е криво, тъкмо за това за което г. Н. Поповъ мысли че е криво; т. е. защото трудътъ принадлежи само на писателя а не и на други. Мѣст. «свой» има всякога по-широко повятіе на притежаніе отъ колкото «мой». «Свой ми е», казвамы за нѣкого когато искамы да кажемъ че не е собствено нашъ, а никогда въ такъвъ случай не можемъ да кажемъ «мой ми е» както не можемъ и тука вмѣсто «мой» трудъ да кажемъ «свой» трудъ, както иска г. Поповъ и толковъ повече слѣдъ указат. мѣстони. «този». Съедемъ не свойственно по Български бы было, да казвамы «този свой» вмѣсто «този мой пріятель». Ред.

дохожда, що посвѣщава? — съчиненіето си (разумѣва са); по това пакъ: кому го посвѣщава? — На сестра си и на братіята си, — а не както г. Беронъ е писалъ «на сестра ми и на братіята ми посвѣщава съчинитель», защото въ такъвъ случай сякой ще си помисли че г. Беронъ казва, че съчинитель (нѣкой си другъ) посвѣщава на сестра му и на братіята му съчиненіето си, което не е право.

Оттука излази, че, когато сестрата и братіята сѣ на съчинителъ сир. принадлежѣтъ така рѣщи, на подлога на прѣдложеніето, трѣбва г. Съчинитель да употреби възвратно притежателното мѣстоименіе, спорядъ правилата на Българскыя азыкъ.

Вижь на стр. XI, редъ 13: «Въ съображеніе на горѣизложеное, се лесно разумѣва: че спорядъ нашето предначертаніе (планътъ си) при составленіето на тая си граматика и . . . , ще е доволно всѣкому да изучи Грам. правила . . . ».

Тука, както видиме, г. Беронъ тълкува «нашето предначертаніе» съ «планътъ си», отъ което излази, че «нашето предначертаніе» е равносмысленно на «планътъ си» така щото намѣсто едното можеме да дадеме другото. Слѣдов. ще бѣде: «Спорядъ планътъ си или спорядъ своя си планъ при составленіето на тая си граматика и . . . , ще е доволно всѣкому да изучи грам. правила . . . » равно на «спорядъ нашето предначертаніе при составленіето на тая си граматика и . . . , ще е доволно всѣкому да изучи грам. правила . . . » Нъ по българскы ли е казано това? Тука трѣвало да са каже така: спорядъ нашето предначертаніе (планътъ ни) при составленіето на тая си граматика и . . . , ще е доволно всѣмму да изучи грам. правила . . . »

2) Учебникъ за Българск. языкъ прѣвед. и прѣраб. отъ С. Радулова Болградъ 1863 г.

Вижь «Упражненія» стр. 150 упр. 1—21 много добръ, нъ отъ 21—23 не по славянско — не по българско свойство. Така напр. упр. 21: «Напишете до нѣкого отъ вашитѣ (нам. отъ своитѣ) роднины писмо», 22: «Напишете до нѣкого отъ вашитѣ (нам. отъ своитѣ) роднины или познаницы писмо за своитѣ (защо ли и тука не е писано «за вашитѣ» както горѣ?!!) занятія, за своитѣ (да, а не за вашитѣ) удовольствія, за своитѣ пріятелства.»

Забѣлж. 1). Ако г. Радул. е прѣвождалъ и тѣя упражненія отъ рускы, той ги е прѣвождалъ криво, ако ли ги е писалъ отъ себе си, то опъ е кривъ, дѣто намѣсто първото «ваши» написалъ свои. Последнитѣ гри «свой» сѣ на мѣстото си.

22: «Напишете вашитѣ (нам. своитѣ) мысли за оныя прѣдмѣты копто привлечатъ вашето вниманіе.»

д) Новъ способъ упражнителенъ и лесенъ за ученье на Немскый языкъ спорядъ Ф. Анъ, иреведе Я. Г. Славковъ. Букурещъ 1866 г. Виджъ «прѣдисловіе отъ Съчинителя»: «Като прѣдполагамъ че ученикътъ е изучилъ неговый си языкъ правилно, разсѣдихъ...» Тука г. прѣводачатъ понеже прѣвожда отъ языкъ не славянскый, безъ да са усѣти втъкнѣхъ изведнѣжъ въ матерній си Славянскый. (Българскый) германизмъ, което осквернява языкатъ ни. Тука грѣбвало да са прѣведе: като прѣдполагамъ, че ученикътъ е изучилъ своя си языкъ правилно разсѣдихъ —

II.

ВСЯКАКВЫ КНИГЫ, СПИСАНИЯ И ВѢСТНИЦИ.

Кратка Българска Исторія отъ Добря П. Войникова, изданіе първо 1861. Виджъ прѣдисловіе редъ 4: «Ние искаме да знаемъ, що си е случило и случява въ бащинѣтъ ни кѣщѣхъ, въ града ни, въ областѣтъ ни, а защо да не искаме тѣй сѣщо да простреме знаніята си и въ събытіята въ замнѣжылтѣ врѣмена нашитѣ (нам. на своитѣ) праотцы.»

По-долъ стр. VI. редъ 25: „Отъ народнытѣ ни памятницы, ния не виждаме днесъ друго освѣтъ жалостна нѣкоя остаткъ“. (нам. Отъ народнытѣ си памятницы, ние не виждаме и пр.)

б) Търговскы Писмовникъ, съчинилъ и издава К. Е. Поцповъ. изд. първо Болградъ 1862 г. Виджъ на стр. III: «Като на искренны родолюбцы, посвѣщавамъ вамъ този мой (нам. свой) трудець.»

По долъ: «Драгы мои Българчета! Наистина любезно юношество! като пригледамы народнѣтъ нашѣ (нам. своѣхъ) повѣстность» и др. мн.

в) Бисеръ и Безцѣнны камъни отъ Д. Т. Душанова Цариградъ 1869 г. Виджъ на стр. 14: Бащиный ликъ (образъ): «Единъ царскый сынъ носяше на шѣкѣтъ си медаль [икончкѣ] съ лика на негова отдавна умрѣлъ бащѣхъ.» (нам. носяше на шѣкѣтъ си медаль (икончкѣ) съ лика на своя отдавна умрѣлъ бащѣхъ); Защото инакъ са разбира, че царскыя сынъ носилъ на шѣкѣтъ си медаль съ лика на негова баща сир. съ ликатъ на медаловыя баща, което е глупо.

г) Българскый Молитвенникъ събранъ и издаденъ отъ Д. Великова книговезателя. Русчюкъ 1869 г. Виджъ стр. 80: «Господи Вседържителю, който си създалъ сичко премѣдро, и мене грѣшнаго: дай ми твоята помощъ»; (нам. дай ми своята помощъ). (?)

Забѣл. 2.] Тука щѣ подѣтъ читателетѣ да си припомнатъ,

какъ най-много погрѣшки са срѣщатъ въ черковныѣ нѣ порушенни книги (въ всичкото черковно колено), напр. виждь *Посланіе к' Кіослоссаемъ* гл. III. стихъ 18—25: “мужіе, любите жены ваши (нам. своя), и не огорчайте ся къ нимъ. Чѣда, послушайте родителей своихъ (тука е добръ) во всемъ: сіе бо угодно естъ Г-деви; Отцы, не раздражайте чадъ вашихъ (нам. своихъ), да не унивають. Рабѣ, послушайте по всему плотскихъ господѣй вашихъ (нам. своихъ) и пр.

Подобно и въ “Отче нашъ”: “остави намъ долги наша, якоже и мы оставляемъ должникомъ нашимъ (нам. своимъ). Така и въ 10-ти заповѣди петата казва: “Чѣи отца твоего и матеръ твою да благодѣи будеть.” (нам. Чѣи отца своего и матеръ свою и пр.). Оттука са видн какъ е прѣвжодано и Св. Писан. не яко по свойствата на языка ни, нѣ дума по дума безъ огледъ на неговый характеризмъ; обаче трѣбва вече да са управятъ такыва несвойственны мѣста на Славянскыѣ изыци. *)

д) Златный Изворъ заради домашното урѣждане, прѣведенъ отъ Х. Я. Кратова а умноженъ и допълненъ. . . , . . . отъ Д. Х. М. Смирякарева, изд. първо, часть I: “Милой майци Българіи, Нейнимъ трудолюбивымъ сынамъ, моимъ однороднымъ братіямъ Българымъ посвящава настоящій приносъ и трудъ сынъ на отечество, Димитрій Х. И. Смиряковъ”. (нам. . своимъ однороднымъ братіямъ . . посвящава.... (виждь I. 8). (Тука “своимъ”, не е чакъ толкозь право. *Ред.*)

е) Френско-Българскы Рѣчникъ отъ Д-ръ П. А. Богорова. Виждь “прѣдисловіе”: “Посрѣдствомъ познанието на френскый языкъ единъ народъ може по-лесно и по-скоро да влѣзе въ пѣтя на образованіето и просвѣщеніето, и най-паче такъвъ, на когото книжнината ся намира още въ нейныѣ пелины.” (нам. книжнината ся намира въ своыѣ пелены).

Забѣлж. 3). Г. Богоровъ пише “пеланы”“, нѣ не си е помы-

*) Споредъ насъ това не е неправилно, а показва свободѣтъ койѣто има Слав. языкъ да ся изразява и тѣй и тѣй, и то само когато ся служимъ съ притежателныѣ мѣстоименія, мой, твой, нашъ, вашъ, а не и съ личныѣ скратены ми, ти, ни, ви, които гы замѣняватъ. Тѣй на прим. въ тозъ случай тука можемъ да кажемъ “на нашитѣ длѣжници” но не можемъ да кажемъ “на длѣжницыѣ *ни*”, а трѣбва да кажемъ “на длѣжницыѣ *си*”. Почитай бащѣ си и майкѣ си, а не бащѣ ти и майкѣ ти. Но че не можемъ на всегду вмѣсто *си* да турямы все *свои*, а можемъ да употрѣбывамы и *натѣй* за това има доста примѣры, които да покажѣтъ че то не е неправилно и не е противу духътъ и свойството на Слав. языкъ. *Ред.*

сплъ, че може-бы да разбере пѣкой «пелины» да е множ. число отъ пелинѣ, горчиво едно растеніе, което са употрѣблява кога са прави вино-пелинашъ; за това трѣбвало да напише «пелены» което е мн. число отъ «пелена».

жс) Българско-Френскы Рѣчникъ отъ сѣщаго. Видѣъ «Прѣд-словіе»: «Съ превождането Френскый Рѣчникъ нѣй сполучяхме твърдѣ лесно да пшаме на едно мѣсто рѣчитѣ на бащиный нашъ (нам. свой) сзыкъ събраны.» И въ двата тыя рѣчника много добръ е изобразенъ Г. Б-выйтъ языкъ.

з) Разны Стихотворенія, отъ Д. П. Войникова. Букурещъ 1868 г. Видѣъ стр. 8. редъ 7 и 8:

«Подай ни, Прѣблаже, твоѣйтѣ благодать,
Да можемъ, вси смъртни, у нашѣйтѣ слабость,
Да са просвѣтими съ небеснѣйтѣ свѣтлость.»

Намѣсто: Подай ни, Прѣблаже, своѣйтѣ благодать,
Да можемъ, вси смъртни, у своѣйтѣ слабость,
Да са просвѣтими съ небеснѣйтѣ свѣтлость.

Забѣлѣж. 4). Напстина, че стихотворцитѣ могатъ да си правятъ стихотворческый свой языкъ, обаче и языкътъ има свонѣ строгы законы, противъ които стихотворецътъ не смѣ да грѣши безъ наказаніе; за това языкоиспытателнѣ трѣбва да бѣтъ надъ тыя законы, защото това е тѣхна служба, тѣхна длъжность. Ето горѣ можеше г. стихотворецътъ да пише «своѣйтѣ» намѣсто «твоѣйтѣ» и «нашѣйтѣ», особенно като види, че сво-ѣйтѣ има толкова слокове колко и тво-ѣйтѣ и на-шѣйтѣ.

Стр. 22, редъ 19: «Тамъ вашѣйтѣ майкѣ ще найдете живѣ.»

Намѣсто: Тамъ своѣйтѣ майкѣ ще найдете живѣ. (?)

Стр. 35 редъ 16: «О брате овчарко, тазъ кѣтка ми мяза,
че съмъ ѣ нарочно за мене набрала.»

Намѣсто: че съмъ ѣ нарочно за себе набрала.

Стр. 35, редъ 18: „Тамъ столнины царскы съсъ врѣмѣ прѣбыли,
Съ богатокрасены великы храмове,
Отличны по тѣхны высокы сводове.»

Намѣсто: Отличны по свои высоки сводове; защото сводоветѣ принадлежѣтъ на храмоветѣ.

и) Повѣствователенъ Спѣвъ Г. П. отъ Г. С. Р-го, списанъ въ лѣто 1854, печатанъ же 1857 у Новый Садъ. Видѣъ стр. 166: «Да дойдемъ убо на нашый прѣдмѣтъ, за Българское баснословіе.» (нам. Да дойдемы убо на свой прѣдмѣтъ и пр.).

Стр. 117 редъ 6: «Примѣри вышерѣченыхъ имамы въ нашъ (нам. въ свойъ) народиѣхъ историѣхъ»

По долъ редъ 28: «Вторый примѣръ имамы пакъ въ нашъ (нам. въ свойъ) Исторія Лагана, кой е свалилъ отъ прѣстола прѣ Конст. Жека Шишмана внуку Петровъ, братъ царя Асѣня Калимаа.»

Стр. 17 най-долъ: своимъ, нам. «нашимъ».

Стр. 18 стихъ 3: своимъ ищимы, нам. «нашиѣ ищимы».

Стр. 180 редъ 15: «Мы отъ нашъ (нам. отъ своихъ) стрѣлимиѣ молитствуемаи добры успѣхи!!!

Стр. 180 ред. 29: «Султанъ Селимъ извѣстивъ ся о тому повѣлѣлъ да го доведѣтъ тутакъ си прѣдъ себе си.

Тука са разбира, че С. С. заповѣдалъ да го (Бекри-Мустафа) доведѣтъ прѣдъ себе си т. е. Бекри-Мустафа да доведѣтъ пакъ прѣдъ Бекри-Мустафа сѣдѣть; нъ Г. Р. е искалъ да каже друго сир. да доведѣтъ Бекри-Мустафа прѣдъ С, Сел.; та за това трѣвало да са напише така: Сул. С. извѣстивъ ся о тому повѣлѣлъ да го доведѣтъ тутакъ си прѣдъ него сир. Бек. Мус. прѣдъ Сул. Сел. Видѣ П. 8.

Стр. 210 редъ 9: И за да потвърдимы съ доказательства наши (нам. свои) рѣчи, излагамы кратко повѣствованіе.»

2) Географико-Историко-статистическо описаніе на Татаръна-зарджинскѣхъ казѣхъ съчинено отъ Стеф. Зяхаріева Т. Паз. 170. Видѣ «Къмъ ученолюбивѣхъ читатели» редъ 6: За това азъ пжелѣхъ да испытѣмъ и опознаѣ точно милото ми (нам. милото си) отечество, и послѣ да го запознаѣ и съ сичкѣхъ мои (нам. своихъ) отечественници.»

Защо не пише вслѣдъ както по долъ: «Ако и неспособенъ за такова важно дѣло, като неизученъ, по нещастіе, на своятъ природны языкъ въ свое врѣмя, нъ прѣдприехъ» Оттука са видѣ, че Г. З. не е никакъ гъркъ, какъвто искахъ гърцитѣ да голокажатъ, защото тука той е писалъ чисто и правилно по майчинѣ си языкъ, което е отъ инстинктъ чисто българскій—чисто славянскій, когато при това нито е мислилъ на характеристическѣхъ знакъ българскаго языка.

(сѣдѣба)

Естествениата и политическата Исторія.

— 0 —

Както въ политическата Исторія, разсждавжтъ за названията, прѣтрѣсвжтъ медалитѣ, разтълкувжтъ старитѣ надписи, за да опрѣдѣлжтъ епохата на чловѣческитѣ революції и за да потвърджжтъ врѣмената на нравственнитѣ приключенія; сжщо, въ Естествениата Исторія трѣбва да трѣсимъ архивитѣ на свѣтътъ, да извличаме чървата, така да кажемъ, на земята — сиречь вехтитѣ паметници, да събираме тѣхнитѣ остатки, и да уприличяваме на едно тѣло отъ документи всичкитѣ знакове на физическитѣ промѣненія, които могатъ ны възврѣна въ различни старости на естеството. Това е самото срдѣство за да назначяваме нѣкаквы точки въ безмѣрността на врѣменното пространство, и да туряме едно извѣстно число камане — бѣлѣжки връзъ вѣчнитѣ пжтеки на врѣмето. Заминалото врѣме е като едно проминуваніе или разстояніе; нашитѣ погледъ ся намалява тамъ, подобно може бы и да ся изгуби, ако Исторіята на хронологіята да не можеше да турѣ свѣтила, връзъ най-тъмнитѣ точки; но, безъ да глѣдаме тѣя свѣтила на написаното прѣданіе, можемъ да заключимъ че ако неговото съдържаніе обема нѣколко вѣкове, каквы неизвѣстности сжществуватъ въ приключеніята! Каквы забръкванія връзъ причинитѣ на тѣя приключенія! И каква дълбока тъмнотъ не забикала вътрешнитѣ врѣмена на това прѣданіе! Освенъ това то не ны е прѣдало освенъ движеніята на нѣкои само народы, сиречь дѣлата на една твърдѣ малка частъ отъ чловѣческитѣ родъ; всичкитѣ други хора сж станале нищо заради назе и изрожденцитѣ; тѣ не сж излѣзли отъ ничтожеството си освенъ да заминжтъ като членове които не оставяжтъ никаквы дирѣ: и не сж на небото освенъ името на всичкитѣ тѣя самозванни юнацы, на които злодѣяніята сж прославены и върлата имъ слава бива равномерно заровена въ ношѣта на забраваніето! Жално нѣщо!

Така политическата Исторія, турена въ прѣдѣлы до едно мѣсто чрѣзъ тъмнинитѣ на едно врѣме, твърдѣ близо до нашето, не ся распространява въ друго освенъ въ мал-

кы чясты на земята, които занимавжтъ едно слѣдъ друго прилежнытъ народы въ тѣхныйтъ споменъ; намѣсто това естественната исторія прѣгръща равномерно всичкитъ видове, всичкитъ врѣмена, и нѣма други прѣдѣлы освенъ тыя на всичкиятъ свѣтъ.

Естеството като е съврѣменно и вещество, и пространство и врѣме, исторіята му е тая на всичкитъ същества, на всичкитъ мѣста и на всичкитъ вѣкове; и ако въ първыйтъ поглѣдъ да ся прѣставлява че нейнытъ голѣмы дѣла не ся променявжтъ нито ся развалѣжтъ, и че въ произведеніята си, сѣще и въ най-непостояннытъ и кратковрѣменнытъ, ся показва всякога и неизмѣнно сѣщата, това става защото на всяка минута първытъ ѝ примѣры ся прѣставявжтъ прѣдъ очитѣ ны подъ новы видове; между това слѣдоващецъ ѣхъ испослѣ, ще да забѣлѣжимъ че нейныйтъ вървежъ не е изобщо еднообразенъ; ще да познаемъ че признава забѣлѣжителны промѣненія, че прииия послѣдственны развалѣнія, че ся приуготовлява сѣщо за новы присѣдиненія, и за измѣненія вѣщественны и урядны; че на конецъ, тя прѣставлява толкова точностъ въ своето цѣло и толкова е промѣнлива въ всяка отъ чястѣтъ си; и ако я пригърнемъ въ всичкото ѝ пространство, не ще да можемъ да си помислимъ да не бѣде днеска по различнообразна отъ колкото бѣше въ зачалото, и отъ колкото ѝ е пришло въ послѣдствіе на врѣмената: това сѣ тыя различни промѣненія които наричаме нейны эпохи. Естеството ся е намирало въ различни състоянія; лицето на земята послѣдственно е зело различни формы; небесата сѣ ся промѣнили, и всичкитъ нѣща на физическата вселенна сѣ, както и тыя на моральныйтъ свѣтъ, въ едно продължително отъ послѣдствены измѣненія телодвиженіе: напримѣръ, състояніето въ което глѣдамы днеска естеството е толкова нашъ трудъ колкото и самага него (естеството); ный сме са ползувале само като сме узнале да го умѣряваме, да го измѣняваме и да го подлагаме на нашытъ нужды и желанія; обработиле, оплодотвориле и измѣриле сме дълбочината на земята: видѣтъ подъ който ся тя прѣставлява е слѣдователно много по различнообразенъ отъ тоя на вжтрѣшнытъ врѣмена на измислюваніето на искусствата. Златныйтъ вѣкъ на моралността, или по-

добръ на баснословіето, не бѣше освѣтъ джелѣзныйтъ вѣкъ на физиката и праводушіето. Человѣкътъ въ това врѣме, още полудивъ, распръснхъ и малочисленъ, не усящаше нуждата си, не познаваше истинното си богатство; богатството на познанията му бѣше закопано; той немареше силата на съединеныйтъ разположенія къмъ нѣщо, и не си мислеше че, чрѣзъ съдружіето и чрѣзъ продължителныйтъ и съгласныйтъ работы, можеше да пристигне да напечата мислытъ си врѣзъ същото лице на цѣлыйъ свѣтъ.

Подобно трѣба да ходимъ да търсимъ и да разглѣдвамы естеството въ тѣя новооткрыты страны, въ тѣя мѣста на всичкытъ пусты врѣмена, за да си доставимъ една мисаль за неговото вехто състояніе, а това вехто състояніе е още много ново въ сравненіе на това, когато всичкытъ свѣтъ бѣше покритъ съ вода, когато рибытъ живѣхъ врѣзъ нашытъ равнища, и когато нашытъ горы образухъ подмолытъ на моретата. Колко промѣненія и различни състоянія трѣбваше да са слѣдватъ измѣжду тѣя вехты врѣмена (които между това не бѣхъ първытъ) до врѣмената на Исторіята! Каквы закопаны нѣща! Каквы различни промѣненія забравены! Каквы различни революціи въ умътъ на человѣцытъ! Трѣбваше едно много голѣмо слѣдствено съглѣждане, трѣбваше тридесять вѣка за обработване умътъ на чловѣка, за да разпознава само настоящето състояніе на нѣщата. Земята не е още съвършено открита; това което са е открило до сега не е друго освѣтъ произведеніе на малко врѣме отъ какъ е опредѣлила видѣтъ си; въ нашытъ дни тя ся е издвигнала, показала си е вътрѣшныйтъ видъ и е опредѣлила редѣтъ и устроеніето на веществата които тя е съставила: тая минута е слѣдователно отъ която сж започнале да уприличавать естеството съ нея същата, и да показватъ дѣйствиелныйтъ ѧ състоянія, познаты на нѣколко эпохи отъ едно състояніе много вехто. *) (Отъ Бюфона.)

А. П. Шоповъ.

(*) Съ обнародваніето на този прѣводъ ный искахмы да ся възползуваме за да напомнимъ на почтенныйтъ прѣводачъ, както и на всичкы други отъ нашытъ млади, учащи ся, които обычатъ да ся занимавать съ прѣводжанія да внимавать по-добръ, што да бждѣтъ

ТРУДЪ И РАБОТА.

На кждѣто и да погледашь на всѣкждѣ въ природѣтъ ще да видишь непрѣкъжванъ трудъ и работѣ. А чело-
вѣкъ не само че е най-свѣршенното създаше въ при-
родѣтъ, но вече, както и по откровение знаемъ: той е
поставенъ глава и началникъ надъ всичко въ свѣтътъ. За
туй, ама отъ кждѣто и да сматра и да прѣгледва нѣкой
человѣкъ, всякога ще да го намѣри: че той и въ душе-
вно и въ тѣлесно смотрение тѣй е устроенъ отъ всемо-
щнѣтъ Божіѣ рѣкъ, щото никога да не стои празенъ, но
всякога да ся труди и да работи. Неговытъ душевны и
тѣлесны свойства ся развивать и уцвѣствать чрѣзъ тру-
дѣнието и работѣнието. Кой има да не е видѣлъ и позналъ
че умътъ, колкото повече умствува, толкъоъ повече бистръ
става, а тѣлото чрѣзъ работѣтъ станва по-яко и по-жила-
во; — окото ако не гледа изгубва силѣтъ да види и да
прозира, ухото ако не слуша отучва ся да чуе. Ще ка-
же че чело-вѣкъ исцѣло тѣй е направенъ: да работи; нера-
деніето, — деугубството, — мързелътъ мори чело-вѣка,
когато раденіето, работата и трудътъ го оживяватъ и у-
крѣпѣватъ.

И тѣй който ище да живѣе той трѣба да работи, и
който ище да оздрави животътъ на дѣцата си, трѣба отъ
малкъ еще да гы приучва на работѣ.

Достоинството на чело-вѣка състои въ това дѣто да
ся намѣрва на работѣ и да върши онова което е дѣл-
женъ и трѣба да върши. Ако бы ще и какъвто да е, о-
блѣченъ въ злато и копринѣ, и на царскый прѣстолъ да
сѣди чело-вѣкъ, ако знаемъ че той нищо не върши, ный ще
знаемъ че нищо и не заслужва и не можемъ да имамы
никакъвъ почестъ къмъ него-вѣтъ личность. Който не е съ-

прѣводѣтъ имъ колкото е възможно по-вѣрны, по-ясны и по свой-
ствата на языка ни. Както вече и самъ прѣводачъ може да забѣ-
лѣжи, като види трудътъ си печатенъ, хубавыйтъ този и незлѣ из-
бранъ уломъкъ отъ Бюфона, по слабый прѣводъ е на мѣста невразу-
мительнъ и не ясенъ, и за това губи много отъ достоинството си Р.

гледалъ еще това въ себе си, нека внимателно ся взрѣ въ това и ще ся увѣри.

Ако и да е мъчно отведнѣжъ да ся каже и опрѣдѣли кой какво трѣба да работи, то пакъ е твърдѣ лесно за всякого да узнае това, като разгледа обстоятелствата въ които ся намѣрва, званіето си и способноститѣ си.

Нѣма на свѣтътъ такъвъ чловѣкъ, комуто да не е потребно да работи нѣщо, и нѣма таквози сѣстояніе въ чловѣчеството, което да не изисква отъ чловѣка трудъ и работѣ.

Всяко сѣсловіе има своѣтъ назначенъ работѣ, кождо то трѣба да извършва совѣстно.

Кралъ было или царь, въ свойтъ санъ и достоинство, има и той толкозь работѣ — щото да ся занимава сѣ нежъ отъ ранни зоры до тъмни вечерѣ; министръ, сѣдія, священникъ, учитель, търговецъ, занаятчія, и земледѣлецъ, всякой има своѣтъ работѣ и — върши ли ѣж, ще бжде почтенъ, блаженъ и спасенъ — занемари ли ѣж, то ще бжде прѣзираиъ отъ онѣзи които чакатъ отъ отъ неговиъ работѣ нѣкоѣмъ облагѣ, па и самъ той ще ся намѣри като окованъ и душевно и тѣлесно. Онѣзи чувства, които сѣ дадени чловѣку за това, да развиватъ силитѣ на душѣтъ, на сѣрдцето и на умѣтъ, ако ги не употребяваме да вършимъ нѣкоѣ работѣ, затриватъ ся така отъ само себе си, отъ това и денгубството не дава трайно здравіе; мързеливийтъ не може никога да има здравы мысли, нито основно разсѣжденіе, ни твърдѣ вѣрѣ, ни разборны попятія и плодовиъ любовь.

Никога не ся е ни чуло ни видѣло, щото денгубецътъ и праздноседящійтъ да е былъ нѣкой мудъръ царь, или вѣщъ управитель, или праведенъ сѣдія, или отворенъ търговецъ, искусенъ занаятчія и честитъ земледѣлецъ.

Ако нѣкой царь, или какъвъ да е господарь и началникъ, е нерадивъ и не работи за доброто на подчиненитѣ нему народы, ще каже че Богъ е искалъ да накаже тѣзи народы и за туй ги е оставилъ въ рѣцѣтъ на такъвъ владѣтель. Ако търговецъ нѣкой бжде лънивъ, нерадивъ, той скоро ще докара до пропасть и себе си и онѣзи които ся намѣрятъ въ свръскѣ съ него. Най-послѣ и земледѣлецътъ ако не обыча да работи и ако не ся труди, ако ще

бы и на най-плодовитѣ земѣ да ся намира, пакѣ ще гладува и ще ходи окжсанѣ.

Колкото и да бѣде добръ мързеливийтъ и дембелинѣ чловѣкъ, не е възможно най-послѣ да не испадне и да не стане поруганіе на свѣтътъ; неговѣтъ животѣ, и тѣй безполезенѣ, бива въобще кратѣкъ, и съ щетѣ и за себе си и за другы той загынва рано, съ полинѣло отъ бездѣйствіе здравіе, жъртъѣ на тѣзи съ нищо неоправдаемѣ страсть, която като рѣжда изида душевныѣ и тѣлесны силы на чловѣка. —

Лѣнивийтъ не е освѣнѣ гнилѣ удѣ на чловѣчеството, и такѣвъ като е той, за никого никаква облага не може да бѣде отъ него.

О Д Р И Н Ъ.

По грѣкы *Адриянополисъ*, по нашенскы *Одринъ*, по турскы *Едирне* и *Едрине*, по старому *Орестіасъ* или *Орѣшанъ*, — този градѣ е втора митрополія на турскѣтъ Имперіѣ и столиченѣ градѣ на Тракийѣ, лежи при сливаніето на рѣкытъ Тунджа (Дуница) Арда (Ядра) и Марица; отстои 23 десетотысещы километры (36 часа) отъ Цариградѣ; 22 — (33 часа) отъ Пловдивѣ, 17 отъ Гелиболѣ, 17 отъ Варна, 11 отъ Текырдаа и 10 отъ Бургасѣ, и ся намѣрва подѣ 41° 48' сѣв. ширинѣ и 24° 9' ист. дължинѣ. Жители брой до 120 хыляды души, отъ които 60 хыл. Турци, 30 хыл. Гърци, 20 хыл. Българи, 6 хыл. Арменци, 5 хыл. Евреи и нѣколко Католици и Ушіяты.

Градѣтъ ся дѣли на двѣ части, сирѣчь на собственый градѣ, и на прѣдградія. И градѣтъ, обграденѣ съ стѣны порутены, на конто портытъ по прѣданіе ся затварятъ пощемѣ, населява ся повечето отъ Гърцы, Арменци, Българи, нѣколко Евреи и малко Турци. А прѣдградіята сѣ четири: 1, *Атъ-пазарѣ*, който ся простира отъ сѣверо-западѣ къмъ юго-истокѣ отъ града на къмъ Тунджа и е

населенъ отъ Турцы и Арменци; 2, *Кыриш-хането*, на юго-западъ, населявано отъ Турци, Българи, нѣколко Гърци, Арменци и Евреи; 3, *Каикътъ* населяванъ исключительно почти отъ Турци и 4, *Илджрѣмъ*, дѣто има повечко Гърци.

Градътъ всичкый държи на около близу до 6 километра. Сѣверно и сѣверо-источно ся възвишава надъ градътъ единъ хълмъ, отъ дѣто има великолѣпнѣйшій изгледъ, а юго-западно ся простира голѣмото поле на Марицѣ, на сѣверо-истокъ Тунджанското поле и въ срѣдѣтъ неизмѣрима равнина, на коѣто има повече отъ 500 градини пълны съ черници (ягодници, дудове), и други плодоносны дръвѣ, лозя, посѣвы за жито, ечмыкъ, рѣжь и дрѣ.

Но отъ тѣзи вѣнши хубость що показва, започенва вѣтрѣшното окаяниство на града: улицы тѣсны и кривы, пълны съ нечистоты ся извивать на всякъдѣ, и на мѣста даже тѣзи улицы ставать съвсѣмъ непроходны. Злѣ държенитъ гыризѣ и 70 до 80 гробища, които ся намѣрватъ вѣтрѣ въ градътъ, заразяватъ еще повече атмосферѣтъ му и правятъ климатътъ на града болничавъ.

Староврѣменни паметници освѣнь нѣкои римскы древности незначителны, по-другы нѣма. Отъ Византійскытъ врѣмена има спазена въ срѣдѣ градътъ една порумена и скапвана голѣма кула. Другытъ паметници, особено джамии, броятъ годинитъ си отъ турското господствованіе. Отъ тѣхъ по-значителна е джаміята на Селима II, съзидаана въ началото на XVI вѣкъ. Тази джамія която ся слави като една отъ изящноститъ на турскѣтъ архытектурѣ, кубето ѣ, както увѣрять, е по-высоко отъ на Св. Софіѣ; четири сумахъени диреци поддържатъ туй кубе, и четири высочайши минарета съ по три выкада, чудны по искусство, украсяватъ краищата на джаміѣтъ, на коѣто вѣтрѣшнето украшеніе е прѣбогато; казвать че 999 прозорци даватъ свѣтлинѣ въ тѣзи джаміѣ. — Подирь тѣзи джаміѣ иде Султанъ-Баязитовата съ двѣ минарета и Султанъ-Муратовата съ четири минарета, и другы.

Вънъ отъ града по край Тунджѣ ся спазва еще порутенъ наричанийтъ Ескы-Сарай, сѣдалище на древнитъ Султаны. Осмоѣгълната кула съ кьшкьветѣ, великолѣпнѣйшитѣ порты, мрѣморнытъ стояла, позлатенытъ стропо-

врѣме пасамъ за улесненіе на срѣдствата за съобщеніе, и до сега още пѣтищата, които свързватъ Одринъ съ другитѣ градове, не сѣ достигнали до едно желаемо добро състояніе. Желѣзний пѣтъ който свързва вече Одринъ съ Пловдивъ и Цариградъ, ще мине прѣзъ Тракий, Българинъ и Сърбинъ и ще сѣ склучи съ другитѣ желѣзни пѣтища на Европѣ.

Силно срѣдство за съобщеніе на Одринъ съ море можаше да бѣде и Марица, но днесъ тя почти нищо не ползува: първо, защото тази рѣка е плавателна до Одринъ само есено врѣме и по нѣкога зимѣ, а лѣтъ може да сѣ плува по неѣ едва до Димотикъ; второ, защото пристанището на Енесъ, което е собственно пристанище на Одринъ, като не сѣ е до сега прѣчиствало станжло е непристѣнно даже ни за по-малки корабы. Изриваніето на туй пристанище може да помогне още повече за развитіе на търговійктѣ въ Одринъ.

Направяніето на Одринъ възлиза до баснословнитѣ врѣмена и сѣ отдава на Орѣща Агамемноновѣтъ сынъ който сѣ установилъ най-напрѣдъ въ този кѣтъ на Тракий и заправилъ този градъ, който и нарѣклъ Орѣщацъ или Орестіасъ. Но ако и да е толкозъ ветхъ този градъ за него не сѣ говори почти нищо въ старѣтъ грѣцкѣ исторіѣ, защото, като срѣдиземенъ и огнище на Тракийскитѣ народы, бѣлъ е недостѣпенъ за грѣцѣтъ. Отъ старитѣ жители които сѣ живѣли най-близу до Одринъ споменувать сѣ Одринцитѣ или Одрѣцитѣ, на които столица бѣла испърво Виза. Въ врѣмето на Римлянитѣ Императоръ Адрианъ, като распространилъ градътъ и го украсилъ съ разни зданія, нарѣклъ го Адрианополь и го направилъ главенъ градъ на областѣтъ Хемимонтъ, тоестъ на Тракий. Отъ то на сѣтъ този градъ е станѣлъ единъ отъ по-знаменитѣ градове на Источнѣ Европѣ.

При Одринъ е станѣла послѣдната битва на Константина Великаго съ Ликинѣтъ, въ коѣто като побѣдилъ Константинъ станѣлъ самодържецъ на голѣмѣтъ Римскѣ Имперіѣ; а слѣдъ направляніето на Цариградъ, Одринъ е станѣлъ вторий по него и е съставлялъ вече часть отъ источнѣтъ Римскѣ Имперіѣ. При Одринъ е станѣлъ пакъ

(на 9 Авг. 378) и голѣмыйтъ опзи бой между Готытъ и Императора Валента, въ който загинѣли до 40,000 и самъ Императорътъ изгоренъ въ единъ плевникъ, дѣто былъ ся скрылъ. Готытъ обсадили градътъ но не могли да го прѣвзематъ.

Но-най много е теглилъ Одринъ отъ Българитѣ. Подъ тѣхно расположеніе е останѣлъ той еще почти отъ първото имъ идваніе, когато Анастасій быде принуденъ да огради само Цариградъ отъ тѣхнытъ нашествія а остави Одринъ на волятъ имъ. Разумѣва ся че Одринъ не е добрувалъ когато Срацинытъ обсаждахъ Цариградъ и Българитѣ дойдохъ да ги отпѣдятъ. Но най-много е истеглилъ отъ Крума, който и прѣвъ развали дѣвственността на неговото непризземаніе. Близу при Одринъ спечелилъ той на 814 свѣтлѣ побѣдѣ надъ гръцкытъ войскы, които наедно съ царя си Михаила Рангабей едва могли да ся укрѣятъ въ стѣнытъ на този градъ. Прѣзъ Юлія на сжщѣтъ години Крумъ обсадилъ Одринъ, а прѣзъ есеньтъ го и привзелъ, като заробилъ и прѣселилъ въ Българіѣ до 10,000 роби наедно съ владыкѣтъ Одринскый.

Повърнѣтъ на Гърцытъ испослѣ, подиръ сто години (914) Одринъ былъ пакъ прѣвзетъ отъ Симеона, и тозъ пѣтъ сжко продаденъ съ пары; но слѣдъ 10 години пакъ прѣвзетъ отъ него и тозъ пѣтъ той вече чакъ подиръ Симеоновѣтъ смъртъ былъ повърнѣтъ на Гръцытъ въ сговорѣтъ който сключилъ Сурсебулъ съ Романа, по който сговоръ Одринъ наедно съ другы пѣкои градове отъ Южнѣ Тракыѣ ся повърнѣлъ на Византійцытъ, за искупуваніето на които Византійѣ ся обѣщала да плаща годишно по едно опрѣдѣлено количество данѣкъ.

Знаменита битва е станѣла при Одринъ пакъ на 970-тъ години между Русситѣ и Българитѣ отъ една страна и Византійцытъ отъ другѣ, въ която обаче послѣднитѣ зели връхъ и ги отблѣснѣли. Нѣщо около тридесѣтъ години подиръ това Българскый царь Самуилъ, за да отвлече Василіѣ да не напрѣдва въ Българіѣ по край Дунавъ, промѣкнѣлъ ся отъ Македоніѣ и нечакано нападналъ на Одринъ, когото обаче оплѣнилъ само и пакъ ся върнѣлъ назадъ.

Подиръ възобновеніето на Българското царство отъ

Петра и Ясеня, тѣхнѣхъ наслѣдникъ Иванъ I на 1207 обсадиъ Одринъ, който былъ тогазъ подъ властью на Латинѣхъ, но слѣдъ три мѣсечия обсаждъ, като не могъ да го прѣвземе, напустилъ го. Отъ Латинѣхъ Одринъ минжлъ въ рѣцѣхъ първо на Никейскійхъ грѣцкѣхъ царь Ватаци, отъ когото го отнема, твърдъ наскоро, Теодоръ Епирскійхъ Деспотъ. Но на 1229-тѣ годинѣ Иванъ Ясенъ II, като разбива Теодора въ бойхъ на Клокотницѣ при Марицѣ и го заробя, привзема и Одринъ, който слѣдъ нѣкоѣхъ годинѣ уступава на Латинѣхъ, а отъ тѣхъ го привзематъ пакъ Грѣцѣхъ и тѣхъ влѣзва пакъ въ съставъ на Византійскѣхъ Имперіѣхъ, когато ся настанили изново Грѣцѣхъ въ Цариградъ.

На 1360 (761 отъ Еджра) Муратъ I привзель Одринъ чрѣзъ воеводѣхъ си Лала-Шахына и го направя Столицѣ на Турскѣхъ Държавѣхъ. Послѣ отъ какъ Тамерланъ пороби Султанъ Баязита Илджарма въ бойхъ при Енягуре, Одринъ минжлъ най-напрѣдъ подъ властью на първийхъ му сынъ Сюлеймана (1404), послѣ — на Муса и най-послѣ го усвоява третій му сынъ Мохамедъ I-ый, наричанный Челеби; той украсилъ Одринъ съ много зда- ния и умрѣлъ въ него. — На 1444 когато Султанъ Мурадъ II-ый си далъ оставкѣхъ за сына Си Султанъ Мохамеда II, еничаритѣ повдигнжли страшнѣхъ размирицѣ и изгорили голѣмѣхъ часть отъ града. На 1453 двадесеть дена слѣдъ прѣвземаніето на Цариградъ, Султанъ Мохамедъ завоевательхъ накаралъ да посѣкѣхъ въ Одринъ Халилъ паша, понеже го зель въ подозрѣніе че ся споразу- мѣвалъ съ Грѣцѣхъ въ врѣмето на обсаждѣхъ на Цариградъ. — На 1493 Селимъ, като ся възбунтувалъ противу бащѣхъ си Султанъ Баязита II, влѣзва въ Одринъ, но слѣдъ малко побѣденъ (1495) напуска го. — На 1572 станжло въ Одринъ много голѣмо наводненіе, което причинило несмѣтны загубы. Отъ Одринъ е станжло на 1682 прочутото онова опълченіе на Турцѣхъ противу Австрійѣхъ, въ което тѣ пристигнжли чакъ до Вѣнѣхъ. — На 1691 Ахмедъ II ся провъзгласи за царъ и прѣпаса сабіѣхъ въ Одринскѣхъ Ескы-Джаміѣхъ — На 1699 Мустафа II подтвърди въ Одринъ Карловачкѣхъ миръ и на 1703 (11 августа) го свалили отъ прѣстола Еничаритѣ, кои-

то, като ся възбунтували въ Цариградъ отъ тамъ, ся впустили връзь Одринъ. — На 1713 въ Одринъ быде подписанъ между Россіѣ и Турціѣ договоръ за 25 години.

На 6 (18) Августа 1829 руска войска подъ начальствомъ на генерала Дибича Забалканскій стигна да срѣщу Одринъ, който му ся и прѣдалъ; а на 2 (14) септемврія въ истѣхъ годинѣ ся подписа въ Одринъ прочутиятъ онзи Одринскій договоръ между Руссіѣ и Турціѣ, на който по-главнытъ условія сѣ слѣдующытъ: Господствованіето на Султана надъ крайдунавскытъ Княжества, поставены подъ непосредственното покровительство на Руссіѣ, остава само номинално т. е. по име, като плащатъ тѣ простъ данѣкъ на Портѣтъ; Турціѣ склонява да бже свободно плаваніето прѣзь Хелеспонтъ (Чанакъ-кале) и прѣзь Въспоръ (Цареградското устіе), свободно плаваніе въ полѣ най-вече на Руссіѣ; Руссіѣ усвоява въ Азіѣ градовѣтъ Анапѣ, Поті, Ахалцѣкъ, Ачкуръ, Акалкалакъ, и 10 миліона Холландскы жлтицы за възчагражденіе по разносѣтъ на войнѣтъ; колкото за Гърціѣ, Портата склонява на Лондонскытъ протоколы отъ 6-й Юлія 1827 и отъ 22 Марта на 1829, по никаква дума не станва за господствованіето на Султана и за границѣтъ на Гърціѣ.

Одринъ е днесъ сѣдалище на тезоимененъ Вилаетъ, който обзема почти всичѣхъ древнѣхъ Тракыѣ, въ коѣхъ турятъ около 1½ миліонъ жители. Вилаетътъ ся дѣли на слѣдующытъ санджацы или мотесарифлици, 1, Одринскій съ 9 казы; 2, Сливненскій съ 6 казы; 3, Текрыдагскій съ 7 казы; 4, Гелиболскій съ 6 казы; 5, Филибе съ 8 казы; всичко 36 казы или каймакамлѣцы.

АНГЛІЯ И АНГЛИЧАНИТЪ.

Англія, у Римленитъ Бретанія, е архыпелагъ, т. е. купъ островы които възлизатъ до петстотинъ и повече, между Сѣверното море, Ла Маншъ и Атлантически океанъ, отъ кѣдъ западнытъ край на Европѣ, и съставятъ

тъй наричаното днесъ «Стединено царство на Великъ Бретаніѣ.»

Таа студена и мъгловита страна, която е седмъ пѣтъ завоевана отъ варваритѣ и ся е покорявала на Римскитѣ, Саксонскитѣ, Данскитѣ и Нормандскитѣ закони, която прѣзъ цѣлы седмъ столѣтія е изнуривана и всякакъ харана отъ разны феодалны, династически, външны, междоусобны и религіозны боеве, была прѣдопрѣдѣлена да стане отечество на единъ отъ най-великитѣ днешны народы. Тази страна е положитъ на гражданскитѣ свободности въ Европѣ; парламентарното гражданско правленіе и *присяжната* или закѣлвана система на сѣдницитъ въ сѣдопроизводството сѣ ся родили най-напрѣдъ въ неѣ; а отъ нейнитѣ пристанища сѣ излѣзли смѣлитѣ опѣзи отважни мореходци, които основахѣ на брѣговетѣ на Гангъ държавѣ по-широкѣ отъ на Кесаритѣ. Нейнитѣ законодатели, търговци и промышленници въздигнахѣ най-големѣтъ индустріялиѣ, търговскѣ и морскѣ силѣ отъ каквѣто е нѣкога имало на свѣтътъ; нейнитѣ философи и изнамѣрници сѣ надарили европейскѣтъ цивилизація съ чудесны откритія. На неѣ дѣжатъ народитѣ знаніето на прѣгостѣтъ на небесѣтъ механикѣ, откритіето на прѣсѣжданіето за сыпаниѣтъ, освѣтленіето чрѣзъ газѣтъ, желѣзнытъ пѣтица и приспособеніето на парѣтъ въ фабрикѣтъ, въ прѣнасяніето и въ мореплаваніето. Отечество на Бакона, на Нютона, на Женера и на Вата, съ геніалностѣтъ на тѣзи мъже Англія е придобила правото за признателностъ отъ всичкитѣ си народы. Политическата свобода, промышленността ѣ, която умножи десетократно имотѣтъ на тѣзи земѣ, особенността на религіѣтъ ѣ, силата на коѣто лежи въ нейното уединеніе и прѣдупазваніе отъ всяко чуждо вліяніе, вдѣхнали сѣ на жителитѣ идеи исключителны, начала на егоизмъ, които договорно ся наричатъ народенъ духъ, и сѣ дали на англійскѣтъ политикѣ едно криволино направление, къмъ което сѣ недоувѣрчиви и самитѣ нейни съюзиници. Страна чудна, причудлива (аджаиб), която нейната съвсѣмъ искусствена сила е въздигнала до толкозъ, щото не може нѣкоѣ безъ дълбоко очудваніе да види изгледѣтъ на грѣмнатото нейно могущество, което натежава чакъ толкозъ въ прѣвѣ-

сътъ на политикѣтъ за повсичкій свѣтъ. Земя съ коѣкто друга неможе да ся сравни, въ коѣкто пышностьта и богатството ся сблъсковать съ крайнѣтъ нищетѣ, честностьтъ на частното лице ся намѣрва въ противурѣчіе съ правителственнѣтъ системѣ, която ся основава на началата на Макијавели, а патриотизмътъ пристига дори до крайнѣ изключителность. . . .

Характерътъ на жителитѣ на тѣзи земѣ, т. е. на Англійскій народъ е причудливо смѣшеніе отъ великодушіе, челоуѣколюбіе, алчность и егоизмъ. А най-главната негова характеристика е непрѣодолимата онази гордость, която кара Англичанина да прѣдприема и най-мѣчнитѣ работы дори и тѣзи които ся считать за невъзможны. Той мысли че надминува въ всичко другитѣ народы, и когато казва: *азъ съмъ Англичанинъ*, струва му ся че си придава най-благородното отъ всичкитѣ наименованія. Поради тѣзи гордость въ този народъ ся е ковилъло нѣщо круто и непомѣрно а купно и обидчиво въ съображеніето му съ другитѣ, и много пѣти е давало причинѣ за смѣхъ да ся смѣхътъ съ него другитѣ народы. Козмополити и свободничащи Англичанитѣ обыкалятъ всичкитѣ страны на земѣтъ, за да ся отървѣтъ отъ уныніето и умръзваніето на свѣта, което гы често сполѣтва.

Но, Англичанина който иска да го познае какъвъ е, трѣба да го изучава собственно въ отечеството му и между семейството му. Англичанинътъ е прѣимущественно любитель и рачитель на церемоніалностьтъ и на вънкашното благоприличіе и благолѣпіе; формата е всичко за него, а онова що е то само по себе си е нѣщо второстепенно и не толкозь съществено. Хладнокрѣвень, формалистъ до крайнѣ степень и прѣдпазливъ въ общественный животъ, въ частныйтъ си семейственъ животъ той съблича отъ себе си онѣзи привиднѣ хладнокрѣвность. Лордове отъ най-благороднитѣ, членове на парламента, слѣдъ като присѣствувать недвижими сякашъ-че статуи въ публичнитѣ церемоніалы, отивать отъ тамъ въ кръчмитѣ, дѣто излѣзватъ вѣнъ отъ пѣтя и отъ приличіето и си позволяватъ таквы-зи нелѣпости каквыто у насъ за добръ честь сѣ и непознаты; на утрищѣтъ гледашъ гы пакъ зели на себе си обыкновеннѣтъ тѣмъ флегмѣ; вънкашното благоприличіе

спазено и обязанноститѣ ся считать за извършены.

Пазяніето на формитѣ ся вижда еще и въ языкѣтъ ; на онѣзи които знаятъ английскы познато е чувството онова shocking, заради което много пѣтя ся даватъ най-смѣшныѣ названія на нѣща на които истинското име е обыкновенно у всичкыѣ другы народы, но може да удари зловучно твърдѣ-леснодокачителныйѣ слухъ на Англичанитѣ.

Това сѣщото може да каже нѣкой и за крайното почитаніе на Англичанитѣ къмъ законитѣ. Наистинѣж никога почти не ся случава въ Англіѣж да ся въспротиви нѣкой на изпълнителитѣ на законитѣ ; но отъ другѣ странѣж нужно е щото тѣзи изпълнители да оставатъ вѣрни на прѣданіята и на народныѣ обычаи. Тѣѣ наприм. лордѣтъ канцлеръ за сквернавѣ бы ся счелъ ако въ изпълненіето на длѣжноститѣ си не бы носилъ отцепрѣданныѣж перукѣж ; тѣѣ сѣщо и сѣдитѣ и адвокатытѣ ; така що може нѣкой да каже че Англичанинтѣ, при гражданскыѣ си свободности, е робъ на прѣданіето, което царува деспотически въ отечеството му.

Англичанинтѣ не бере пары да гы трупѣ на едно мѣсто, но обыча златото, и при всичко че ся показва и ся вижда въ търговскыѣ си дѣла и въ мѣнителницыѣ си твърдѣ честенъ, то все пакъ онѣзи които иматъ работѣ съ него трѣба да ся прѣдпазватъ. Своенравенъ, чудноватъ, причудливо уменъ по нѣкога ся прѣдава на прѣстранны и неописваны веселбы, а по нѣкога го обзема таквазъ тѣга и уныніе щото или трѣгва да пѣтува на кѣждѣто му видятъ очитѣ вече, или ся закала самъ.

Англичанката има доста много природны и нравственны дарбы и прѣимущества ; никѣдѣ на друго мѣсто жепната не добыва по-добрѣж отхранѣж и възпитаніе, никѣдѣ нейното мѣсто не е тѣѣ ясно опрѣдѣлено, както въ Англіѣж. Дѣвойкытѣ ся възпитватъ свободно, иматъ пълнѣж свободѣж да правятъ каквото щѣтъ, разумѣва ся въ онова което е прилично споредъ тѣхъ и не безнравственно.

Женытѣ ступанкы и майкытѣ си иматъ грыжитѣ само за въ кѣщи и никога не подпытватъ мѣжіетѣ си и не и-скають да узнаѣють онова което не интересува женытѣ. На пълно да кажемъ, въ Англіѣж жената е истинска дру-

гарка на мѣжа, не му е, сирѣчь, господарка нѣто му е
робыня и ратакыня.

* * *

Търговіята на Англіѣ поради безбройныѣ колоніи, обзема произведенія почти на всичкыѣ земи; а за развитіе на тѣзи търговіѣ спомогать вѣтрѣшното съобщеніе чрѣзъ желѣзницыѣ, чрѣзъ многобройныѣ каналы, плавателны рѣкы и др. а най-вече веледѣлательный духъ на съдружаваніето, който никѣдъ по свѣтътъ не ся намира до толкозъ развитъ, колкото въ Англіѣ. — Земледѣліето и то е развито до пай-голѣмо съвършенство, а исто тѣи и скотовѣдството. Рудницыѣ и рыболовството даватъ такожде голѣмы приходы на Англіѣ. Съ преденіето на памукътъ ся занимаватъ най-вече въ Сѣверѣж Англіѣ и въ Южѣж Шотландіѣ, а центръ на желѣзныѣ издѣлія е Бирмингамъ.

Първѣсходството на Англіѣскѣтъ промышленность и индустріѣ ся брои едвѣмъ отъ 60 години на самъ. Слѣдующата таблица на по-главныѣ индустріалны изнамѣрванія показва що може да направи упорната воля на единъ народъ. Първото заведеніе за правеніе на стѣкла е направено при Лондонъ на 1457. Употрѣбеніето на каменныѣ въглища, като вещество за гореніе поченѣло отъ 1507. Първыѣ Англіѣскыѣ вѣстникъ е обнародванъ въ Лондонъ на 1588. Първыѣ фабрики за копринѣ сѣ отворены отъ 1600. Искуството да печататъ разны шарове по платненыѣ тканія (да правятъ *читове*) е въведено на 1676 отъ нѣкой френецъ. На 1725 Ньюкомъ е сглобилъ първѣтъ машинѣ за силѣтъ на парѣтъ. На 1738 сѣ изнамѣрены първыѣ чаркове за прѣденіе памукъ. На 1769 е приспособена парата на тѣзи чаркове; на 1801 сѣ сглобены първыѣ машины съ парѣ за прѣнасяніе; на 1812 Джимъ Батъ е въвелъ първыѣ пароплувъ.

НОВЫ КНИГЫ.

ИВАНКУ *убіецъ на Аспія I. Драма въ пять дѣйствій отъ В. Друмева* — Браила. Печатница Триггленикъ 1872. На голѣмъ осминѣ стр. 157.

Най-послѣ ный можемъ да зарадвамы читателитѣ и изобщо съотечественницѣ си съ появленіе на една капитална пьесъ за бѣдѣщійтъ нашъ народенъ театръ. Драмата на г. Друмева не е нито прѣводъ, нито прѣправка, но е оригиналенъ трудъ, и трудъ не малкъ и не какъвъ да е, а трудъ който прави почетъ на книжничѣтъ ни, въ която до сега не ся е виждало такъво приобритеніе. Дѣлото на Г. Друмева стои много по-горѣ отъ едничственитѣ до сега потѣзи часть творенія на г. Войничкова; то е едничкото художественно произведеніе въ Българскѣтъ книжничѣ и като такъвъ го ный посрѣщамы и го честитимъ на Българитѣ.

Най-хубавото въ тѣзи новѣ драмѣ е това, че характеритѣ сѣ одържани до поразителна вѣрность. Нѣма нищо ни въ мыслитѣ ни въ думитѣ което да не е естествено, и нѣма нищо не своеврѣменно и не свойственно на положеніе и състояніе въ животѣтъ на дѣйствующитѣ въ неѣ лица; а това е най-главното: защото най-голѣмыйтъ камѣкъ за спѣваніе въ този родъ съчиненія е туй, дѣто често, твърдѣ често, писателитѣ истѣрватъ жицѣтъ на основныйтъ характеръ та го побѣркватъ, и не могатъ да ся опазятъ да не турятъ въ умѣтъ и въ уста на героитѣ мысли и думы отъ другѣ эпохѣ, нѣщо което е такожде голѣмъ недостатѣкъ и унищожава съвршенно изящностьта на твореніе.

Прѣдъ това първо и основно достоинство на трудѣтъ на г. Друмева не струва ни да ся споменува за малкы нѣкои недостатѣкъ, които придирици нѣкои искатъ да му припишѣтъ, какъвто тѣзи наприкладъ: — голѣминѣтъ и многосложностьтъ на драмѣтъ, което было прѣчало ужъ на въвежданіе ѣ въ театры такъвъ какъвито сѣ еще нашитѣ, излишнѣтъ разложность въ нѣкои сцени и най-вече дългитѣ монолози, които и намъ ся виждатъ нѣколко утомителны. Отъ своѣхъ странѣ ный бы направили нѣкои бѣлъжки само върху развесѣтъ на драмѣтъ, коѣто намѣрва-

мы малко слабѣ, и особенно слѣдъ трагическѣ смърть на Асѣня, която остава като заглушена, и подиръ който паданіето на Иванка испада нѣкакъ вяло; направили быхмы, казвамы, нѣкои бѣлѣжки, връзъ това, но ный смы тѣй очарованы отъ другытѣ сполуки на г. Друмева, щото ся отказвамы да търсимъ *маханы* въ онова което е той видѣлъ за добръ да бѣде тѣй както го е направилъ.

Намъ е много жалъ дѣто не можемъ въ тѣзи наши общы думы да дадемъ на читателитѣ си колко-годѣ понятіе за прѣимуществовата и изяществото на туй твореніе на г. Друмева, и дѣто смы принудены да задоволимъ тѣхното любопытство само съ сухото съдържаніе на драмѣтъ, което горѣ-долу е слѣдующето:

Исаакъ нѣкой си Гръкъ и Севастократоръ Византійскый, заробенъ отъ Асѣня, въ боеветѣ му съ Гърцытъ, живѣялъ свободно въ Търново, при него была дошла испослъ отъ Цариградъ и дъщеряму *Тудорка*, която и станѣла ближия пріятелка на Асѣневѣтъ дъщерѣ *Маріѣ*. *Марія* была влюбена въ военачалника Асѣневъ *Иванка*, а *Иванко* задирялъ *Геркынѣтъ* *Тудоркѣ*. *Лукавыйтъ* Гръкъ, кто злоупотрѣбывалъ великодушіега Асѣнево не стоялъ мирно, въ славолюбнытѣ си замысли, да види дъщерѣ си на Търновскый прѣстолъ, или ако не, а то да произведе поне междоусобіе между Българитѣ въ ползъ на Византій, съ който былъ въ сношеніе, сполучилъ да засте въ сърдцето на *Иванка* съмето на властолюбіето и, подполаганъ отъ дъщерѣ си, настроилъ го да ся рѣши да убіе Асѣня и да похыти прѣстолѣтъ. *Милко* младъ единъ велможа отъ неизвѣстенъ родъ, влюбенъ въ *Маріѣ* но прѣзиранъ отъ неѣ по прѣдпочтеніе на *Иванка* и отвлеренъ отъ Асѣня, за да си отмъсти, присѣдинява ся на *Иванка* въ заговорѣтъ и подпомага го въ намѣреніята му. *Драгомиръ* *Иванковѣтъ* братъ, като съвѣтникъ на Асѣня, былъ и той въ заговорѣтъ, както и *Добринъ* другъ единъ отъ старытѣ велможи. Съзаклѣстницытѣ ся затруднявали само отъ присѣтствіето на *Петра* Асѣневъ братъ въ Търново и отъ *Сима* другъ единъ отъ старытѣ велможи, който оставалъ вѣренъ на Асѣня; но гъркѣтъ, който былъ душа на заговорѣтъ, каралъ работѣтъ си твърдъ искусно и първо: съ нѣкаквы лъжовны писма отъ Цариградъ той сполучилъ да заподозри *Петра* и да го прѣдстави че былъ ужъ въ споразумѣніе съ гърцытѣ и работялъ за да свали Асѣня отъ прѣстола и да възлѣзе той, съ това тѣ изработили неговото удалеченіе отъ Търново, а *Сима* го прѣмахнула съ отровѣ дъщеря му. Но *Иванко* все еще не

ся рѣшаватъ да тури рѣжъ на Асѣня, когато Исаакъ го стресналъ съ извѣстieto за пристиганieto на *Отца Ивана* отъ Цариградъ и го накаралъ да ся рѣши. *Отецъ Иванъ* достоинъ, дѣтеленъ и безстрашлявъ Българинъ калугеръ и духовникъ Асѣневъ, наистинъ былъ дошелъ и открыва Асѣню съзаклятieto, но Иванко, който былъ излесталъ Маріѣ да му даде единъ ключъ, за да може да влѣзва въ царскитѣ палаты, влѣзълъ еще прѣзъ истѣтъ ноцъ та убилъ Асѣня въ прогласили че Петръ го ужъ убилъ. Марія, която ся намѣрила до нѣйдѣ участница въ убиванieto на башъ си, полудѣла и за да негы искаже затворили ѿ въ единъ мѣнастырь. Но хыграта надгледницъ Маріѣна *Баба Кера* която можла да догади работѣтъ, поставила ся да распрѣсне между народа слухѣтъ че не е Петръ който убилъ Асѣня но е Иванку. Иванку ся мыслялъ вече за утвърденъ на прѣстола и Исаакъ тѣкмялъ да стане тѣтъ на Иванка и гледалъ само какъ да докара работѣтъ што да ся вмѣкне грѣцка войска въ Българіѣ. Но Отецъ Иванъ былъ намѣрилъ Петра и поради неговѣтъ нерѣшительность да ся вдигне връзъ Иванка, завежда го въ Търново, дѣто влѣзватъ, като просеци, и тамъ показва му очивѣстно теглилата на народа, срѣщатъ ся случайно съ горкѣтъ Маріѣ, и съ Милкѣ, който былъ пратенъ отъ Иванкѣ да ги дири. Милку и Марія заедно съ Петра и Отца Ивана исчезватъ. Петръ ся рѣшава, събира войскѣ и обсажда Търново. Отецъ Иванъ ся враща въ Търново и подъ видъ на Певецъ става приближенъ на Иванка; той успокоявалъ съ пѣснитѣ си грызеніята на съвѣстѣтъ му и былъ въ сношеніе съ Петра. И най-послѣ, когато работѣтъ вече узрѣвали, на едно угощеніе Отецъ Иванъ избобличилъ въ пѣніето си Иванка, и за по-голѣмо подѣйствованіе надъ обрѣженитѣ връзъ него, извежда отъ потайны врата людѣтъ Маріѣ и ѿ прѣдставѣтъ на очитѣ имъ и послѣ ся оттегля пакъ съ неѣ, а въ това врѣме Петръ прѣвзема Градѣтъ. Милку съ нѣколко войници напада на царскитѣ палаты, сбиватъ ся съ Иванка но Иванко го убива, и погва войскарнитѣ му. Исаакъ и Тудорка уплашени тѣкмятъ ся да бѣгатъ и търсятъ Иванка. Става бой възъ отъ сбѣжѣтъ. О. Иванъ въ калугерскитѣ си дрехы съ мечъ и кръстъ въ рѣцѣ придруженъ отъ Петра и отъ войницитѣ му явява ся най-послѣ и съ «Маръ и любовь на всички!» Да живѣе Петръ Асѣнь!» Драмата ся свърша.

— Има и въ тѣзи драмѣ двѣ три пѣсии, но колко тѣ сѣ своєврѣменны и какъ стоятъ на мѣсто, тамъ дѣто трѣба да привлечѣтъ вниманіето на зрителитѣ; а не сѣ турены, както въ прѣправенѣтъ драмѣ на г. Шишкова, тамъ дѣто не служатъ за друго освѣтъ да нащѣрбаватъ произведаното отъ прѣдставленіята впечатлѣніе.

НЕ ШЕ МОЖЕ или **ГЛЕЗЕНЪ МИРЧО**. *Нова (?) Комедія въ три дѣйствія отъ Т. Шишкова — Цариградъ, Въ печатницѣхъ на Читалище. 1873. На срѣдніѣх осминѣхъ 72 страници.*

Това е друга една пакъ прѣправена работа отъ г-на Шишкова, за коѣто, като извѣстяваме, за прѣдваряване да забѣлжимъ че тя далеко не е тъй стутана както прѣправката на драмѣхъ му, за коѣто говорихмы въ прѣминѣлыи брой на Читалище. Ако не бы свидѣтелствувалъ самъ г-нъ Шишковъ че и драмата «Велизарій» е негово прѣправеніе както и комедіята «Глезенъ Мирчо», ный при прочитаніето на тѣзи послѣдніѣхъ не бы държали да отдадемъ нему и първѣхъ. Но когато е явно че и двѣтѣ тѣзи произведенія сѣ неговъ трудъ, намъ не остава освѣнъ да кажемъ че колкото първата прѣправка на г. Шишкова е несполучена, толкозъ на противъ тази е сполучена и прѣправена е тъй както трѣба, и до колкото е было възможно да бѣде добра.

Първото дѣйствіе е прѣвѣсходно. Въ второто както и въ послѣднето нѣкои отъ характерытѣ не сѣ чакъ толкозъ вѣрно одържаны, и тукъ тамъ сѣ промѣкнѣхы пакъ нѣкои не естествениости, ако можемъ тъй да кажемъ, но на сценѣхъ тѣзи малки недостаткы може и да не заличать биле. А за честь на г-на Шишкова ный можемъ да прибавимъ, че тѣзи недостаткы сѣ у него даже по-малко и по-загладены нѣкакъ отъ колкото въ комедіѣхъ на Фонъ-Визипа, по коѣто ся е водилъ той до нѣйдъ. Добро е еще и това че този трудъ на г. Шишкова е свободенъ и отъ онѣзи прѣтоварены бѣлѣжкы съ които той обыча да кычи по нѣкога изданіята си и които не сѣ освѣнъ единъ недостаткъ.

Всичко що има несполучено и което, като таквозъ, бий въ очи, въ комедіѣхъ на г. Шишкова, е послѣднето явеніе и пѣсенъта въ него. Това явеніе или по добръ развеската на комедіѣхъ трѣбаше да стане нѣкакъ по-комична, съгласно съ намѣреніето на съчиненіето, което е, да направи смѣшны нѣкои недостаткы, прѣдразсѣдки и глупавы страны отъ живота, и чрѣзъ пораженіето което ииъ наноси съ смѣхътъ, да подѣйствува на умоветъ на зрителитѣ или на читателитѣ. Но защо г. Шишковъ оставя

задъ съикъ главнытъ дѣйствующи лица та изважда на чело — лица второстепенны въ комедіѣтъ и свърша съ едно явене въ което нѣма нищо смѣшно, и което е даже вънъ отъ цѣлтъ, това може само той да го знае. Ако по нѣкоѣ излишнякъ любовь кѣмъ пѣснитъ или по нѣкакво неоторимо желаніе да свърша комедіята съ пѣсень е направилъ това г-нъ Шишковъ, ный ще кажемъ че и тѣй той бы много по-добрь сполучилъ, ако да сключаше съ нѣкоѣ смѣшнѣ пѣсень върху това дѣто Мирчу и Коста оставать на студенытъ бани, или върху Проданчиното *не ше може*, съ което исчезва тя отъ сценѣтъ. А то инакъ, както стои сега развеската въ комедіѣтъ на г-на Шишкова работата излѣзва тѣй нѣкакъ, като кога нѣкой невѣщъ ловець помѣри да удари гаргѣтъ и прѣмахва паткѣтъ. Намѣсто да осмѣе Мирча, Коста, Проданицъ, които заслужавать туй осмѣяніе, той туря на мѣстото имъ невиннытъ и по-серіозны ужъ личности, Еленкъ, Стойкъ па и самага Драгостина и дѣда Първана, и като да излага на посмѣяніе свещенното дѣло на бракѣтъ, което никакъ не заслужва това. Ето прочее дѣ намѣрвамы ный хромѣщъ новыитъ трудъ на г. Шишкова, а врьзъ това ще забѣлѣжимъ еще че и самата пѣсень съ който сключа комедіѣтъ си г. Шишковъ е таквазъ сурова работа, щото ный даже ся срамувамы да отдавамы нему таквозъ мършаво произведение, и ако не въ името на пріятель, а то въ името на съотечественникъ и съгражданинъ, помолили быхмы г. Шишкова да ся напусне отъ тѣзи *севдж* дѣто да иска да пѣе и далѣе таквызъ *бютюви* стихове, съ които става самъ той смѣшенъ като иска да осмива другытъ.

Най-послѣ при всякъ тѣзи явнѣ несполукъ въ развескѣтъ на комедіѣтъ и нескладностьтъ на пѣсеньтъ, въ цѣло това дѣло на г. Шишкова е таквозъ, щото ный смѣло го прѣпорѣчвамы на любителитъ на Българскѣтъ сценѣ, и толкозъ повече зашто при прѣдставленіето може твърдѣ лесно да ся пропусни послѣднето явене, или да ся замѣни нѣкакъ съ друго нѣщо по-комично. Онѣзи които бы направили това не ще сторятъ злѣ ако пропуснѣтъ и онѣзи нѣколко текстове отъ Псалтира, които не сж за въ комедіѣ и повече бы приличали да излѣзатъ отъ устата на единъ калугерь, а не отъ устата на младъ дѣвоикъ.

Не кълни мя, мила мамо, отъ гроба
 Че безмълвно сводямъ главѣ прѣдъ зломъ
 И прѣставамъ за напрѣдъ вѣчь да пѣхъ. —
 Не е че съмъ азъ уплашенъ отъ нежъ;
 Не отъ туй е що духътъ ми отпада; —
 Не съмъ търсилъ азъ за нищо награда,
 И не чакамъ отъ никого пощада. —
 Нек' врагътъ ми по засады да дѣбне,
 Азъ не трепнѣхъ прѣдъ дѣйствию враждебны . .
 Не отъ него прѣодоленъ, оборенъ,
 Не на чужды заповѣди покоренъ
 Азъ устъпвамъ и прѣстанвамъ да пѣхъ,
 Не; по видѣхъ че — *цѣрейтъ узрѣхъ* . . .
 Умори ся и духътъ ми отъ лесны
 И безсилны поплакваня чрѣзъ пѣсни!
 Правда имамъ, и е правда голѣма,
 Но разбрахъ вѣчь въ оплакваніе цѣрь нѣма;
 Млады силы изгаснѣхъ негодно
 Въ желны пѣсни, въ въздышаніе бесплодно . .

.
 Не щѣхъ да пѣмъ, не щѣхъ да пѣмъ азъ веке!
 О, грачѣте, вы гарвани, — вашъ вѣкъ е;
 Вмѣсто мойтъ рыданія горещи,
 Нека екижтъ вашѣтъ гласи зловѣщи,
 Да заглушатъ теглилата народны,
 Кога за тѣхъ «желбы не сѣхъ свободны.»

(ПОКАНЕНИ СМЫ ДА ДАДЕМЪ МѢСТО НА СЛѢДУЮЩЕТО :)

Къмъ Г-на Редактора на Списаніето «Читалище».
 Господине!

Вы сте удостоили, въ послѣдній брой на Читалище, да направите едно
 оцѣненіе на писмото ми до Н. Бл. Екзарха, оцѣненіе колкото безпристрастно
 толкова и лестно за менъ. Тоя начинъ на дѣйствіе прѣпоручава еднакво и поле-
 зното списаніе, което вый тѣй вѣщо управлявате, и просвѣтенытъ мѣже които
 сѣ повѣриле вашъ туй управление. Азъ съмъ се така благодаренъ вамъ както и
 тѣмъ, по-малко за добрытъ нѣща казаны въ полза на моята скромна личность,
 повече за услугитѣ, които ведно струвате на Българскый народъ, на мѣстото
 ни, на челоуѣчеството. Продължавайте, господа, да вършите вашето патріотиче-
 ско, челоуѣколюбиво и просвѣтително дѣло, на което безъ условно сѣ спечелены
 симпатіитѣ на сичкы онія които иматъ сѣрдце и които мислятъ. Но сѣкый раз-
 бравъ и чувствителенъ Българинъ ако не може да спомогне матеріално колкото
 иска вашето дѣло, което е и негово и на братіята му и на потомството му, то
 поне сѣкой вы съдружава съ молитвованіята и съ благословіитѣ си.

Цариградъ, 3 Марта 1873.

В. Нейчовъ.